

*Great Learning opportunity....
Training on new generation*
**CAD/CAM/CAE
Technologies - CATIA V5**

OBJECTIVE:

In this course you will learn state of the art cutting edge leading technologies in CAD/CAE - CATIA V5. At the end of the course you will be in a great demand to start your career in automotive, Aerospace & other MNCs.

PARTICIPANT PROFILE:

Engineering / Polytechnic students and professionals with Mechanical, Civil & Electrical backgrounds.

COURSE CONTENTS:

1. CATIA Basics & Tools	2. Sketcher
3. Part Design basics & advanced (Solid)	4. Shape Design basics & advanced (Surface)
5. Generative & Interactive Drafting	6. Structural Design
7. Sheetmetal Design	8. Knowledgeware
9. FEM & Kinematic Analysis	

SALIENT FEATURES:

- ✱ Well-qualified experienced engineers trained by IBM Consultants.
- ✱ Visiting faculty from leading Auto & Aerospace Multi national companies.
- ✱ Latest workstations with Pentium 4, 256MB RAM, 32MB V RAM, 17" Color Monitor etc.
- ✱ Flexi lab timings
- ✱ Exposure to live and practical projects
- ✱ Placement Assistance.

Gama Solutions Inc. is a subsidiary of Guru Information Solutions USA, formed with an aim to provide world class services in CAD/PDM areas to both domestic and international customers

: For further details please contact :

GAMA SOLUTIONS INC.

Plot No - 9, Krishna Priya Apartments, Flat No. 201
Hare Krishna Road, TIRUPATHI.

సమకాలి

డా॥ కొమరవోలు
వెంకటసుబ్బారావు
M.A., MDH

ఉత్తమ ప్రా

సంపాదక వర్గము :

విద్యావాచస్పతి, కవిసార్యభాష,
మహాపాధ్యాయ, సాహిత్యచార్య,
సాహిత్యసమ్రాట్, కపింద్ర
స్వామి శివ శంకర శాస్త్రి

కవిసమ్రాట్, కవిమూర్తాండ
నోరి నరసింహ శాస్త్రి, బి. ఏ, బి. ఎల్.

సాహిత్య సుధాకర (హిందీ)
తల్లావజ్ఞుల కృత్తివాన తీర్థులు
ఎం. ఏ (సంస్కృత), ఎం. ఏ (చరిత్రాది), బి. ఇడి.

*

జాతక కథలు : ఏడు సంపుటలు
ప్రథమ సంపుటి : పది రూపాయలు
ద్వితీయ సంపుటి : పది రూపాయలు
తృతీయ సంపుటి : పది రూపాయలు

*

ప్రాప్తి స్థానములు :
సాహితీ సమితి రేపల్లె, గుంటూరు జిల్లా
తల్లావజ్ఞుల పార్కు, ఒంగోలు, గుంటూరు జిల్లా

సా ర స్వ త ని కే త న ము, వే ట పా లె ము

గ్రంథ సంఖ్య

తరగతి సంఖ్య

యీ గ్రంథమును యిందు క్రింద కడపటిదిగా యుందు
తేది లోపల వాపసు యివ్వవలెను.

--	--	--

నష్టశాంతి

ముక్తక ముక్తాద్వైప

డా. కొమరవోలు వెంకట సుబ్బారావు

M.A., M.D.H.

ప్రథమ ముద్రణము

ప్రతులు : 1000

1984

వర్ణ స్వామ్యములు

గ్రంథ కర్తవి.

మూల్యము : 12 రూపాయలు

ప్రొఫీ స్థానము :

డా. కె. వి. సుబ్బారావు, M.A., MDH.,

18/37 ఆఫీసర్స్ కాలనీ

రామకృష్ణాపురం

సికిందరాబాదు-500 558

ముద్రణ :

శ్యామలా ఎంటర్ ప్రైజెస్

5-1-246 జాంబాగ్ హైదరాబాదు-1

పరిచయము

ఒక గ్రంథమును పరిచయము చేయుటలో తొలుతగ జరుపవలసిగడి ఆ గ్రంథ రచయితను గురించిన కథనము. కాని ఇచట ఆ రచయిత, ఇదివరకే పాఠకలౌకమునకు సుపరిచితుడగుటవలన అట్టి ప్రసక్తికి అవశ్యకత ఎట్టిదియు లేదనియే చెప్పవచ్చును; ఆ సుప్రసిద్ధ రచయితను పరిచయము చేయుటకు పూనుకొనుట చర్చిత చర్చయము, తేవల పుట పూరికము మాత్రమే కాగలదు. కాని గ్రంథ పరిచయమును చేయుటలో రచయితృ ప్రసక్తి తెచ్చుట తప్పనివది.

ఈ గ్రంథ రచయిత పూజ్య మిత్రులు శ్రీ కొమరవోలు వెంకట సుబ్బారావుగారు. ఇదివరకే బహు గ్రంథ రచయితగ పేరెన్నికను పొందినవారు. సంస్కృత, ఆంధ్ర, ఇంగ్లీషు, పాళీ భాషలలో తనకుగల సమృద్ధ పాండితిని చక్కగ వినియోగించుకొని, అమూల్యములగు గ్రంథములను రచించి, తెలుగు పాఠకులకు పేరు అందజేసిరి. సాహిత్యమున మాత్రమేగాదు, వైదిక, బౌద్ధ, తాత్విక విషయాలనెల్లననునను, ఆధునిక వైజ్ఞానిక విషయ వివరణయందును, వీరు ప్రజ్ఞాచురీమలుగ ప్రకస్తినిపొందిరి. వీరు రచించిన 'అమరశ్రీ'యును, పాళీ నుండి అనువదించిన 'మహావంశ'మును, పిరికిగల బౌద్ధమత విషయక పరిచితిని స్పష్టీకరించుచు; 'పరమాణుగాథ' ఆ పండితుని ఆధునిక వైజ్ఞానికశాస్త్ర పాండితిని వెల్లడించుచు; 'యామాసా' గ్రంథము ఆద్యైత శాస్త్రముపై ఆయనకున్న అధికారమును దోతకము చేయునది. ఇక పై రచనలందును తదితరములగు తక్కిన అన్ని రచనలందును ఎట్లేడ గననగునది అతనియందు నెలకొనిన ప్రతిభావృత్తులు. పినినిమించిన వేరొకవిషయము వీరియందు రసన గుచ్చుచు. తన జీవితమునే ఒక 'త్యాగగాథగ' మలచికొనిన రాజయోగి ఈ పండితుడు. లేవల సేవాదృష్టితో వైద్యవృత్తిని స్వీకరించి దానిమూలమున ప్రజాసేవకు తన జీవితమును అంకితము చేసికొనిన ధన్య జీవి ఈ 'కవి'.

ఇక ప్రస్తుత గ్రంథము 'సప్తశతి' - ఈ పేరు చెప్పులబడిన వెంటనే భారత సంస్కృతిలో పరిచితి కలవానికి స్ఫురణకు తొలుతగ వచ్చునది హరి

సాక్షాత్తుచు నంకలితమగు 'సప్తశతి' (సప్తశతి). రెండువేల ఏండ్ల క్రిందట ఆంధ్ర సామ్రాజ్యమున ఆచరణముపొందిన ప్రాకృత సారస్వతముచరిత్ర ఆణిముత్యముల వంటి గాథలను పీఠుపదలను ఒకచోట సంకలనము చేసి, అనాది కవి పండిత చక్రవర్తి హాలుడు రూపొందించినది. ఆ మహత్తమ గ్రంథము. అందు ప్రతి గాథయందును ఒక చైవిశ్యము, విశిష్టముగ కన్పట్టు ననుట కాదనరాని విషయము. కాని ఒకలోటు మాత్రము అందు ఎల్లెడల దోహతకమగును. అందు ఏక సూత్రత కొరవడినది. వివిధ రసములు పర్యవసించుట ఎటు కనుట అట ప్రశ్నార్థకముగనే మిగిలిపోవును. ఇట్టి లోపమునకు గురికానిది ఇప్పటి ఈ సప్తశతి. ప్రేగా పూర్వపు 'సప్తశతి' ఒక సంకలనము; ఇదియో ఏక కర్తృకము.

ఈ 'సప్తశతి' యందలి ఏక సూత్రతను వివరించుటకు ముందుగ కళాస్వభావమును గురించి కొంతగ ప్రసంగించుట సముచితము. కవిత్వమును ఒక కళయే కావున కళానిర్వచనము, కవిత్వమునకును అవ్యాప్తి. అతివ్యాప్తి దోషములకు లోనుగాని రీతిలో వర్తించును.

'కళ' అనుదానవి పలువురు పండితులు పలురీతుల నిర్వచించిరి. ఆ నిర్వచనములను అన్నింటిని ఇట ఏకరువుపెట్ట నవసరములేదు. వానిలో దేనితోడను వివాదపడకనే 'కళ'ను 'రమ్యార్థ సృజన' అని మనము స్థూలరీతిలో నిర్వచింప వచ్చును. ఇట 'రమ్య' అను దాని భావము సహృదయుని స్థాయిని అనుసరించి వేర్వేరుగ వుండుటకు అవకాశము కలదు. కాని ఒక కళాఖండము శాశ్వతముగ హృదయమునకు హత్తుకొని నిలిచియుండకలెనన్న రమ్యత ఒక్కటియే సరిపోవునా? సరి కుదరదని యిప్పురి అభిప్రాయము. అందువలననే సన్నయ ట్టూరులు విశ్వశ్రేయమున్నును కూర్చుటయే కావ్యపు ప్రయోజనమని భావించిరి, కావ్యమునకు వారు భావించిన ఈ ప్రయోజనము తక్షణంగల కళలకును వర్తించును. కావున విశ్వశ్రేయమునకై జరిగెడు రమ్యార్థసృజనయే ఒక ఉత్తమ కళాఖండమని మనము నిర్వచింప వచ్చును.

విశ్వశ్రేయమును ధ్యేయముగ సంకల్పించిన కళాకారుడు కేవల స్రష్టగ మాత్రమే వర్తించి యూరకుండడు: ఉపదేశ్టగ కూడ వ్యవహరించును. ఆ ఉప

దేశము కాంచానమ్మిత రీతిలో సాగును. అందువలన కర్మానష్ట, కానకము, పలె వర్తించక, మార్గదర్శకుని పలె వర్తించును. సహృదయుని - అతనికి సుపరిచితములగు విషయముల సాయముగనే - ముందుగా కొనిపోయి, పరమార్థముగా అతనికి అనుభవము చేయును. ఇటుల కొనిపోవుచున్నప్పుడు, పరిచిత విషయములనే చక్కగ విశ్లేషణచేసి సహృదయుని విష్టవిష్టకు ఉంచుటకు మాత్రమే కర్మానష్ట నిర్వహించును. ఇందువలన లోని మర్మమును గుర్తించ గలుగు సహృదయుడు కవికి ధ్యేయముగు పరమార్థమును క్రమముగ చేరుకొనుటకు మార్గము సుగమమగును.

ఆదికావ్య మగు రామాయణము మొదలుకొని భారతీయ సాహిత్యమున గల ఉత్తమ రచనలందన్నింటి ఇట్టి విశ్లేషణయే పలు ఉపాఖ్యానముల, సంఘటనల, తాకిక కార్యముల కథనముగ కొనసాగినది. తక్కిన కళారీతులందును ఈ విధముగనే జరిగినది. దేవాలయ శిల్పములందు తాకిక విషయములును, సాంసారిక జీవితపు పలు ఘట్టములును ఇందువలననే తావు కల్పించు కొనినవి. నిరీహాలు, నిస్సృహాలు నగు బౌద్ధభిక్షుకులు రూపొందించిన ఆజంతా చిత్రరువులందు విరివిగ కన్పట్టు రాజులు, రాజులు, మృగయా విరోధములు, రాయబారములు, గాయనీ గాయకులు, వైజీకులు, నటకులు, జానపదక్రీడలు ప్రాకారాధిక లక్ష్య సాధకకై - ప్రాకృతిక విషయముల విశ్లేషణను రికాకారులు పనిగొనిన తీరులెన్నలను స్పష్టము చేయుచున్నవి.

రామాయణ, భారతాదులందు ఇట్టి తాకిక విషయ విశ్లేషణ, కొన్ని ఉపాఖ్యానములనో, జీవిత గాథలనో అనుసరించి సాగినది. అటులగాకూడ సాంసారిక జీవితమున సంఘటిల్లు వివిధ విషయములను, యథా తథముగ, ఒకవర్ధతిని అనుసరించి విశ్లేషణ జరుపుటకూడ ప్రాచీన భారతీయ సాహిత్యమున కన నగు చున్నది. అట్టి కృషికి ప్రముఖ లక్ష్యముగ పేర్కొనదగినది భర్తృహరి రచించుచు సుభాషితక్రితతి. నీతి, శృంగార, వైరాగ్యములను మూడుశతకము లిందు కలవు. ఆ యా శతకములందు చర్చితములగు విషయములు పద్యములు అగు పేర వ్యవహృతములు.

వెంకట సుబ్బారావుగారు రచించిన ఈ 'సప్తశతి' యందును ఆయన ములు పద్ధతులుగనే వ్యవహృతములు. కాని భర్తృహరి రచితమగు ప్రస్తుతమున ప్రాక్తితమగు 'సప్తశతి'కి మధ్యగల సామ్యము ఇంత మాత్రాన ఇందులకుగల కారణము స్పష్టము. భర్తృహరి క్రి.శ. ఏడవశతాబ్దికి పూర్వపు టలో పండితులకు ఏకాభిప్రాయత కలదు అతని కాలపు సంఘమును దీర్చి రించుటను, విశ్లేషించుటను ఆ పండితుడు నిర్వహించెను. ఈనాడు 'సప్తశతి' రచించిన పండితుని ఎట్ట ఎదుట నున్నది దేరాక రీతిలో నడచుచున్న సంఘ భర్తృహరి నాటి సంఘముకిన్న నేటి సంఘము అన్ని విధముల - భావనలో, వ్యవహారణలో, పద్ధతులలో, ఆశయాలో - దేరుగ ఎరిగిమించి అత్యుక్తిష్టతను సంతరించుకొనినది, ఈ క్లిష్టతను విశ్లేషించి, రాష్ట్ర ప్రయోజనము, విశ్వ శ్రేయస్సునకై మార్గమును సుగమము చేయుటనే 'సప్తశతి' యందు కవి తన లక్ష్యముగ నిడుకొనెను. ఇదియే ఇందలి ఏక మాత్రత.

తాను రచించిన ఈ ఏడుపదల గీతములను వివిధ 'పద్ధతులు'గ, పట్టి రించి ఆధునిక సంఘ జీవమును ఈ రచన చిత్రీకరించెను. ఇందు తొలుతటి ప్రకృతి పద్ధతి; రథపటిది ప్రగతి పద్ధతి. ఎటుల ప్రకృతినుండి ప్రగతికి వచ్చించుటలో వివిధ పద్ధతులను, సహృదయులు అధిగమింపవలసి చెప్పును. ఈ పద్ధతుల అమరికలో కవి చక్కని కుశలతను ప్రదర్శించెను. నేటి సంఘము తావు కల్పించు కొనిన అన్ని రీతులకు - చుటుంబరీతికి, పరస్పర వ్యవహార రీతులకు, రాజకీయ వ్యవహార రీతులకు ఈ పద్ధతులందు తావు లభించినది. ఇట్టి అమరికను అధిగమించినది ఆ యా మిషన్యుముల చిత్రీకరణ. శృంగార, హాస్య, బీభత్సాది వివిధ రసములతో దేనినైనను చక్కగ రూపుగొన జేయుటలో ఈకవి సిద్ధహస్తుడు. (మచ్చునను 3015, 454, 500 పద్యాలను పఠించండి)

శృంగారమును బులుకట్టు చిత్రమును చిత్రించిన కుండెకోడనే 'మృతి'ని కూడ తీర్చిదిద్దగల బహుముఖ ప్రజ్ఞ ఈ కవిది (చూ: 518వ పద్యము)

ఈనాటి సంఘమును విశ్లేషించు ఏ రచయితనును, రాజకీయరింగమును విస్మరింప జాలడుగదా! ఆ రంగమునందలి గుట్టు మట్టులను రట్టుచేయుటలో

నునితమగు ప్రజలకు కవి రచనయందు కొట్టిపచ్చిపట్టు ద్రోహక మగును.
(చూ: 586, 592 పద్యాలు.

ఇక 'ప్రగతి' అనే పదమునకును రాజకీయ నాయకులు సాధించిన దానికే
ఆయన ఈ విధముగ చక్క-గ విశ్లేషించెను.

భరతమాతకయ్యై ప్రగతి ప్రసవమంచు
పొట్టికోసి కనిరి పుట్ట నణము
ప్రణములోని కనిరి అంచగొంది తనాలు
క్రియలు పాకు రాజకీయములును.

681

ఇట్టి 'ప్రగతి'ని ఆయన విలసిలించెను, విజయైన ప్రగతిని ఆయన పరా-
క్షించి ఆ ప్రగతిని ఈ విధముగ నిర్వచించెను.

ప్రతిదినము నందు ప్రతిచోట ప్రతిజీవి
గర్భ చిత్రికి శాంతి కలుగు నట్లు
తిండి తాను పరుల తినగల్గ జగతినే
ప్రగతి పూర్ణమైన జగతి యందు.

687

వృష్టి పుష్టియే సమష్టి పుష్టికి అంకు
రమును జాతికెల్ల ప్రగతి కుదురు
జాతి పుష్టికెంత చౌకమున్నను, వృష్టి
పుష్టికది ప్రమాణ యష్టకాదు.

682

ఇటుల 'నానా రసాభ్యుదయోల్లాసి' గా సాగినది ఈ విశ్లేషణ. ఈ నానా
రసములును కదకు శాంతరసమున పర్యవసించును. విశ్వశ్రేయమునకు, లేదా
అట్టి పేరింకొక దానిని వాడుడు, ఇవి యన్నియు శాంతరసమున గర్భితములే.
ఆ శాంత రసానుభవమే కవి ఆశించు అద్వైతసద్ధి. ఈ విషయమునే కవి ఈ
గ్రంథపు ఉపసంహారమున ఈ విధముగ నుడివెను.

'తానె బ్రహ్మమగుచు తనదె జీవాత్మగా
కావ్యరూపుడగును కవివరుండు'.

పైదరాబాదు

11-4-84

చీమకుర్తి శేషగిరిరావు

ప్రస్తావన

అపూర్వమైన ఆటవెలదుల సప్తశతీ

ఇది ఏడువందల ఆటవెలదుల తేటగీతికల కవితాసంపుటి. కవితాసంపుటి యందుకర్చు కావ్యసంపుటి యందు ఉత్తమము, వట్టి కవితా లక్షణము వేరు. కావ్యమునకు కాలసిన సామగ్రి వేరు. “వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం” అన్న అలంకారోక్తికి తగిన సమగ్రమైన కావ్య లక్షణము ఇందలి ఆటవెలదులలో పుష్కలముగా పుచ్చుచి—

“బ్రహ్మ మనసులోని బ్రహ్మాండ మంతయు
వాణినోట నమృత భాండ మయ్యె
అమృతభాండ పాకమందున్న రుచిగాదె
ప్రాణికోటి కుండు బ్రతుకు తీపి”-

ఈ విధముగా ఆటవెలది పద్యమును కూర్చుటలోనే కావ్య శరీరమునకు పలసిన సింధుదళ మంతయు నున్నది. ఇక కావ్యాత్మ గతమైన సౌందర్యము జూచినచో ఇది సృష్టికి ఒక రసవద్యాభ్యాసము. అంతర్నిగూఢమైన కావ్యవస్తు పరిష్కారీయా చమత్కృతి చూచినచో వాణి చతుర్ముఖుల సాంసారిక జీవన రహస్య మిది.

ఇట్టి పద్యము వ్రాసిన కవియొక్క సంస్కారపు లోతులు తడవినచో అలంకారశాస్త్రము, బహు కావ్యానుశీలన పటిమ, ఉపవిషదర్థావగాహనము ఆశ్చర్యము కలిగించును. బ్రహ్మ- శరీరము, వాక్కు సరస్వతి. వాక్కునకు తెర తీయనిదే జగద్విలసనములేదు. “మనః ప్రాణ శరీరం బ్రహ్మ” అన్న ‘శతపథ బ్రాహ్మణము’లోని రహస్యము ఈ పద్యము చెవిలో నూదుచున్నది.

ఒక పద్యమునుండి తద్గతమైన సమస్త శోభయు అవిచ్ఛిన్నత మగుట ఎట్టిదో ఈ కవి ప్రకృతినుండి గ్రహించినట్లు లోచును.

“ఇరుడు గిరిగింత లిడినట్లే కనిపించు
 క్రొత్త పెండ్లికారుడుగ నుడు -
 దాని లెక్కలందు తడబాటు నొడబాటు
 సరసుడైన వాడె ఎరుగగలడు.” -

ముగ్ధా గాయకయొక్క ప్రభువు ప్రణయ మాధుర్య మట్టుండగా ఇక్కడ కవి పలికిన పలుకులలో దాగియున్న బహుధావ విలసనమున కూడ ‘సరసుడైన వాడె యెరుగ గలడు’ అన్న కవి విశ్వాసమొకటి వ్యక్తమగును.

ఆసలు తెలుగులో ఆటవెలదికి పలుకుబడి చెచ్చినవాడు వేమనయోగి. ఆయనవలె అంత విస్తృతముగా ఆటవెలదిని వాడినవాడు తెలుగు కవులలో మరియొకడులేడు. కాని వేమన ఆటవెలదులలో కవిత పాలుకన్న సూక్తులపాలు యొక్కువ. తత్వబోధ లెక్కువ. ఉక్తిచమత్కృతికి చెప్పుకోదగినంత యుండును గాని ప్రతిపద్యము విభావానుభావాది సామగ్రిచేత కావ్యమనిపించదు. ఈ సప్తశతిలోని ఆటవెలదులు అట్టివి కావు. ఇవి కావ్యములు. ఏ పద్యమున కాపద్యములో ఒక కథ, ఒక రసము పరిపుష్టి నందినవి. అంతయు వ్యంగ్య భూయిష్ఠము. కావ్యాత్మ ధ్వనియన్నచో, అట్టి ధ్వనిగల కావ్యమే ఉత్తమమైన దన్నచో, ఆ ధ్వని యొక్కడోలేదు; కవి వాడిన శబ్దార్థముల రామణీయకమునైనా ధారపడియున్నదన్నచో, అది ‘విశిష్టపద రచనా రీతిః’ అని చెప్పదగిన సరణిలో నున్నదన్నచో, ఈ విధమైన పరిపుష్టిగల ఆటవెలది పద్యరచన ఇంతవరకు తెలుగులో లేదన్నచో, అతిశయోక్తి కాదు.

హాలుని గాథా సప్తశతి కొందరనుపదించినారు. కానీ ఈ నిగ్గు రాలేదు. అక్కడక్కడ వచ్చిననూ అది అనువాదమో, అనుకరణమో, అనుసరణమో గాని వీనివలె స్వతంత్రమైనవి కావు. అందుచే నిస్సందేహముగా చెప్పవచ్చును - ఈ సప్తశతి ముక్తక కోటి ఒక స్వతంత్రమైన కావ్యఖండ సంపుటి-అని.

జీవితమును తాత్వికదృష్టితో అనుశీలించిన వానిలో హృదయము స్పందించు లక్షణ మున్నచో; ఆ స్పందనము అక్షరములుగా, పదములుగా, ఛందః పాదములుగా వాని యంతట నవి రూపు దాల్చినచో ఆ పద్యము లిట్లుండును.

అవి కవిత్వం! రసవాహినీ! ఉపగ్రహవాహములో! భావకవితా లేకములో! ఏవి ఏమై చెప్పబడినవివనిరేదు. ఆ చందః పాదములు, ఆ పదములు ఆ అక్షరములు కవిగోపాయి పరిరహితములుగా కలిగించు స్పందనములు కవియొక్క హృదయస్పందనములను సమానములుగా నుడుగు. కవి తన హృదయముతో సమానమైన హృదయము కలవానిగా పరిరను చేసికొనుటయే అతని చరితార్థత. అదియే కవియొక్క రసవిహ్వలన నరణి- పతిత రసానుభవము 'చిత్త చిత్తి స్పంద విశేషో రసః' అన్న దండి కవులకు చేసిన ఉపదేశమిదే!

“పడుక వలదు, వలదు పట్టెమందము పర్పు
చాలు కాకు వట్టి చాప యైన
చాప లేకపోయినా పాపమెమి రా
దతివ' నీ చురుగ్గహమ్మె వలయు”-

ఇక్కడ నాయకుడు నాయికకు చేసిన అభ్యర్థన సంయోగ శృంగారము నకు రాచబాట. కవులకు కూడ మన మీ విషయమే చెప్పకొన వలయును. పదము వలదు; భందస్సు వలదు; అలంకారములు వలదు; అవి యేవి లేకపోయిననూ కావలసినది హృదయమును స్పందింపజేయు రసము. అది లేదో నీ భందస్సులు, అలంకారములు, శయ్యలు మా కెందులకు?

ఒక్క వాన చినుకుచాలు హృదయ స్పందనకు.

“పసరు మొగ్గవోలె ప్రసవించు నర వోలె
అమ్మవోలె ముత్తయమ్మ వోలె
గుమ్మటమ్మ వోలె కులుకు నర్తకి వోలె
చిందులాడె వాన చినుకు సోన”-

వాన చినుకు చిందు లెట్లున్ననూ, ఈ కవి అటవెలది పలుకు చిందులు కవితా రసపు బిందులు.

లోక తత్త్వమును కాచి పడబోసిన ఈ కవి విభిన్న రుచులుగల జన కోటికి అన్ని రుచులలోనూ తన కవితా సంపద పంచి పెట్టినాడు.

“ఒకడు మెచ్చు మెచ్చు, ఒకడు తుంపర మెచ్చు
ఒకడు వాక మెచ్చు, ఒకడు ఇల్లు.
తడియు బొకడు మెచ్చు గొడుగు నొక్కడు మెచ్చు
మరులు మేను ముచేమి కురియు సపుడు”-

రెడ్డి రుచి భేదము ఎరిగిరవాడు కనుకనే ప్రకృతిని, ప్రకృతిలోని మారపుని, అనుభవములోని సమస్తమును, శనహృదయముతో నుండి స్పందింపజేసినాడు.

“ప్రకృతి నాది నేను ప్రకృతిని నా కంటి
లోక నుండి ఆమెలోన నుండి
యేను నొకరి నొకర మీక్షించు కొందుము
ప్రకృతి నాకు కన్ను, ప్రకృతి కేను”-

ప్రకృతిని దర్శించు పురుషుని, పురుషుని దర్శించు ప్రకృతిని, దర్శించు వాడెవడు? తానె యదియై అనియె తానైనవాడు. ఆ స్థితి మనకీ కావ్యము చదివి నపుడు కలిగినదో ఈ కవి తాను చరితార్థవచని భావించు వాడు.

ఈ ఏడువందల పద్యములలో ఏ పద్యము ఉదాహరింపక పోయిననూ చెప్పవలసినది చెప్పనట్లే కాని యెన్ని పద్యము లుదాహరించ గలము? ఉదాహరించి ఒక్కొక్క పద్యమునకు కనీసమొక పుటయైననూ, పూటయైననూ చెప్పవలసిన దెంతయో కలదు. ఒక్కొక్క పద్య మొక్కొక్క కావ్యము; ఒకఉపనిషత్తు; ఒక జీవిత సందేశము; ఒక అనుభూతి ఘంజూష; ఒక కవితాస్రవంతి ఇవి యన్నియు భాసించి ఈ జగత్తుయొక్క అభావమును భావించేయు తత్త్వ రహస్యము నిందులోనే ఇమిడినాడు కవి.

తెలుగులో నేడు అచ్చమైన కవితకు ప్రజలు దూరమైనారు బ్రదుకులోని బరువు తీర్చుకొనగల సందేశమిచ్చు కవులు కరవైనారు. సూక్తులు, నినాదములు పసుకులలో తళుకులు, మాటలలో లేటలు, కవితలని భ్రమించుకవులు-వారే మనకు పెన్నిధులని తృప్తి పడుచున్న జనము, ఎక్కవైనారు. ఈ కవి

రచన ప్రజలలో విరచితమైన చాలు ప్రజకు కవిత దువి ద్రుడుకు తీపి తెలియగలదు అని నా విశ్వాసము.

ఈ సప్తశతి వ్రాసినవారు డెబ్బది యేండ్ల పృథ్వు, శ్రీ కొమరవోలు వెంకట సుబ్బారావుగారు చిరకాలము మిలిటరీలో ఉద్యోగముచేసి రిటైరయిన వారు. మిలిటరీకి శరీరమునూ, కవితకు మనస్సునూ ఒప్పగించి నట్లున్నారు. లేనిచో మిలిటరీనుండి షేమముగా వెలుపడుటగానీ, ఇట్టి కవిత వ్రాయుటగానీ జరిగి యుండెడిది గాదేమో!

శ్రీ పద్ధతి, పయను పద్ధతి. శాస్త్ర పద్ధతి, లోక పద్ధతి, పురుష పద్ధతి. భావ పద్ధతి, మృతి పద్ధతి, చాత్ర పద్ధతి, సర్మ పద్ధతి. ఇట్లు ఎన్నో పద్ధతులలో తన ఊహను, అనుభవమును, భావనను, ఉపనిషద్విజ్ఞానమును, గుచ్ఛియైత్తి బ్రహ్మసృష్టికి అర్థముపట్టినట్లు. సప్తసముద్రములు పొంగినట్లు, సప్తర్షులు పలికినట్లు, సప్త స్వరాలు మ్రోగినట్లు, సప్తతంతువు జ్వలించినట్లు, ప్రాకృత గాథా సప్తశతి ప్రతి ధ్వనించినట్లు, సప్తవ్యాహుతుల సోపానము లెక్కినట్లు ఈ సప్త శతి నొక సప్తశత తాప్య సంతతిగ తెలుగు తల్లికి కాన్క పెట్టెరారు.

తెలుగులో ఆటవెలిది పద్యమునకు ఈ కవి సమకూర్చిన విలక్షణమైన అలంకృతి ఈ సప్తశతి.

16-4-84

పేరాల భరతశర్మ

Lecturer in Sanscrit
P. R. Government College
Kakinada.

విజ్ఞప్తి

మన శ్మరీరముల మహా సంక్రామరంగము ప్రకృతి. మూల ప్రకృతికి మాయ అని మతాక పేరు. మాయ పరమాత్మ శక్తియే. ప్రకృతి రూపమైన మాయ విలాసదోహరమోహిని; అజాయమానుడైన బ్రహ్మము బహుభావిజాయ మారు డగుటకును, అనంద ఘనమైన పరమాత్మ ఆవరణ విక్షేప శక్తులచే అచాపితుడై, శబల బ్రహ్మముగా కరుపట్టుటకును, హేతుభూత మగుచున్నది ఈ మూల ప్రకృతి యనబడు మాయయే.

‘ప్రకృతిం స్వా మవష్టభ్య విస్సజామి పునః పునః భూతగ్రామ మిమం’
‘మయాధ్యక్షేణ ప్రకృతిః సూయతే నచరాచరమ్’

‘దైవీ హృషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్మయా’ ఇత్యాది గీతావచన ములలో కృష్ణ పరమాత్మ పై విషయములను లెస్సగా వివరించి యున్నారు.

మన శ్మరీరముల సంఘర్షణయు, గుణమయి అయిన మాయా ప్రకృతి వైచిత్ర్య విలాసములును, సప్తశతీ యందలి కావ్య వస్తువులు. ఆ వైచిత్ర్య విలాసములకు ఉపాదాన కారణముగా మూత్రధారిగా, అంతర్నిహితుడై తానుండి జగన్నాటకమును నడుపు పరమాత్మ వైభవమే కావ్యములోని ధ్వని.

ఇందలి కవితా సామగ్రి ప్రకృతినుండియే సహజ నాగరిక భేదములచే ద్వి ముఖములుగా స్వీకరింపబడినవి. సూర్యోదయాస్తమయములు, ఋతువులు, చీకటి, నక్షత్రములు, పంచభూతములు, సముద్రములు, తుఫానులు, కొండలు, సెలయేళ్ళు, నక్షిరుతములు, ఆకాశము. చెట్లు, తీగలు, పూలు, కాయలు, భూమి ఇత్యాదులు ప్రకృతికి సహజ ముఖముగను, రోడ్లు, మైలురాళ్ళు, కట్టడ ములు, డాక్టర్లు, మందులు, కాటేజీలు, స్త్రైకులు, రాగింగ్. డక్కింగ్, పాలి; టిక్కు, కాలాబజారు, దొంగనోట్లు, యంత్రములు, తద్దినములు, పెండ్లిండ్లు, చంద్రలోక యాత్రలు, అణువుబాంబులు, హాటప్లు, కాఫీలు, టీలు, కాంగ్రెసు

కమ్మోష్టులు, హిందు, ఇస్లాము, క్రైస్తవ మతములు ఇత్యాదు లన్నియు ప్రకృతియొక్క నాగరిక ముఖముగను స్వీకృతము లయినవి. సహజ ప్రకృతి చిహ్నములే కొన్నిచోట్ల నాగరిక ప్రకృతి చిహ్నములుగ పాటింప బడినవి. పద్యము లన్నియు కాల సూత్రమున గ్రుచ్చబడినవి.

ఇందులో లౌకికముగా చూచిన ఏ ఒక్కటికూడ కావ్యవస్తువు కాకున్నను ఒక ఆలోచికాన్ధమును దానిపైన ప్రతిష్ఠించి, దానిని కళాదీపముగా వెలిగించుటకు ప్రయత్నము జరిగినది. ఏరాద్యుల దృష్టికల సరసున కది రసఝరియే కాగల దని ఆశయము.

‘యద్వైతత్ సుకృతం రసోవై సః’ అని పరమాత్మను వేదములు రస వర్తరూపునిగ వర్ణించినవి.

‘కవిం పురాణ మనుశాసితారమ్’

‘కవిర్మనీషీ పరిభూః స్వయం భూః’

‘కవిం కవీనా ముపశ్రవస్తమమ్’

అవి శాస్త్రములు పరమాత్మను కవిగను, మనీషిగను, ప్రశంసించినవి. కవి అనగా క్రాంతిదర్శి, సర్వద్రష్ట; ఈ ఆర్థములు పరమాత్మయందే సార్థకత వహించును కాని అన్యత్ర అట్లు వర్తింపవు. పరమాత్మయొక్క సర్వశక్తిమత్వ, సర్వజ్ఞత్వ, సర్వ ద్రష్టత్వములను, “అపాణి పాదో జవనో గ్రహీతా పశ్య త్కృతః, స శ్రుణోత్కర్తః” అని ఉపనిషత్తులు వర్ణించినవి. ఆయన సృజించిన జగత్తు ఊర్ధ్వమూలాభ్యాఖా వైచిత్ర్యము గలది.

పద్యములలో ఈ భావములను ప్రపంచించుటకై, రసస్ఫోరకములైన పదముల మధ్య లంకెగా వ్యంగ్య మర్థాద నుపయోగించుకొనడ మయినది. పద్యములలో చాలవఱకు ఊర్ధ్వమూలాభ్యాఖాకములే; ఏలన, అందు చివరి పాదమో, చివరి పదమో, చివరి అక్షరమో పద్యమంతటికి జీవాత్మవై యుండును. ప్రతి పద్యమునకు వాచ్యార్థ మొకటియు, సూచ్యార్థ మొకటియు వినిబద్ధమై ఉండును. వాచ్యార్థ చిత్రమునకు సూచ్యార్థము పరిపూర్ణ నొసగునదిగనో, లేక దానిలోని వైషయికత్వమును కడిగివేయునదిగనో ఉండును. సూచ్యార్థము ఆలోచనార్థిష్టము, అయినను అమృత పర్యవసాయి.

ఉవాహరణకు చెందుపద్యములను ఉపరికించి అ దలి వాచ్చార్థ సూక్ష్మా
ర్థములను వివరింతుడు.

తోరణము రద్దీకారు, 'యువాసువా
సా' యటంచు నీవు చదివెనావు,
మంత్రముల ద్విజోత్తమా' చెప్పుమిట వివా
హము? చేసినాద వపర కర్మ?

517

ఇందలి వాచ్చార్థము. బంధువునుండి గుమ్మమునకు కట్టిన తోరణము
కన్పించుచున్నది. కనుక లోపల ఏదోశుభకార్యము జరుగుచున్నదని అందఱకు
బోధపడుచున్నది. పురోహితుడు 'యువా సువాసా' అని మంత్రములను చదివి
నాడు; ఈ పద్యములో మొదటి మూడుపాదము లోను పతితకేమియు విపరీత
ముగ తోచదు. కాని నాల్గవ పాదమున, అందును కడపటి పదమైన 'అపర
కర్మ' అను మాటలోనే పతిత కిందేదో మర్మమున్నదను అనుమానముపొదమును.
అందఱకు సామాన్యముగా వైదిక మంత్రముల పరిజ్ఞానముండియుండదు. కనుక
'యువాసువాసా' అను మంత్రము వివాహ సంబంధమైనదను భావమే మనస్సులో
ప్రసరించుచుండును. కాని, 'అపర కర్మ' అను ఆఖరిమాట చదువగనే అంత
వఱకు పుట్టని సందేహమొకటి ఆతని మదిలో ఉదయించి తీరును. ఇది అనధి
కారులమాట. (అధికారి యయినవానికి ఈ సంశయము మొదటనే కలుగననుట
వేఱొక విషయము). ఏలావాతా సంశయముపుట్టిన వెంటనే, గ్రంథావలోకనము
ననో, ఇతరుల నడిగి తెలిసికొనుట వలననో "యువాసువాసా" మంత్రము
ఆర్దిక మంత్రముల లోనిదని పతిత గ్రహింపగలడు. విశ్వేదేవ స్థానములో
కూర్చుండు బ్రాహ్మణునకు, అంతఃప్రావరణార్థము, బహిఃప్రావరణార్థము,
గుడ్డలిచ్చునపుడు 'యువాసువాసాః పరిపీత ఆగాత్స ఉత్తేయాన్యజతి స్వాధియో
మనసా దేవయన్తః' అను మంత్రమును చదువుచు కర్త భోక్తకు తడిపిన గుడ్డలి
నిచ్చును. విశ్వేదేవబ్రాహ్మణుడు 'సువాసః' అని బదులుపలికి వానినిగ్రహించును.
ఈ విమర్శాంతరముకూడ ఆర్దికములో చదువవలసిన మంత్రములను వివాహ
ములో పురోహితుడు పొరపాటున చదివినాడని మాత్రమే సరిపెట్టుకొనును, కాని
పాఠకుడు అత డట్లేల చదివెనో, అను విషయమును అంత మాత్రముగా

గ్రుచ్చి చూడడు. ఇందలి విశేషార్థము తెలిసికొన్ననే కాని, దానిలోని సొగసు బోధపడదు.

వివాహములలో మిఘన విడియ ఉపహారాది మంత్రములలో 'యువం వస్త్రాణి పివసావ సాచే యువోరచ్చివా మవవోహసర్గాః' అను మంత్రముకలదు. ఈ మంత్రము పఠించి వరునకు వస్త్రములను ఇప్పించురు. పురోహితులలో నూటికొక విడి గాని మంత్రార్థములు తెలియవు. తంతు ప్రధానము, దాని వెనుక మంత్రముగా వారు వైదిక కార్యములను నడపుచుందురు. పై రెండు సందర్భములలో గుడ్డ లిచ్చుటయే తతంగము కనుకను, రెండు మంత్రములు 'యువ' అను రెండక్షరములతో ఆరంభించు చున్నవి కనుకను, నోటివాటున పురోహితుడు ఆట్టికముగకు సంబంధించిన మంత్రమును వివాహములలో ఏకరువు పెట్టి నాడని అర్థము. అనగా పద్యములోని పురోహితుడు ఎక్కువగా పితృకార్యములను చేయించువాడని అర్థము. ఇటువంటి అసందర్భములు తటస్థించకుండ, తెలిసినవారు, పితృకార్యములను చేయించు పురోహితులను శుభకార్యములకు పిలువరు. ఇక జ్ఞానులపక్షములో శుభాశుభముల గొడవయే ఉండదు. 'శుభాశుభ పరిత్యాగీ భక్తిమాన్ మే ప్రియోరః' అను భగవద్గీతా వాక్యము ఈ పద్యము నందలి ధ్వని. మంత్రార్థముల పరిచయ మున్ననే కాని పద్యము నందలి అంత ర్యముగాని, ఉక్తి చమత్కారముగాని అగ్రహారకాదు. మంత్రములు, వైదికాచారములు, ప్రజాధికార పదస్థనిరస్తములగుచున్న ఈ కాలమున ఎందఱు కీ వ్యంగ్య మర్కాద లాదరణీయమ లగునో చెప్పజాలము.

పోనిండు. దానిని విడిచిపెట్టి సులభముగా అర్థముకాగల మజౌకపద్యము నుదాహరింతును.

నీకు నాకు మధ్య రై కలేటికి కోక

లేటికంచు నటు గిరాటువేయ

రడిపివేసె వాని దాని; నీ ధోవతి

చుట్టుకొంచు నేగుచుంటి. బావ!

442

ఈ పద్యములో కూడ చివరివగు బావ' అను పదమును చదువుకొను మును, పద్యములోని వ్యక్తులు బావ మరదళ్ళని పరిత కర్థముకాదు. ఇద్దఱు

రసజగత్తు నందున్నారు. పద్మములోని చాచ్యార్థము సుందముగనే అర్థమగుచున్నది. మజులలి ఒంటిమీద నున్న రైక కోకలు తమ కడ్డవచ్చినవని బావవాటిని గుమ్మ మావలకు విసరివేసినాడు. రెల్లవారుజామున వచ్చినవాని బయటనున్న అమ్మగారి కోకలను తడిపి ఆరవేసిగవి. ఆవరణము లేకుండ బయటకి వ్యక్తమగుటకు పిలుకాదు, కనుక, మజులలి కడగాపడియున్న బావ ఛోవత్తిని చుట్టుకొని వెళ్ళిపోయినది. సంభోగశృంగారము, రసము, రత్తి, స్థాయి తాదము, ఇటువంటి అలంకారిక విషయముల నీ సందర్భమున తదవను. కాని, పై చాచ్యార్థమును మించిన సూచ్యార్థమును మాత్రమే ఇట వివరించెదను,

ఈ సూచ్యార్థము వేదాంత పరిధులలోనిది. కంసాలివాని లక్కముద్దలోని స్పర్శలేశములవలె జీవుల కరములు పరమాత్మ శక్తిలో ఇమిడి ఉండును. కరములకు పరిపక్వదశ వచ్చినప్పుడు, పరమాత్మ శక్తియైన మూలప్రకృతి సృష్టికాలమున, మాయ, అవిద్య, చాచుసి అను పేళ్ళతో పత్వ రజ స్తమో గుణముల ప్రతీకలుగా మూడు విధములుగా రూపొందును. శుద్ధ పత్వ ప్రభావమైన మాయవే నావరింపబడి, పరమాత్మయే ఈశ్వరరూపుడై కన్పట్టును. ఈశ్వర ప్రేరితమైన ఈక్షణముచేత తమోగుణరూపమైన ప్రకృతియే ఆవరణ శక్తిగను, విక్షేపశక్తిగను రూపొందును. ఉన్నవస్తువు నావరించి దానినిలేనట్లు తోపజేయునది ఆవరణశక్తి. లేని వస్తువు నారోపించి ఉన్నట్లు తోపించునది విక్షేపశక్తి. వీనినే తుల్యవిద్య, మూలవిద్యలని కూడ అందురు. ఈ శక్తుల ప్రభావము వలననేఉన్న పరమాత్మ ఆచ్ఛాదితుడై లేనట్లుతోచుటయు, లేని జగత్తు పరమాత్మపై నారోపితమై ఉన్నట్లుకనిపించుటయు జుగుచున్నది. ఇది అద్వైత సిద్ధాంతము.

ఆవరణ మనగా కట్టుబట్టి అనియు విక్షేప మనగా విసరివేయుట అనియు కూడ అర్థములున్నవి. తమస్సంబంధి ఆవరణశక్తి; రజస్సంబంధి విక్షేప శక్తి. ఈ రెండుబంధములు తొలగిపోయిననేగాని జీవున కాత్మజ్ఞానము కలుగదు. ఇక్కడ బావ మరసులో పరకీయ ఐన మజులలి పట్ల స్వీయాభ్రాంతిని, చిత్త విక్షేపమును, విక్షేపశక్తియే కలిగించినది. విజస్థితిని, వివేకమును, ఆవరణ

శక్తి పోగొట్టినది. విశేషశక్తి ప్రభావమున రక్షోగుణ చిహ్నములయిన రైతి కోకలను విశిష్టములు చేసి (గిరాటువేసి) ఆమెనుకూడ తన తమస్థాయికి తెచ్చుకొన్నాడు నాయకుడైన బావ. బావ మరదళ్లు ఇద్దరు తమో నిద్రలో మునిగి నారు. ఆ తమస్వరూపిణి తిరిగి తన రజోభావము నొందుటకు, కడగానున్న అతని ధోవతినెట్టుకొని గదినుండి వెళ్ళిపోయిరది. మఱి బావగతి ఏమయినది అని పాతకుని మనస్సులో ప్రశ్న చెలరేగకమానదు. ఆవరణ బంధముతోలగిన జీవాత్మకు ఆత్మజ్ఞానము, బంధ విముక్తి, కలుగునని తోగడ ప్రవాసియుంటిని. అట్టి అనాపరణ సిద్ధి లభించిన నాయకునకు (బావకు) తప్పక జీవాత్మకు వలెనే జ్ఞానోదయము కలిగెననియే పద్యము నందలి ధ్వని. నాయకున కిటు సంప్రాప్తించిన ఆవరణము అసత్యావరణమా? లేక ఆభానావరణమా? అని తర్కించుట శ్రీనాథు డధిక్షేపించిన ప్రధ్వంసాభావ ప్రాగభావ చర్చవంటిదే కాగలదు. ఈ వ్యాసమున మొదటి రెండు పేసాలలో ప్రస్తావించిన మన శ్మరీర సంఘర్షణలు, గుణములు అయిన మాయా ప్రకృతి విలాసములు ఈ పద్యమున పుష్కలము గానే ఉన్నవి. ఈద్యుశమైన అనుభవము కలిగినప్పుడే లీలాశుకుడు నిర్వేదము నొంది కృష్ణకర్ణామృతమును రచించినాడు.

గ్రంథాంతమున ఉదహరించిన 'పరాజ్ఞాని వ్యతృణత్స్వయంభూః తస్మాత్ పరాజ్ఞశక్తి నాంతరాత్మన్' అను మంత్రమునకు 'స్వయంభువు అయిన పరమాత్మ మనజ్ఞానేంద్రియములకు కేవలము బాహ్యవస్తువులను చూడగల సామర్థ్యమునే ప్రసాదించి ఉన్నాడు. అందువలన అవి అంతరాత్మ విషయములను గ్రహింప జాలవు' అని అర్థము. కావున తఱచిచూచినగాని బాహ్యార్థము స్ఫురించి నంత సుకరముగా, పద్యము నందలి అంతర్యము మనసునకు తట్టదు.

జగన్నాథపండితుని రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శబ్ద శిల్పము, భరతుని రసము, వామన విరీతి, భామహాని అలంకారము, ఆనందవర్ధనుని ధ్వని, కుంతకుని వక్రశక్తి ఈ అన్నింటిని మనసులో లక్ష్యముగా పెట్టుకొని, నాయోపినకొలది సప్తశతాని రచించితిని. ఇందలి గుణాగుణముల నిర్ణయము రషజ్జులకే వపలివేయు చున్నాను.

కిం కవే స్తస్య కావ్యేన కిం కాండేర ధనుష్మతః
పరస్య హృదయే లగ్నం సమూర్థయతి యచ్చిరః.

అనుమానమునకు రసజ్ఞుల ఆనందమే కావ్యమునకు గీటురాయిగా విశ్వ
సింహు చున్నారు.

172 వ పద్యమునకు బదులుగా

మాంస భోజనమున హింస యేమున్నది ?

సహజమైన యవియె చావు బ్రతుకు;

ఎలుక చావు పిల్లి చెలగాటమున కదా !

ఈవు పిల్లిదండ్రులు ఎలుగనైతి.

అను పద్యమును

179 వ పద్యమునకు బదులుగా

కులుకు నడక తోడ కుత్తుక నగతోడ

తోక త్రిప్పుకొనుచు పోకు మటకు,

భయము లేక యట్లు పావురమ్మ ! తుపాకి

కన్ను నిన్ను చూచు చున్నదకట !

అను పద్యమును

చదువు కొనరలసినదిగ విన్నపము.

ఈ కావ్యమునకు అమూల్యమయిన పరిచయ వాక్యములను వ్రాసి ఇచ్చిన
శ్రీ చీమకుర్తి శేషగిరిరావు గారికిని, అనర్థమయిన ప్రస్తావనను సంతరించి
శ్రీ పేరాల భరతశర్మ గారికిని వినమ్రుడనై కృజ్ఞతను తెల్పుకొనుచున్నాను.

24-4-84,

18/32

ఇట్లు

జురజన విధేయుడు

డా. కొమరవోలు వెంకట సుబ్బారావు

M.A., M.D.H.

సంకలన పట్టిక

పద్య సంఖ్య	తప్పు	ఒప్పు
32	ఎఱ్ఱనైన	ఎఱ్ఱగనైన
33	తప్పులెల్లి	తప్పులెల్లి
77	వట్టి	వట్టి
81	భార	భార్య
87	మట్టి	మట్టి
229	పడతిపై	పడతిపైన
268	అదియెవని	అదియెవనిగ
354	మరుడు	మరుడు
390	కోరలు	కోటలు
361	పరుల	పరుల
379	నఱకువెట్టి	నఱకువెట్టి
417	మూడయిదులె	మూడయిదులె
547	సోయును	సోయును
549	గోళ్ళు	గోళ్ళు
554	మనము	మనము
565	లేల	లేల
600	గుత్తదారు	గుత్తదారు
628	హోదేలు	హోదేలు
629	ప్రజకు	ప్రజకు
645	బోధ	బోధ
647	స్రైకింగులు	స్రైకులు
పే. 12	అధరాన	ఆరాధన
పే. 40	శ్రీ పద్ధతి	విధాన పద్ధతి

అభిప్రాయము

రసప్రధానశ్చక్షాత్కాః
గుణాలంకార పృత్యయః
చీతయశ్చేయతీకాస్త్ర
ప్రమేయం కావ్య పద్ధతి

అన్నాడు విద్యానాథుడు.

శ్చార్థములు రసప్రధానములుగా వుండాలి. రసవంతమైన ఒక్కవద్యం హృద్యమవుతుంది. ముక్తకాలతో రసస్పందన కలిగించినవాడు హానాడు. ప్రళముక్తకాన్ని గాథ అన్నారు. గాథా సప్తశతి సుప్రసిద్ధము కదా?

డా॥ కొమరవోలు వెంకటసుబ్బారావుగారు సుప్రసిద్ధ కవులు, విద్వాంసులు, వేదాంతవిదులు. వీరి “యామాసా” ఇందుకు నిదర్శనము.

ప్రస్తుత చర్చనీయాంశము వీరి “సప్తశతి”. వాచ్యం ఉత్తమకవిత్వం కాదు. కనుక కవిగారు వ్యంగ్యమును, వక్రతోక్తిని ప్రయోగించి ఈసప్తశతిని రచించారు. ఈ సప్తశతిలో భిన్న భిన్న పద్ధతులను చేర్చారు. ప్రకృతి పద్ధతి నుంచి ప్రగతిపద్ధతి దాకా ఉన్నాయి.

డా॥ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు శ్రీరాళ్ళపల్లి అనంత కృష్ణశర్మ గారి శాలివాహన గాథా సప్తశతీసారమునకు పీఠిక వ్రాస్తూ:-

“ఒక్క పద్యమే వ్రాయవలయును. అది మెరుగు దీగవలె మనం క్రమియుండు నంధకారమును ఒక్క షణ్ణము ప్రోద్రోలి నూతన తోకమును హఠాత్తుగ గోచరింప జేయవలయును” అన్నారు.

ఆ లక్షణాలన్నీ డా॥ కొమరవోలు వెంకట సుబ్బారావు గారి ప్రతి పద్యంలో నాకు సాక్షాత్కరించాయి. ఉదాహరణలు చూప వలెనన్న ఈ సప్త శతిలోని ప్రతి పద్యమును ఉదహరించవచ్చును.

గ్రామ్యపద్యతిలోని ఒక పద్యం చిత్తగించండి:-

“కూలినాలి చేసికొను వారి యెడదలో

నందనాల పూలు వందజేలు:

ధనికులైన యట్టి జనుల చిత్తము లందు

పాడు గట్టుతోడ పేద దిబ్బి”

హృదయంలోనే నందనాలు; హృదయంలోనే పేదదిబ్బలు. కూలినాలి చేసి కొను వారి హృదయాల్లో నందనవనాల వలె ఉండునను ఈ కవిగారి భావన అత్యుదాత్తము, అత్యుదయ భావబంధురము, రసరంజరము.

(కష్ట మెఱుగని ధనవంతుల సంకుచిత, స్వార్థపరతతో మురిగిన పేద దిబ్బవలె మృత్యు వాననలను విరజిమ్ముతున్న ధనశక్తి, వికసన శీలము లైవప్పటికీ, లేమితో నాసిల్లే కష్టజీవుల ఎడదలనే నందన వనాల్లో ఎరువుగా వినియోగపడితే అవి ఇంకా చక్కగా పూలు పూయగలవనీ, ఈ మేరకు సమాజ చైతన్యం నే దవసరమనీ పద్యంలోని ధ్వని.)

డా॥ కొమరవోలు వెంకట సుబ్బారావు గారి సప్తశతికి సుస్వాగతము. ఆధునికాంధ్ర రసిక లోకము హాసగాథా సప్తశతివలె ఈ సప్తశతిని కూడ ఆస్వదించి రసించు గాక.

డా॥ దాశరథి

హైదర్ నూడా,

ఆంధ్రప్రదేశ్ మాజీ ఆస్థానకవి

హైదరాబాదు-500001

కృతి సమర్పణ

శాలివాహన గాథాద్య సప్తశతాబ్ది
 ఉగ్గుగాబెట్టి అందరికి ఉగ్గు నిగ్గు
 ఒనపరితనమ్ము నేర్పిన రసతవస్య
 హాలభారతి కీ కృతి అంకితమ్ము.

సప్తశతి

ప్రకృతి పద్ధతి

స్వామి' నీ పవిత్రభావము చేర్చు నే
నాటికేని జేదనానందం
గుంచు నాని నిర్భయముగా నెర్పితి
పవన నీదీ, యీ కుభావ నాని.

1

షితి, గుంచి నాని పవిత్రమున క్రొత్త
రేన లల్లుదెట్టినావు స్వామి
అది చిగిర్చి పూచి, యాత్మలో నీ ప్రేమ
పరిమళింపగలుగు వరము నెమ్ము.

2

చుక్కచురుల నన్ను చక్కని జాబిల్ల
బంతి నాడుకొనగ పంపినావు
బంతి నన్ను గూర్చి పట్టించుకోదయ్యె
దాని పరుగదేదో దాని పరుగె.

3

బ్రహ్మ మనసులోని బ్రహ్మాండ మంతయు
వాణి నోట నమృతభాండ మయ్యె
అమృతభాండపాక మంచున్న రుచిగాదె
ప్రాణికోటి కుండు బ్రదుకు తీపి.

4

అకవమ్ము చీర లారవేసికొనంగ
అలల వోలె కడలి తలల నెత్త
నిసుమురపలు గాలి దెసలూని ప్రసరింప
విత స్మృతుల నెమరువేసె మనసు.

5

పూర్వ మెందో పో వాగొట్టుకొన్నట్లు
తనదు నిగర మెందో వాగొట్టు
జనవార లెవరొ అందఁడు కనియ్య
పొక్కుచుండు చిర్త మొక్కొరపుడు. 6

చేసె రోగి నీవు కానివాకుంటిపె
చేసులోని నన్ను వాసనైతి
నీని గాని నేను నాకేల స్వామి నే
నేకమందె నున్న కేక మగుదు. 7

నిఖిలజీవజగతి క్రితైన కడలిలో
సాటి మానవుండు నటిబొట్టు
గ్రుడ్డికన్ను గాక గుర్తించ లేదొకో
బొట్టు బొట్టు రోని చుట్టరికము. 8

అనిరిత మృతాండ మామెయందము, కాల
మగము; మమల; మమృత; మామెపొందు;
కాలరేఖ పైక కదలు చుక్కయు వోలె
అని నానిశంక యామె మనసు. 9

బట్టబయలు నొంది నట్టి ప్రకృతికన్న
కోపరావివిద్య దాపటికము
గుట్టు కొఱకు కొట్టుకొను నీకె మితిలేని
దేవురింపు విడని దేవులాట. 10

ఇచ్చినట్లే ఇచ్చు, పుచ్చుకొను నరుండు
సకలభోగములను ప్రకృతిరాణి
చచ్చునపుడు మాడుపెచ్చుడగొట్ట వ
నూలు చేయు దేహమూలములు. 11

ప్రకృతి నాది; నేను ప్రకృతిని; నా కంటే
 లోన నుండి యామె లోన నుండి
 యేమి నాకరి నొకర మీక్షించుకొందుము,
 ప్రకృతి నాక కన్ను; ప్రకృతి కేసు. 12

ఇప్పుడు గిలిగిలించ లిపివద్దై కనిపించు
 క్రొత్త పెండ్లికూతురుగ నుమంబు
 చాని జెక్కలందు తడబాటు నొడబాటు
 నరిను డయినవాడె వియ్యగగలడు. 13

పూవు నాదు గాని నావిచ్చు కన్నలు నీ
 యాస్తి మరయగల్గి సంతవజరె;
 చుపు గాలిపాలు; ఫలమెప్పుడొచ్చి నీదు
 సన్నిధియే వడియజ్జుసిచ్చి. 14

విత్తునుండి రక్తు రెత్తి చూడగలదు;
 పూయగలదు; చెట్టు కాయగలదు;
 నీడనీయగలదు; ఋడియె కాగల;
 దింక దాచుకొన్న దేమికలదు? 15

ఎంత హేమ మెంత హేమవిద్యుద్రస
 మీ యుష్మస్సవంతి నింకిపోయె?
 మొయలు లోన నిద్రపోవు తటిత్కన్న
 కలలు వోలె తారకలు కృశించు. 16

పులుగు జెక్కనవ్వదుల వోలె గుండెతో
 గాలి వినరు తెల్ల మేలుకొనియె
 మేలుకొలుపు లోనె లాలిపాటగ నేదొ
 క్రమ్ముకొనగ సాగె కమ్మదనము. 17

అప్పువాడు వక్త చప్పట్లు గొట్టగా,
నిప్పునెలత మోము గుప్పుమనియె
శ్రీకురాసి కంట బాకుపోటు విధాన
వెలుగు రక్తమయ్యె నలుపునలుపు.

15

అక్ష సూర్యమండలముల గోళంబుల
మినుకు మినుకు మినుకు మనగజేయు
రంతరాళమందు సందకారముపాలు
హెచ్చో, వెలుగు పాలు హెచ్చో స్మష్టి! 19

తలిరుటాకు జిలుగు జలతారు మేలిము
సుంగు జార్చి మనసు దొంగిలించి,
యరుజులములకు రందిచ్చెడు కిలాడి
ఈ యనార్యులిని క్షమింప వలదు!

20

దిగయు దిగులు దోలె పొగమంచు దిగుచుండ
మనసు మీద కప్పు మనకముసుగు
జగతిలోని మనసె పొగసెనా అన్నట్లు
మనసులోని జగమె మాసికట్ట.

21

చాలు నింక నిద్ర పూలార లెండంచు
పాడె మేలుకొల్పు వానచాన;
కనులు నలుముకొనుచు ననలెల్ల కనువిచ్చి
బడలు విడిచి నప్పు రాంకబోసె.

22

తమ్మిచెలియసామి గమ్మత్తు వనివాడు
గెంటినాడు చీకటింటి తలుపు
ఎన్నెప్పుడు; రంగు తెన్ని మ్రోతలు వచ్చె
ఎచటదాగియుండె నింతకరుణ? 23

పువ్వు లెల్ల నెటుగు నవ్వునవ్వెడి నేర్పు;
 వింతకల లెటుంగు విరి గులాపి
 దానినవ్వు రేకతో నంతమైపోక
 ప్రక్క వాని బెట్టి చక్కల్గిరి. 24

నీవు పూచుదాక పూచ! నీ తావుల
 తల్లి కడ నెచోట దాచితమ్మ?
 తల్లిప్రాణమిల్లు! తాచికి చన్నెకు
 ప్రాణమునకు చిల్ల పచ్చదనము. 25

అకరు లెల్లనిక్క ఆరకంట నొక మొగ్గ
 పగలు బయలు చూచి పక్కుమనయై
 రిక్క కేసరముల; దిక్కురేకులు విచ్చు
 నింగిపూవు గని మునింగె దమిని. 26

మఱపువేళ్ళు దన్ని, మేఘమాల పొలాం
 చానతీగ లెల్ల వ్రాలె నేల
 మన్ను విడుచకుంట మాటు జన్మము నెరై
 తీగ లెల్ల తిరిగి దివికి సాగె. 27

చుప్పటమ్ము పఱచి దూదికొండలలోన
 నిప్పరవల తీగ నిలిపినావు
 సెగలు పొగలు రేగ చిరికించితివి ఇల్లు
 జలద! లాభమేమి గలిగెనీకు? 28

నింగిమూపు మీద వంగె నిండ్రధనుస్సు
 క్షితిజగుణము తెగ విగించి, లాగి,
 కిరణమెక్కుపెట్టి తరణివిల్కాడు వే
 సాడసాగె, మేఘహరిణములము. 29

సగము మత్తుకనులు, సగము జాతిన కొప్పు
 సగము విడనియూర్పు, సగమురాత్రి
 సగము సున్నయగుచు, సగము జాబిలిగొంచు
 నెచటి కేగు చుంటివే? నభమ్మ!

30

సెల్లవివాహనప్పు సెలయేటి నప్పులు;
 శిలలు బుజములెక్కి చిందులాడు;
 చిందులాడు శిలలు సెలయేటితో నప్పు
 నవులమారి బతుకు నదులబతుకు. 31

జాబు కడమదాక చదువుకున్నది చాన
 కన్ను లెఱ్ఱనయ్యె మిన్నులల్లె
 కన్ను లెఱ్ఱనైన, మిన్నులెఱ్ఱనైన
 కాటకున్నె చాన ధార లగుచు.

32

చాక చుప టమున దోక నెత్తి పరుండె
 పోనె- చాని పైన పొసుసాని-
 సాని సాగడీయు కూనిరాగమె చెప్పు
 చుప్పటమ్ము క్రింది ఉప్పులెల్లి. 33

కేల వయిన నిలిచి నిక్కువానికి మబ్బు
 చాగు దాగు పడిన కాగితమ్ము
 గాలిలోన మబ్బు గడి తేలువానికి
 బండకాల రువ్వు పరర్థతంబు.

34

మూగమంచు లోన ముసుగుదన్ని పరుండి
 పిండిమంచు లోన గుండెజాణి
 ప్రొద్దు పొడవగానె నిద్దర విడినట్లు
 తలుపుదెఱచి వచ్చె మల పికారు. 35

కొండపైన చాటు కూర్చున్న వెన్నెముక
నడుమ రాజు పెద్ద నల్లగుండు
గుండు చాటి మీద కూర్చున్న చొకరాకి
కాకి పెత్తనమీద నాకసంబు.

36

మెరికలొడు హము వలె పర్వు దవులకు
కోస కడుపునుండి కొండవాగు
అద్దమల్లె పాప లరయుచున్నవి దాన
గట్టమీద నిల్చి చెట్లగుములు.

37

పచ్చదనము నిచ్చు, పల్లానికేచొచ్చు,
లోటులెల్ల బూడ్చు నీటితల్లి
నిండియున్నదాని నీలుగా గావించు
మింటికెగురు నామె మంటకొడుకు.

38

గళకు గళకు మంచు జలతరంగిణిమెట్ల
చెలమ నీటిపై నిశీధివేళ
మంచుబొట్టు పల్కరించుచున్నవి; గ్రుక్క
పట్టె నీలకోడి పాటకత్తె.

39

జీవులెల్ల నిద్రవోవునప్పుడు తప్ప
లార్చకుండ జూతు వర్ధరాత్రి
తిరుగ జగతి లేచి తిరుగాడ గడగుచో
ముసుగువెట్టి నిద్రపోదు వెట్టు?

40

ఇరుల దట్టమైన పరదాలు చూమైన
బాకునంటి నెలకు లోకువెకద
కడలి యెంత నిడివి పొడవులు గలదైన
నొక తెడ్ల వడికి లోకువెకద!

41

కంట బడిన దెడ్ల గ్రసెయించు చున్నాడు
తరతరాల పుండి ఇరుల నెనుడు
స్పష్టి చీకటులకు నష్టి లేదొక యంత
అంతకంత పుష్టి యగుచెకాని.

42

కన్ను విచ్చిచూచు కలువపూ జవరాలు
పరుగునప్పు; పిల్ల తరగ లెగురు;
నింగిపై బరున్న నెలవంక కంటిలో
నడక విచ్చి క్రమ్ము నల్ల పొగలు.

42

పగలు చూచిగాని పక్షుల రొదకాదు
మాపు రేయిశాంతి మానవుండె!
మలల శిలల నొత్తిగిలిపోవు సెలయేటి
నడ్డుపెట్ట చూచునది నరుండె!

44

అంతులేని దేవు డాకాశ మనుపెద్ద
కంట జార్చి విడిచె కడలి బొట్టు
సంతసించినపుడు కాంతు లీనుచునుండు
దిగులు పుట్టినపుడు పొగలు రేగు

45

పవలు మీద బడిన పదము సవ్వడు లెల్ల,
సద్దు లేనిరాత్రి వద్దువ్రాయు;
మూగ ఓరుపెట్టా మూగ జేతయు నట్లె
నోచి మాట లేదు బాటకెపుడు.

46

కోకిలమ్మ గొంతు కోటి పిల్లల గొంతు
చందు మారు మ్రోగునపుడె తీపి
ఇనువిచూపు బల్మి నసల బుగ్గల నుల్మి
కంద జేసినపుడె కనులవిందు.

47

చినికె నార్దరాత్రై చింత రుల్లనిహుచె
 మూల కాడి మేడి మేలుకొనియె,
 ఒడలు విలుచుకొనియె; మడియావులింజె; జ
 డ్డిగవుగింజ ఆపు మెగురుహటు.

46

పసిడి పొట్టులన్న పైరు చూలాండ్లను
 జాలియైన లేక కూలదోయు
 గాలి దంబ జూపి, కటికవాడవి త్రిప్తి
 కోర చూపు చూచె కొదవచెమొర'

49

భూమి పయికి లేచి పొడుగుకాదను పూచు
 పూవె గాలిరోక దేవులాడు;
 భూమి నంటియున్న పూవు తేకులు వంగు
 చున్న- ఉన్నకడనె తిన్ననగురు.

50

గుబురు మాటులోన కులుకుచున్నానని
 తలచి దాబుమాపు తెలివిలేని
 కన్నెపూవు; తనదు కమ్మనితాతియే
 తనకు ముఖ్యశత్రువని తెలియక.

51

కదలు వెలుగు-నెలుగు- కలగాపులగ ముషో
 రాజధాని లోని మేజువాటి;
 పిట్ట పిట్టగొంతు పట్టి వేటుగ దాన
 నేర్పరింప జూచు రెంతవెట్టి.

52

పసిడి ధాన్యమెల్ల పడదోచు కున్నార
 పాటినేల మనసు బీటవారె;
 పోయె నెటకొ పొలమ! పొలిగా డికేటికే
 కోత దుబ్బు మీద క్రొత్త చిగురు?

53

మండుబెండ కాసె నెండుటాకులు రాలె,
 గాలిసోకి కొన్ని కదలసాగె;
 సద్దులేక కొన్ని జరిగె మెత్తని నేల,
 శిలల దాకి కొన్ని గలగల మనె.

44

గాలికడుపు మీద గండ్లు పెట్టుటకు నై
 పులుగులును చిమానములును లేచె
 చిత్రమెల్ల జూడ సృష్టి వేచియెయున్న
 నీతు వెచరికయ్య మత్తుమందు?

54

సృష్టికర్త విధికి చెప్పు గట్టి జవాబు
 తఱక లేని గడ్డి పరకలేని!
 పాల లోని వెన్న పాల దానికి సాక్షి
 అపు కడుపు లోని అగ్నిసాక్షి!

56

ఇంటి దూలములకు నెత్తించు కొందురో
 డెందములర పండ్లు తిందురొక్కొక్క
 ఎల్ల తోటలందు జిల్లేడు కణ్ణలే!
 గాలినిండ దాని తూలకములే!

57

వందమంది లోన వందమందికి నచ్చ
 నదియు సొగసె, నచ్చు నదియు సొగసె
 నచ్చువాని మనసు నమలివేసిన సొంపె
 నమల లేని వాని వమన మగును.

58

భావమునకు లేదు భావ; భావకు లేదు
 భావ మొకడు జననపత్ర మందు;
 భావ కరపరాని భావము లవియెన్ని?
 భావ మెఱుగరాని భావలెన్ని??

59

మగత వెన్నెలందు జగలని ముంచెత్తి,
సాటి తారకలను మాటుపెట్టి
సందేవేళ వచ్చి సందర్శనం బిచ్చె
మందయాన వోలె చందమామ.

60

జీలు చింత చెట్ల దోబూచు తాడుచు
కెండి లిక్కి వోలె వేలియుంటి
వేలనోయి' యిదిగో' నూలుపోగికపొమ్ము
సందె ముదిరె విదియ చంచురుండ'

61

బుద్ధిజీవి నరుడు, బుద్ధిమాలి యెనర్చు
యుద్ధములును మారణోత్సవములు,
ప్రకృతి కారణముగ ప్రభవితై ననియేడ్చి
కోకిలమ్మ పైను కోపగించు.

62

చల్లని నెలకాడ' చెల్లని రూపాయి
బిళ్ళ వైతి వింక వెళ్ళిపోమ్ము!
అగ్గిపుల్ల కంటె నధముడైనట్టి యా
కుముదవైరి గూడ గొంచుబొమ్ము.

63

ప్రకృతి యాగడముల బట్టి మూలకు నెట్టి
మానవతకు రాజ్య మకుట మిడగ
విప్లవధ్వజమ్ము విప్పితి మికమమ్ము
తాక జనదు ప్రకృతి లేకిమూక'

64

అల్పగుణము వాని నధినుండు తెగటార్చు,
అగుణి ధైర్య వాడె నెగడ జేయు
చుక్క న హితు వోలె సూర్యుండు పోకార్చు
ఇరులు మెఱయ జేయు హితుని వోలె 65

ఆధరాన పద్ధతి

ఓప్రభూ! ఇతెన్నె యుగముల నడక నా
పేద నొసట వ్రాసి పెట్టినావు!
ప్రభావు దొరకదయ్యె నూపిరి రాదయ్యె
గండరించుచుండె గుండెబరువు.

66

చూపు వెలుగు తోడ దీపకళిక నెత్తి
వెదకుచుంటి నిన్ను విశ్వమూర్తి!
ఇది తుఫాను గాలి; ఇది మేటి జడివాచ;
ఇది సముద్ర; మెంత ఈదగలను?

67

మనసు మాది గ్రుచ్చుకొనుచున్నదే కాని
నిన్ను గానలేక యున్నదయ్యే!
అన్ని యెడల నిండి యున్నట్టి వాని నె
ట్లోక్క యెడనె పట్టి నొక్కిచూతు?

68

అందునించు గలవ పంతురు స్వామి! ని
న్నెందు వెదకి చూతు: డెందమందె
నలును వోలె ఎటనో వక్కియున్న నినుం గ
నుంగొనంగ లేక వెంగలినయి.

69

నీవు నాదు గుండెపూవు వైసను, స్వామి!
వలపులీను దాని ఫలము కొఱకు
వెదకుచుందు పుట్ట వెట్టినై గ్రుడ్డినై
గుండెపట్టు విడిచి మొండెకలనె!

70

నద్దు చేతుకున్న నరుగుడు చెట్లతో
సాగరమ్ము పుట్టు మూగవలకు,
నీలపాట వోలె గాలి నీవార్తల
పిరుకు నరుగుడాకు తుదల సా

71

ప్రతిమ దానె చేసి; ప్రతిమనే పూజించి,
ప్రతిమ పైనె తనదు భక్తి నిలపె,
ప్రతిమ భావమండి, ప్రితినిక్కి ప్రతిమయై
కన్ను మూయ కౌత డున్నవాడు.

72

వితిగె నభయపాణి, ప్రేలాడుచున్నది,
నగము బీటవాటి మొగ మదెల్లి;
ఎవరు చూడ గాని యీ పాడు గుడిలోన
జేరియుండనేల? విగ్రహమృత'

73

తూచితూచి జేసి వాచార్యదర్శులు
మాచిపత్రితోకమాత మీద
స్వామి వారు లేచి శతగోపముండాల్చి
వయసమైరి బ్రోవ భక్తతతిని

74

వెంకటేశ నాద్ద పెంకను గొట్టబో
నడిగె నర్థరూప మర్చుచుండు
పగుల గొట్ట కుండ ఫలము స్వాహాయంచు
గొంతు బోయె సతడు సంచిలోన.

75

ఇనుని వంటి దివియ నిచ్చినా, మా గ్రుడ్డి
కనుల కెదుటి రూపు కానబడదు.
దొరకి నల్లె యుండు నడిగిన కౌలదీని
పాటిపోవు క్షితిజ కూరమునకు.

76

వది తాల తోడ గట్టిగ దేవాల
యంబు వంటి నా ముసంబు లోన
నిను ప్రతిష్ఠ చేసితిని గాని నా కది
అప్రతిష్ఠ గానె యయ్యె దేవ'

77

సంక్తిర పద్యతి

ఉన్న పాతకాని కొక బెజ్జమును వేసి
వెదురుపుల్ల గ్రుచ్చి కదురు చేసె;
వడకు జండెములను వ్యాపారమును జేయు
బావుకొను ఋణాలు బావనయ్యె.

78

ఉత్త నగరు శోన నుత్తుత్త వీధులు
నుత్త వీధులందు నుత్త ఇండ్లు
నుత్తయిండ్ల చిత్తమూరించు ప్రియురాండ్రు
జెల్లకాయ తీర్చె కల్లుమత్తు.

79

తోతు లేనియట్టి నూత గెంతగ నేల?
మక్క వితిగి మంచ మెక్కనేల
వంటలక్క బాధ వదిలించు కొనబోయి
పడితి వందె మగడు పడుటెకాక

80

తొంగి లేవలేడు, మంగి కాశికి బోయె,
భార మీద కినిసి భర్తగారు,
మచిడి విశ్చనాథ మెటుగడే వనిన మాం
గల్గిబలము చున్నగారి బలము'

81

ఆకు లమ్ము దాని పాక పీతము వేసి
చంక దుడ్డు తోడ సాధు వొకడు
అడ్డమైన పచ్చనాకులనే మెక్కు,
ఎండుగడ్డి మేను దెవుడు మేక

82

చిక్కనైన గాఢ ముక్కు రంధ్రము లందు
కాపురమ్ము చేసి కైపుగూర్చె
మనసు లోని నీడ మాత్రము కొండలు
దిబ్బ లెక్కి తిరిగె మబ్బువోడె.

83

చిమ్మ చీక పుడుచు, చెట్టెక్కి మామిడి
పండ్లు కోసినాడు పశుమవాడు;
తేనెతుట్టె మాటు వానికేమి తెలియు!
వాచిపోయినాడు నూచిపోయె.

84

ఆలి యెల్లనట్టి అర్పడి యేండ్లలో
పురుషు తొల్లనట్టి ముప్పదేండ్ల
పురుషు డుండె; వాని మఱచిపో ద్వాదశా
బ్దములు పట్టె సతికి వార్ధకమున.

85

తాత యడుగు లందు తనతండ్రి యడుగులు;
తండ్రి యడుగు లందు తన యడుగులు;
తనదు నడుగు లందు తనయుని యడుగులు;
నాటి యడుగు లందు నేచియవియు,

86

చెదలు పట్టె గుఱ్ఱు; మదురు పైబడి కూలె;
పెట్టె పుస్తకాలు మఱి యయ్యె;
దాపు వెట్టరమ్మ తామరా కడ్డాకు
ద్వారబంధములకు దారువులకు!

87

తేరగా లభించె దారిబోయెడు వాని
కంచు దోచుకొనకు మదియె పనిగ-
ఏత మెత్త నెత్త నెందాక గడనిల్పు?
నిలుచు నూతి లోని నీరమేని?

88

కలియబెట్టినాడు గన్నేరు వేళ్ళతో
మూసపెంకు లోని సీస మెల్ల
పచ్చబడను లేదు పసిడియు కాలేదు
పెండ్లికొమిరె కేమి పెట్టునితడు?

89

వెదకి ఇచ్చి నట్లు ముదియప్పులకు గూడ
 వారకినాడు నేడు చిటుతవాడు!
 రెకి బ్రదుకు నాది నాకర్మ మిదియేమి
 పండు గవుడు కూడ పాత మగడె!

90

జిగురు కండె చుట్టి తగడు గుఱ్ఱపుతోక
 పెండ్రుకలను చిన్ని వెదురుపుల్ల
 బోటుపెట్టె యుచ్చు మాటినా డేనాది;
 తుఱ్ఱ మనియె పిట్ట తోకజూపి.

91

పోలి స్వర్గమునకు బోవుచున్న దదిగో!
 కాలు వందు దీపమాల దేలి;
 తరగ లందు నూగు నరటి దొప్పల చుట్టు
 జేరి యీతలాడె చేప గుములు.

92

కొమ్ముతోడ వ్రాసె గోడపై కవనంబు
 దొడ్డి బురదగుంట బుడ్డి ముంచి;
 గడ్డి దొరకదాయె కాగితాలను మేసె,
 నాది కావ్యములను గేదెపడ్డ.

93

పడుట కోస మగును పట్టాలు దప్పట;
 అగ్గికోస మగును బొగ్గుమేత;
 చీకటిని తుఫాను గైకోని వైల్వాను
 జాలు దిను శిఖండి రైలుబండి!

94

బల్ల పగులగొట్టి గల్లంతు చేయు నో
 పదరుబోత! వినుము వాస్తవమును;
 మెండు వినగ చెవుల రెండిచ్చె దేవుండు
 తక్కువగ వచింప నొక్కనోరు!

95

కళా పద్ధతి

గ్రంథతెక్క గీయు గాలిగీతలు మోరె;
పులుగుకాళ్ళ పాము మెలికనట్లు;
చుక్క ప్రేలి వచ్చి ముక్కలై పడినట్లు;
రవిలు మోగె భరహర ప్రియము.

96

కప్పురంబు పురుగు కన్నూరి జగ్గారో
పరిమళములనుండి బయటి కుటుము
బొందుమట్టై తాచి పోల్కి తార్కతిక
శ్రేణి దూటి వచ్చె పోమీటు.

97

అంతువుల కరాల సంగీతమే ప్రేమ
పట్టుపటుపె దాచి చుట్టకుమరు,
చుట్టకుమరు మీద సుఖపయోగి చుట్టకు
పెన్నగొనుచు పీజి చిన్నవిద్య.

98

నాటి చర లేత లేత కాగా, నామ
కానబడెడి చోటు లేని దయ్యె;
ముదిత పలువ ముదురు ముదురు కాగా నామె
కానబడని చోటు లేని దయ్యె.

99

లేని సొబగు మనసు లోన తెక్కలు విప్పు,
లేని పాట మనసు లోన మ్రోగు,
లేని దాని చోటనే నీదుకళ తోచె
ఎవట సుసికి? లేని దెవట నీవు?

100

ముక్కుకొనను గడ్డిపోవతో కిటికిలో
వచ్చి కూరుచుండె పిచ్చికమ్మ;
గొల్లవడుచు వచ్చె; మల్లెతేకలు విచ్చె;
నిద్దురకును చెలియ! హద్దుకందు.

101

అమ్మవారి మచ్చ లట్లున్న గోతులు
 నేడు బయట బడియే నీ యొగమున,
 చంద్రవదన వంచు సఫల సన్నచో చంద్ర
 చెప్పదెబ్బ లింక తప్పబోవు.

102

సౌమ్యపత్సరాన చంద్రవాసరమున
 సౌమ్యకాంత మీద సౌమ్యరహిత
 మైన సాహసంబు మానవుం డొనరించె
 చెనకి యామె కన్నెతనము చెఱచి.

108

వర్జనలకుగాను వంపులు సౌంపులు
 పిచ్చి కవుల కెల్ల నిచ్చి చెలియ'
 మిగిలి నట్టి వట్టి దిగుదాయి సరుకునే
 కొంచు రమ్మ! అడియె కోట్లచేయు.

104

పావురాయి తెలుగు పలుకు కెంతెదవుల
 వన్నెకల్లు కాఁక నంటున నిడి,
 నూరి, గానరసముతో రంగరించిన
 అరవమాత్ర మ్రింగు డయ్య! దీని.

105

దుముపు లెందఱున్న విమల మోమెత్తదు,
 నినుఁ గూర్చి కంటినీరు గార్చు,
 చేతగాని మగని సీతగా నగునొక్కొ
 తారతన కొఱకు తారయగునొ.

106

పెదవి కోటికి గంట వెచ్చెడు దాక నా
 కుపమలోని రక్తి యుబుక దయ్యె,
 తరుణి దంతపంక్తి దానిమ్మ గింజల
 టంచు బోల్చు నెవ్వ డనుమతించు?

107

మొద్దునిద్ర నీది యద్దరాని వాక
ప్రక్కగదిసి ఒకటె పక్కవకలు;
అమెగారి పడక అక్కతో వాడట'
పగటి జేషగాని భాగవతము.

108

రాగలహరి నామె రేగుప్తి కేటికో
మధమమనరంబు మప్పవచ్చు,
అతడు మధమంబు నుంటే ఆరోహ
జావరోహణముల త్రోవచూపె.

108

ఇరుల మొగము మీది సిరినెల్ల చూపించు
కాంతి జగమునందు కానరాదు;
మానగానమందు మాధుర్మమును వృత్త
పజచు శ్రుతులు కృతులు నెఱుగరావు.

110

నవ్వుచుండె కాలిమువ్వలు వినుచూచి
తాన తనన యనుచు శోననుండి,
మూసియున్న గదికి పైసాయె దిగంబు-
వీధిలో నదాడు వెజ్జివాడ'

111

పాటలోని బిగువు పట్టక శ్రుతికంచు
తీగ లాగి లాగి త్రెంచుకొంటి;
ఎందో దాగి పాడు ఇలకోడి గీతి కా
కనమె శ్రుతివి లయను గలిపె నొర!

112

కంటి ధార నుండి కారెడి ముత్యాలు
విలువ గట్టగల ప్రవీణు డెవడు?
మనసు పట్టు దారమున వాటినిం గ్రుచ్చి
కలికి మెదను చేయ గలుగువాడె.

113

తొండ నోటిచావు నుండి కాపాడినా
డలరుదేనె నాను ఆకుచిలుక;
పట్టి తలను త్రుంచి పట్టుపొత్తపు పాన్పు
గూర్చె మొండెమును కళార్చకుండు.

114

ఒకడు మబ్బు మెచ్చు; ఒకడు తుంపర మెచ్చు;
ఒకడు వాస మెచ్చు; ఒకడు జల్లు;
కడియు బొకడు మెచ్చు; గొడుగు నొక్కడు మెచ్చు;
మరులు మేఘ ముఱిమి కురియునపుడు!

115

ఆకులోని పూవుతేకు దాగుడుమూత
కన్నెపడుచులోని కలికిదనము;
కలికిదనపు రుచులె వలరాజు వలపులు;
ఉత్తకవిత లాదు వత్తిపొగలు.

116

పిచ్చి పద్యములను మెచ్చుగా వ్రాయకు
నవులమారి గాకు కవివరేణ్య!
కనుల నెత్తి చూడు, కద్దించి పనకనృ
నిన్ను ననకు చూపు చున్న దగిగో!

117

విశ్వాకోశమందు బీజాక్షరము వోలె
బ్రహ్మ చేసినాడు పనసతొనను.
అందులోన గల దనాహతనాదమ్ము
అందులోన గలవు స్పందములును.

118

శ్రీల నవ్వు చగల పూల నవ్వుల తోడ
బోల్చి కవులు మోసపోకు డయ్య!
కలికి నవ్వులేదు కపటంబు లేకున్న
ననకు కపటమున్న నవ్వెరాదు.

119

శిల్ప పద్ధతి

బండకాతి మొద్దు గుండెలో బందియై
దాగియున్న దేహ మూగకోర్కె
ఉలిని మోపి దాని గిలిగింత లిడిచూడు
చూత్తులోని చూపు లరయ గలపు.

120

కలదు కలదు కల దొకానొక పెనుకొండ;
కొండ కడుపు క్రింద బండకుదురు;
చుదుటి క్రింద పెద్దగుహ; గుహలోన స
రస్సు; దానిలో నభస్సుమంబు.

121

చేసినాడు కుంచె; సేనాపతి వరాణ
తీపివేళ్ల నెల్ల సాపుచేసి
నాడె లటుకు లిటుకు లాడునేగాని మ
గ్గాన చీర మటుకు గగనసుమము.

122

ముళ్లబాట పలపుములు ప్రచ్ఛక్తికోర్కె
మొండిగుండె యొకదె బంజరాము;
గుండెకాతిలోన కులుకు నచ్చరికన్నె
కులి తగుల్చుకున్న నులికిపడునో

123

పూర్వకాలమందు గర్వకేతన మెత్తి
కవుల మదుల మీద కదము త్రొక్కి,
రాజ్య మేలినాపు; రతిరాజు పోపొమ్మ
నేటి జగతి నీకు చోటు లేదు.

124

నాటి యూర్వశులును, నాటి రంభా తిలో
త్రమలు, నాడు గల మృతాచు లివుడు
లేరు; మారశిల్పి' చేరెడు బిచ్చము
నీకు దొరక బోదు; లోకమందు.

125

కాల పద్ధతి

పుట్టబోవు రేవు, పుట్టి గిట్టిన నిన్న
 పొట్టలోనె పుట్టు, పుట్టి గిట్టు;
 నిన్న పుట్టువునకు నేడు గిట్టుట కాక
 నిన్ను రేవు లేని నేడు కలదె?

126

హిరబిచిక పైన యుద్ధాని కేగినా
 హుబిగుంట లోన డూబినాడు;
 హిరు నుహము కూడినారు కాని, మహాత్ము
 చూడి బయటపడుట కొప్పుకొనడు.

127

లేక లేక పుట్టె బోకాయగా డొక
 కాకిపిల్ల మీద కన్నువేసె;
 కాకి కొంచుబోయె లోకాయగాడిని;
 కాకి మహిమ కాదు కాలమహిమ.

128

రైలు పదుపు వలన తూలి కాల్నిలువక
 పైన బడ్డ వాని పట్టదెంత
 గట్టిదానో! విడిచి పెట్టదా మగనాలి!
 పడిన వాని తప్పు పడుచుదనము.

129

ఆరిపోయె మినుకడయ్యె నాకాశము
 ఆగిపోయె మ్రోగడయ్యె రాత్రి;
 కాన కొట కయ్యె కలవోచి బ్రతుకెల్ల,
 అడ్డిపోయె గింజ జడ్డిగాన.

130

లేమ పంటిక్రింద కామంచి పండయ్యె
 పుట్టి పెరిగినట్టి భూతకోటి,
 కాలవ క్తమునకు గాలమ్ముగా నయ్యె
 పుట్టి పెరిగనట్టి భూతకోటి.

131

నిడుర రావి రాత్రి నీవు వచ్చితి వైన
తలపు గడియ వీయ కలిగి కూర్చు
చుంటి కట్టె; దీప ముడిగిపోయె; దివస
గడవ చాటిపోయె గడియ లెట్ల.

182

రేపు మాపు మీద తిపి దేవు దెయంగు,
చప్పనై న గంజి చాలు నేడు;
వేళయయ్యె నింక నాలస్య మేటిరే
వామి మీద కూసె జాముకొడి.

183

ఎన్ని యుగమహస్సు లీ హిమభరణ
పూడి యున్న విల్లె గూడుకట్టి;
భానుకిరణ మిందు వ్రాలి నిద్దురబోవు;
కరుణరసము వ్రావి కరిగి కరిగి.

184

ఒకనిమేళ మందరికి రుక్మ తలగిలు,
పెదవి మీద ఎలుపు ప్రేమకునకి,
పచ్చపసిదె అప్పు రెచ్చు మార్పాడికి,
చాల జేతి కిదియె చాల పిట్ట.

185

రయము తోడ వచ్చు రాకెట్టులం జూచి
పాతిపోదు రేమొ దూరములకు,
శనియు, బుధుడు, సూర్యచంద్రగ్రహములు
త్వరగ జాతకంబు వ్రాయవయ్యె.

186

మైలుతాయి తోడ మాటాడివచ్చితి
కాలిచెప్పు తోడ కలలుకంటి
రోడ్డు పొడవు తోడ లోకాలు కొలిచితి
సన్ను నేనె కంటి నన్నిచోట్ల.

187

ఋతు పద్ధతి

వానకాల మతసి తూనీగ వలె చేయు,
నామె మానసమున కంచయగును;
గాలి వేల్పు కతని నాలుగు తెక్కలు
ఆమె రెండు తెక్క లంట వసలు.

138

తావి, రంగు, భంగు త్రావి పూలింటికి
మఱియిపోవు దారి మఱియిపోయె;
వెలుగు చీకటులను వెలిచి వానితో
వర్తకము చేసె నార్తవము.

139

ఫెళ్ల మనుచు గాలి వీచె రాతిరహట
ఇంటిమీది పెంకు లెగిరిపోయె;
ఒడలు మఱియి నిదుర నూగాడు పూబోది
చీర ఎగిరి పోక జరుకొనునె.

140

మిట్టి మిట్టిపడుచు మేటి నయాగరా
హత మట్టు క్రింద బడితివికద'
మట్టి కింత సొట్ట గొట్టి గిట్టితివేమె
తుట్టతుదకు వానబొట్ట! నీవు.

141

చిమ్మటలును చిన్న చిన్న చిల్లర కప్ప
పంబ రుంజ దరువు పట్టుచుండ
ద్రాద ద్రాద యనుచు బోదురు కప్పయే
భింకరించె దుందుభిస్యనంబు.

142

చుక్క చుక్క లుంచి చక్కగా మ్రుగ్గులు
త్రాసె నీటి మీద వాన నెలత
మ్రుగ్గు లచటనుండి మొనలుసాగి నదీమ
తల్లి తనువు నెల్ల నల్లుకొనియె.

143

వనరుమొగ్గ వోలె, ప్రసవించు నల్లవోలె,
అమ్మవోలె, ముత్తయమ్మ వోలె,
గుమ్మటమ్మ వోలె, కులుకు నర్తకి వోలె,
చిందులాడె వాన చినుకుసోన.

144

ఖడ్గమ్మగమ్మ మీద కాముండు పూముక్తి-
పజపినాడు; దొర తుపాకి గుండు;
అదవి నెల్ల నొకటి యట్టిట్టు గావించె
ఓళ్ళ వోలె నొకటి త్రుళ్ళెడియె.

145

దయితు కనులలో నిదాసుమ్మ జ్వలియింప
నాతి కనుల శ్రావణమ్మ వచ్చె;
స్వామివారి మదిని హేమంత ముదయింప
చేడె మనసు లోన శిశిరమయ్యె.

146

వచ్చె నపర సంద్య; వనితకు లెలియని
చిగురుతోట లోన నెగురు నపుడు;
మాటలాడి పోయె బోటి కర్థము కాని
భాషలోన ప్రసవ యోషతోడ.

147

అంటరానితనము నంటించి రెవరికో
సత్య మెఱుగనట్టి జనులు; పెండ్లి
కాని కాంత లంటరాని వారదిసరే;
ఐనవారు నంట రానివారె!!

148

సూర్యకరసుధాగ్ని సోకులై తనువెల్ల
పులకరించుచున్న పొలుపు తోడ
విప్లవించుకొనెడు విరిరేకల విలాస
మాయు వల్పు మైన అమరసుఖము.

149

లోక పద్ధతి

ఇంద్ర చంద్రు లెంద తెన్నాళ్ళు మేసినా
తఱుగ దీ యనంతధాత్రి గడ్డి;
దిక్కు లేని ఒక్క బక్కచిక్కిన అవు
నాలు కంటె నేని కాలిపోవు.

150

కలుగువాని భార్య గాడిదతో బోవ
నోము యజ్ఞ మనిరి స్వాములెల్ల;
లేనియామె మగనితో నిద్ర పోవంగ
లోకమెల్ల చేసె కాకిగోల.

151

నిన్ను పంపివైచి నీ తోడ నేకాంత
సుఖము కోరుకొంటి సొగసుకాడ!
వాకిటిమొగ నిల్చి, లోక మెల్ల తెగించి,
తలుపు గొట్టుచుండె దబ దబ దబ.

152

కోమలాంగి పైన కొండెముల్ చెప్పెడు
వాడు చేతగాని వాడె నిజము;
కొతుకవలసివచ్చె పతిదేవుడవు కాన
మాకు తెలియు నామె మంచితనము.

153

నాకు తోచునట్టు లా కాలమున నంతె
నీకు తోచరాదు లోక మెల్ల
ఎవని కలలు వానివే! కాని అన్యులు
తలచుచుందు రవియు తమవెయసుచు.

154

గాజుకాయ వంటి కనకాంగి మనసులో
ప్రేమ గొడవ తెచ్చి పెట్టినావు;
పఱుగు తాల వంటి పడుచు వారల మధ్య
వనిత నొక్కరితనె వదలితేల?

155

రేపు మాపు కూడ రూపాయి అంచుపై
తిరుగుచున్న దిపుడు ధరణిదేవి,
విమ్మతిరుగనేల! తీర్థయాత్ర లటంచు
పెట్టె నరులు విశ్వవీధు లందు.

146

తాయి రప్పవిలువ ప్రాజాంకే లేక
పోయె; మనిషి రక్త మాయె రుచిగ,
తేనెకంచె, పండు తీపి కండెను, భార్య
మో వికంచె, పొరుగు ముదితకంచె.

157

పడుచు వయసులోన పాలిచ్చినన్నాళ్లు
పెట్టినాడు మేత పొట్టనిండ;
పాలు వట్టిబోవ పాపిష్టి ఆ సామి
వెట్టివాని వెంట నెట్టినాడు.

158

కొడుకు పవనకాయ, కోడలు పెంకాయ,
అత్తగారు మడ్డు కత్తిపీట,
పూటపూట తండ్రి నోట కరక్కాయ,
బమ్మగారి పీట దొమ్మరాట.

159

శేలయు నణిగిపోవు చీమ కాకులుదాకి,
ఉండియుండి పెలుగుచుండు బండ,
నడచి తరువు లూళ్లు నాళ్లు త్రిమ్మరివచ్చు
పేదతీగ మ్రింగు పెద్దవులిని.

160

ఉదర లోక మొకటి; మదన లోక మొకటి;
బయట కానబడు ప్రపంచ మందు;
మదన లోక సార మర్మజ్ఞు లగువారె
ఇహము నందె పరము నెఱుగ గలరు.

161

శాస్త్ర పద్ధతి

ఒక్కసూచ్య డెన్నొ ముక్కలై ప్రేరెనా,
చుక్కలయ్యె వింత యక్కరాలు,
నింగి పంకపై గుణింతమ్మునకు గాని
కాలభావ కేని గణనలేదు.

162

చుక్క లెన్నియైన ఒక్క ఆకాశమై;
వాగు లెన్నియైన వాన యొకపై;
గూన లెన్నియైన లోనిమట్టి యొకండె;
భేద మెంచుచది కబోదికన్నె

163

ఇరులతోడ నిరుల నెంత మర్చించినా
కలుగనేర దింత జిలుగు వెలగు;
ఎంత సన్ననైన ఇనువి బాహువునేని
చీకటిల్ల సృష్టి చేయగలదె?

164

అణు రహస్య గాన మందున్న ఏకాంత
శాంతిలోని సుప్త సాగరమ్ము;
ఆకసమ్ము లోని ఏకైక తారకా
యోగనిద్ర లోని జాగరమ్ము.

165

వాస్తవ శాస్త్ర మందు వాదతి ఘటికుండు
శూల లంట అడ్డు దూలములట;
వెన్నుపోటులంట; చిన్నమ్మ గారితో
మీది కెక్కి కొలుచు మేడగదులు.

166

కుజుడు, శనియు, తేలుకొండిపై నున్నారు;
అయ్యగారు పుట్టినపుడు; శని న
వాంశ పైవ శుక్రకు; డమ్మగారి; కిశేల
అడు మగ విభేద మామె యెమట!

167

సహజ పద్యతి

చుట్టిగోడ పెట్టి కట్టినా వాకమేద
పెట్టినావు పురుగు పీస్టులందు;
కనులు తెఱవలేక కదలు బిడ్డల వీడి
ఎందు బోయినావె కందిరీగ!

165

స్వర్గమునకు బోయి సాంబారుతో నిడ్డి
కొఱకు జగడమాడు సరవవాడు;
గొడ్డుకారమునకు గోంగూరకై ఇంద్రుడు
తలను పగులగొట్టు తెలుగువాడు.

169

చాటివీ డటంచు పాటిపొల మ్మంచు
వారలేదు నీకు వారిదంబ!
మాలవాని కైన నాలుక దడువగా
నీరువోయ మాకు నేరమగును.

170

కలుగు నంద మందె కవ్వించు జాతియు
వెట్టి మొట్టిదైన గొట్టె జాతి;
పెదవి వంచి నిన్ను పిలుచుచుండు గులాబి,
కుములుచుండు నర్కకుసుమ మెటనో.

171

శ్రీల కుండునట్టి శృంగార రసవాపి
దివము నుండి భువికి దిగుచునుండు,
పురుషులందు పొడము సరస స్రవంతిని
భువిని లేచి పొంగి దివికి పోవు.

172

గింజ వెనుక వండు; క్రీ నీడగా నున్న
పిందె వెనుక పూపు; వెనుక మొగ్గ;
దాని వెనుక నున్న తలిరుటాకున పట్టు;
గిట్టుటగునో? దాని పట్టువగునో?

173

అసహజ పద్ధతి

సాగడియ పైవి సారణికా రాదు;
వడలుచేసి కాదు పంచమంబు;
ఎటు బిగించుకొన్న నేశ్రుతి కలియదు,
త్రైప కేమి సేయు తీగ నతడు?

174

సాలెదార మందు వ్రేలాడు నెందాకు,
ఎచ్చి యాకు తోడ పలికెనిట్లు;
తిరిగి తిరిగి నేను దిశలెల్ల గననేర్తు;
నేవు మాత్ర మొక్క నింగివైపె.

175

రక్షణమ్ము కొఱకు రచించుకొను నిండ్లు
పురుగులైన పెద్ద పులుగులైన;
ధక్షణమ్ము కొఱకు కుక్షి నామక యమ
పురము నల్ల సాలెపురు వొకండె.

176

చిటుగ నలిపి నపుడె కరివేప వాసిండు;
కలచి నమలి నపుడె చెఱకు తీపి;
వలస కూరకున్న మొలపవు దనియాలు;
నలుపకున్న రాదు వలపుఫలము.

177

ఊరివారి హొమ్ము దారవోసిన యట్లు
దారవోసికొనియె తన నతనికి,
తన్ని, దాని వలన దండుగ పడలేదు,
దండు గెట్టు తొను; రెండు తలలు?

178

నన గులాబి తోడ నునుబుగ్గలను మోవి
కొనల నట్టురాచుకొనెద వేల?
పూవు స్పర్శ వోలె స్ఫురించు చున్నదో
మఱపురా నిదేదో మనసులోన?

179

నర్మ పద్ధతి

ధరలు కట్టరాని వరహాల ప్రాయము
దూబరా యొనర్చె తొలుత నెలత
మోట మొగము నిపుడు పాటబెట్టె; నెపండు
పాలుపడు కొనంగ తోలికేని?

150

చేయి నాకెనంచు చీదరించు కొనంగ
పనియె లేదు నీకు బాటసారి!
అమ్మగారి కోర్కె యట్లున్న దనితెల్పి
చీటి వ్రాయగలదె సీమకుక్క?

151

జుబుకు జుబుకు మంచు నుబుకుల నుబికింప
వెలది పెదవి ముద్దు వీణమీటు;
నాగసౌరము కాయ మ్రోగింప బోతివో,
లేమ కంటిచూపు పాముకాటు!

152

కేల వెదురు కోల, కేకీక వీచన,
నూనెసిద్దె వంటి మేను, నిట్టి
అవకరాల చూచి ఎవతె శ్రీకృష్ణుడం
చెఱిగి యెఱిగి నిను వరించు సెట్టి?

153

నిన్న మొన్నదాక నున్నగా నున్నాడు,
కోడి గ్రుడ్డు వంటి కుఱ్ఱవాడు;
ఏటిలంక తోన ఏమైనదో ఏమొ
జిగురువోయి పెంకు మిగిలినాడు.

154

హద్దుపద్దు లేని వమ్మాయి షోకులు,
గంగదాసు వట్టి దొంగనోటు;
జుబుగబోవునట్టి వరవిక్రయమ్ములో
చెల్లి దండుగేమి? చెల్లకేమి?

155

గోద లింటికాడ న్నెదు చూచితిమంచు
ఉన్నచూటె మీర లన్నమాట-
నాలు గందులోన పాలిచ్చు గేదెలు;
కదమ దొకటి రెండుకాళ్ల గేదె!

186

ఇంత మంచి పాప నెట దెచ్చుకొన్నా ర
టంచు తల్లి నడిగె నామె సకియ!
మంచిపాప కిటుకు మావా రెఱుంగుదు
రడుగ వమ్మ! వారి ననియెతల్లి.

187

పూవు నిమ్మటంచు పొలతి వేడె వరమ్ము
కాయ నిమ్మటంచు కాంతు డడిగె;
ఆవియు నిదియు నిచ్చె నర్థనారీశుండు
ఎవరి కోర్కె లెటు ఫలించగలవో!

188

కుంట బల్ల మీద నొంటిగా శయనించి
కాళ్లు చాచుకొన్న కళ్ళజోడ!
అతని ముక్కు చెవుల కధికారి ననుకొన్న
మొదటి బేల భార్య, పిదపనీవు!

189

మరి గులాబి మెడను వ్రేలు వంచి, బిగించి,
గొడుగు విప్పి ప్రశ్న పడిగె నతడు;
పెదవి విడిచి, కురుల విదిలించికొని, యైదు
పది నొనర్చి, ముదిత బదులు పలికె.

190

ప్రతిఫలమ్ము కొఱకు ప్రాకులాడిన నాకు
అతివ! బూర్గుపండు వైతి వీవు
పైని మెఱుపు తోడ ప్రభమలు గొల్పిన నీదు
బొండు గుండె నిండ ఎండు దూది.

191

చూరు నుండి జారు దారమ్ము పై నీగ
తాడి నెక్కు వాని నీడ చూచి,
పాడు కల్లు కొఱకు వీడెక్కు దివిసైవ
జనుల కేమి ఫలిత మనితలంచు.

182

ఇచట నున్న వార లెల్ల జ్ఞాతాస్వాదు
వులె! భయమ్ము వలదు; పొలతులార!
కలువ పూల యద్దకపు వీటి తెరలందు
స్నానమాడ నివట సరసు కలదు.

183

మందబుద్ధి యైన మదనుం దొకడె నిన్ను
గెలువ దలచి వాడి ములుకు లేసె;
నన్ను చాటు చేసికొన్న నీ చాతుర్య
చర్య నత డెఱుంగ జాల దయ్యో!

184

అతివ కంటి నీర మవమానమును మోసి,
కాంతు నెడద పాల కడలి నింపె;
పాల కడలి వెన్న పాపాయి, వెలుగుల
తోరణాలు కట్టె వారి యెదల.

185

రాకరాక వచ్చి రాకేందుముఖి! నీవు
రాహుకేతువుల కరమ్ము లందు
పడితి వింక, నీకు పట్టు స్నానమె కాక
విడుపు స్నాన మగును గడియలోన.

186

ఇప్పుడు కాక యున్న నెండ కాలము లోన
అగ్గి గాడ్చు వీచు నపుడు; నాదు
తీవి మీస కొసలు నీ పంట జిక్కి న
పైన నీకు గుర్తు రానె? చెలియ!

187

స్నేహ పద్ధతి

“పిట్ట మద్ది చేప కల్లు మంచము; దీని

కోడు విడుగగొట్టినా డెవండు?”

“నాన్న! ఊరి నుండి నిన్న నీ వంపిన

పడుచు నేస్తగాని పని ఇదెల్ల!”

195

జేబు కాటవేసి చెక్కి తెచ్చిన పర్సు

పైన పేరు నేస్తగాని దయ్యె;

దాసిలో ఘాటోల లో నాతని కరాల

తనియుచున్న దెవతే? తనదే! భార్య!!

196

మాయసి మ్ముషస్సు! మాయనీ మలిసంజ!

మాయకుండు గాక, మనకు చెలిమి,

దిక్కు లేని జగతి కొక్కచే జోతిగా

ఇరులు ఇరుడు లేక వరలుగాక.

200

మొద్దుగుమ్మ తెలివె మొద్దుల అంగడి

మొదటి బేరగాని మొదటి ముద్దె

సాగిపోయె నాల్గు జాముల పొడుగునా

ఆమె తీపి కాత డేమి చేయ?

201

చందమామ లోని చల్లని పన్నీరు,

లే గులాబి లోని మూగతేనె,

రమణి ప్రేమ తోడ రంగరించిన దిది,

పట్టుకొన్న విడదు, బ్రహ్మజిగురు.

202

తావి లోని మత్తు పూవు కాంచిన కల,

పసుపు పచ్చ వన్నె పసిడికి కల,

తేనె కన్న తీయ నైన నీ యధరంబె,

ఇంచుబోడి! నేను కాంచిన కల.

203

అనుమాన పద్ధతి

కోడిగమ్ము చేసె; గోరాడె నదెచూడు;
వేగుబోక నుండి లేగదూడ!
గారిజలో తగుల్చుకొని వచ్చె నెవరిదో
గడ్డివామి లోని గళ్ళరవిక!

204

పడుచుపిల్ల యట్లు పంచమ స్వరములో
నవ్వె నెవరొ గోడ కవ్వలి దెస;
అనుగు మగవి పైన అనుమానమున చేపె
ఏగె-అవటి గొడవ లేల మనకు?

205

అర్థరాత్రి వేక నైన అల్లరి వించు
ఎవ్వ రెవ్వ రంచు ఇంటిముందు
వచ్చి ఊరు నుగము వారెల్ల పోగైరి;
చేడె ఎవ్వడంచు చెప్పు నిపుడు?

206

కలిపె నెడద బాస కన్నీటి చుక్కతో,
పెదవి రంగు లద్ది మెదిపె కలల,
కొలిచె కోర్కె బిగిని గుండె తుందుడుకుతో,
బోటి మది కెవండు వేటపరువో?

207

విరియబూచి మధువు విరజిమ్ము క్రొమ్మావి
తోడ ముచ్చటాడు తుమ్మెద వలె,
జొన్నచేని లోన కన్నె ఇచ్చను దీర్చ
గలుగు రసికు డందు కలదో? లేదో?

208

కిసుకు కిసుకు మంచు, నుసుడుస్సులు వినంగ
బడియె. మూసియున్న బాససాల!
అట తలారి పాత్ర నటియించి రెవరన్న
కత్తిపీట యొకటి, చిత్రమొకటి!

209

శ్రీ పద్ధతి

కమలనయన! నీవు కలవాడు కలవాడు;
లేదెవండు నీవు లేనివాడు?
కంబుకంఠి! నీవు కలచోటు కలచోటు;
లేని దేది? నీవు లేనిచోటు!

210

ఆమె కీత డైన సీమెకు నాతడే!
ఇతని కీమె యైన నతని కీమె!
ఆమె ఈమె కాక అత డీత డాదురా?
లేని వాడెవండు? కాని దెవతె?

211

పడతి పిన్న యెడల బాధలు పడలేడు;
పడతి లేక నరుడు బ్రదుక లేడు;
పురుష జీవితమును నరకమో స్వర్గమో,
చేయగలది శ్రీయే! శ్రీయే! శ్రీయే!

212

శ్రీ యవంగ నెవరు? చెడుముకి రవ్వయా?
నూతినీర? గట్టి చేతికట్ట?
మల్లెపూవ? పిడుపు మామిడిపండ? ఉ
య్యాల ఊప! తోటమాలి కాప?

213

చుజీకీ చుజీకీ యెడద మెఱుముచున్నవి నాతి
కనులటంచు చల్లదనము కొఱకు
చొప్ప కుప్ప లిడకు, నిప్పంటుకొను సుమా!
పజ్జతనము లోని యెట్టలేలు !

214

గూళ్లు విఱుగదన్ను, కుందాయి పోట్లతో,
కల్లు త్రాగి ఇల్లు గుల్లసేయు,
పడతి వాని పయినె పడిచచ్చు నేటికో
దాని మర్మ మెల్ల దెవ మెఱుగు.

215

అడుగు దమ్మి వైన పడినాడు; దండమ్ము
పెట్టినాడు; పట్టు పట్టినాడు;
అసనాలు వేసి అసీను డైనాడు;
కరగ కున్నె? తాయి కాదు రమణి!

౨౧౬

కోటి నిధుల పెట్టు కూటమి రుచి గట్టు
నోటి వట్టె దాని గీటుతాయి;
అనుభవజ్ఞ యోగ్య. మాపాత మధురంబు,
తరుణి అనఘాహి ద్రాక్షపండు.

౨౧౭

కనులు మూసికొంచు, కరగిపోయితి నంచు,
కసిడి కోత నిడిరి కన్నవారు;
మొట్ట నిడగ నీదు మ్రోల జేరగ, స్వామి!
ఐతి వీపు మాడ తాతిబొమ్మ.

౨౧౮

“అడ్డమాక లేని అడ్డగాడిద మగ
వాడు, వాని చేర గూడ దెవుడు;”
“ఐన నలరుబోణి! అతని డాసెద వేల!”
“కంచరమ్ము కాదు గార్దభమ్ము!”

౨౧౯

మెరకవీధి లోని మెట్టలు గుట్టలు,
అమ్మగారి తెల్ల నవగతంబె;
ఇంత చీకటయ్యె, నింతెంత వఱకని
వెదుకగలరు; బాబు! పదియు దాటె.

౨౨౦

మనసు దోచుకొన్న చునిషికై తెగువతో
వీధు లెల్ల తిరిగె, వెలదిమిన్న;
నిక్కి చూచి నవ్వె నెలవంక కనుబొమ్మ
రిక్క లెల్ల మింట వెక్కిరించె.

౨౨౧

పిచ్చ లేక నవ్వు ఎలపాప నవ్వులో
తొంగిచూచు నేడ్చు పొంగు వోలె,
వెలదిమిన్న మాటు పెళ్ళిపానుపు మీద,
ఒగలసాగ మొదటి మగనిముద్దు.

222

వీటి లోన పడిన నీడ యామె; మగండు
నీరె; పైనివాడు పైరగాలి;
తానమాడినట్టి తడి యొత్తుకొన నేల?
పైరగాలి కిద్దె ఆరిపోవు.

223

ముదిత కన్నుగొట్టె పదిమంది గలచోట
ఇరువ దేసి చూపు లెదురుకొనియె;
ఉక్కు ములుకులైన మొక్కవోయెనె కాని
గాయపడెనె తాను, కటికగుండె!!

224

ఆర్య! పీట మీద నాసీనుడవు కమ్ము;
సేద తీర్చుకొమ్ము; పేదరాల;
మంచి వినవకట్ట మా ఇంటిలో లేదు
పైరగాలి కొఱకు పైటకొంగె!

225

“నన్ను చూడ వచ్చినారురా! నెవరైన
నేను కొంపలోన లేని యవుడు?”
“అయ్యగోర్ని కాక, అమ్మగోరిని చూడ
సిత్తగించిారు సేనమంది!”

226

నాతి! నీకు జవ్వన మ్ముండగల చోట్లు
వెదకి వెదకి చూచి విసివినాను;
ఎచట దాచినావొ ఇకనైన చెప్పవే
ప్రొద్దుపోయె, వచ్చె నిద్దురయును.

227

రమణి పెదవి మీద రావణు డున్నాడు;
కలడు గుండెపై బకాసురుండు;
కటికి క్రింద కలడు మనజరాసంధుండు;
అంతకంటె మించి అడుగవలదు.

౨౨౯

పడతిపై మీరబద్ధముల్ పలికి పా
పమును మూటగట్టి వలదు జనులు;
మీకు కావలసిన కోక సాక్ష్యము నిచ్చు
రైక కొలత లందఱకును తెలియు.

౨౩౦

మాట లిట్టి పనుట మర్యాద గలవారి
కనుచితమ్ము; పతియె కనుచు, వినుచు,
అనుసరించు నన్ను అతని పచ్చ బొడుపు
బొమ్మ కాంచు డిడిగొ యొమ్ము మీద!

౨౩౧

మోసగాడ వీవు; దోస మ్రోటిగి కూడ,
కాలిపోతి నీ నరాల మంట;
బూడి దైన వావి వేడి యారక ముందె,
పెదవి మలిచి ముద్దు పెట్టుకొనర!

౨౩౨

కటిక మొద్దు నైన కరగింప గలదింతి
చతురతయును చేప సరసమున్న;
రోవెలంది చూడ రోకలిబందైన
చివురు తొడిగి పొందు చేతనమ్ము.

౨౩౩

కన్న యట్టులుండె; విన్నట్టులే యుండె;
రాతి రెల్ల నాటి ప్రాతకథలు;
వనిత పరుల జూపి, ననుచూత్రమే భర్త
కంట బడగ దీని గడుసుదనము.

౨౩౪

పురుష వద్ధతి

పురుషు డెట్టు లగునొ' పురుషవదార్హుండు

శ్రీని గౌరవింప లేని వాడు;

జలుగ వచ్చు స్మృష్టి పురుషుండు లేకున్న,

శ్రీయై లేని యెడల స్మృష్టి లేదు!

246

ఎవరి కీమె యంచు నీశుండు ప్రశ్నించె,

నాకె యంచు బుద్ధి లేక నరుడు

వృక్ష మయ్యె; నారురుక్ష వాతడె యయ్యె;

ఆ ముహూర్త మెంత కామరుహమో!

247

నేల, నీరు గాలి, నింగి, నిప్పుల నిచ్చె;

ఇచ్చు పెలుగు ప్రకృతి, యొండెలుగదు;

పుచ్చు కొనుచె తప్ప పురుషు డొండెలుగడు;

దేవ మానవుల; కిదే విభక్తి!

248

దేహబలము చేత, తీవ్ర చర్యల చేత,

శ్రీల నెల్ల గెలువ జూచుచు మని

గరువ మొంద రగదు; పురుషులార వినుండు!

మగువలకును దిక్కు మరుడు కలడు!

249

దీప మొకట నెన్ని టిపాలు వెలిగినా,

మొరటి దీపమునకు కొదువ కలదె?

ఈ యసంత మహిమ ఎటులబ్బు ప్రమిదకు,

వత్తికేని, దాని ప్రత్తికేని?

250

పొద వొడిచి నట్టి వయసు మనసు మీద

నాప నడప వచ్చినావు రాజ!

తెడ్డు వేయలేవు; తివలేవు చూకాని,

చాప నైన పట్టి చాపలేవు!

251

చెల్లె లొకతె దక్క పిల్లలు, తాళపుం
జెవులు, దొడ్డి లోని చెట్లకూడ,
గుత్తికొండ వారి కొంపలో చుగవారె,
కూర లోటు లేదు వారియింట!

252

వలుగు గొంతు నీదు పతిదేవునిదె చూడు'
తలుపు గ్రుద్దుచుండె దబ దబ దబ
అవుడె వచ్చినాడె? ఆఫీసు నుండి ఈ
హాసకమ్ము లోని ఈనెవుడక!

253

'కండ లున్న సరియె? దండిగా మీసాలు
పెంచుకొన్న సరియె? ఎంచి చూడ
యువకు లింద అందు ఎవరి దీటుగు నంచు
పురుషు డితడు కట్టె పుస్తె తనకు'

254

జుట్టు క్రాపుజుట్టు, కట్టు కౌబాయి జీ
న్నట్టహాస మెల్ల దిట్ట మగని
యట్టు కానిపింప యత్నించునే కాని
అతడు శ్రీయె! పంశయమ్ము లేడు!

255

కటిక గుండెదాన' ఎటువంటి చక్కని
తలపు కాలబెట్టి నలిపినావు '
కాలి కెంత నొప్పి కలిగెనో! కననిమ్ము
పేద పెదపు లొత్తి యూదివైతు!

256

లలన' ఏటికి యలంకార శృంగార
చారుతర విలాస శస్త్రధార?
అనవసర మ్మిదెల్ల అత డొక్క చూపుకే
పక్కుమనును; వేయి ముక్క లగును.

257

ఒక్క సిబ్బి నతివ, ఒకసేబ్బిలో నన్ను
 పంచి తూచి చూడు మో మునుంద!
 ముల్ల చెరి వైపు మొగ్గునో! పొరుగింటి
 దాని వైదొ? ఇంటి వాని వైదొ?

259

నిత్య మౌన మూన నీవు నింగివి కావు;
 కడలి వైన కావు దడదడ మన;
 నీదు గుండెభాష నే నెఱుంగుదు; నీదు
 మౌనభాష గుట్టు కౌ నెఱుంగు;

260

గోడ కవలి వైపు కూని రాగమ్ములు;
 సైకిలయ్య చేయు కాకలములు;
 గది పరున్న వనిత యెద కట్టకడ కట్టి
 తవి గుండె నిద్ర కనుభవములు.

261

నాకు తెలియు నీదు నాటుకతో నాడు
 బుగ్గ మీద వ్రాయు పూచికత్తు;
 కానరాని వ్రాత లైన కన్గొనుటలో
 పట్టభద్రు లోయి! భర్తగారు.

262

మనసు వడిన దాని మక్కువ తీర్చక
 మనసు లేని దాని మమత కొఱకు
 కాలి, ప్రేలి, తుది దివాలాగ నైనాడు,
 మారపజి లోని బేరగాడు.

263

మగని పెదవిగానె మది నెంచుకొని చెలి!
 పెదవి నదుముకొందు, పదియెపని,
 నీ యవస్థ లోని నిజ మెఱింగియు నేను
 కాంచవలనె తృప్తి కవిత వ్రాసి.

264

విరహ పద్యతి

కలల పైన తీను తలపులు పారాడె;

గాలి పిల్ల అలల నోలరాడె;

ప్రియుడ! నా అదృష్ట రేఖ మూర్చిత నీదు

మఱపు మబ్బులోన మెఱపువోలె.

264

కంటి కెంపు వెనుక కన్నీటి చుక్కలు,

పంటి బిగువు వెనుక కుంటు నాల్క,

పగులనున్న రైక ప్రకటించు నెలనాగ

జంటతనము లోని యొంటి తనము.

265

సలసలమని తెర్లు కలికి స్నేహము మీద

చిలుకరించినాడు జలము లతడు;

చిటపటమనకున్నె చెలియ గుండె బిగింపు

సాదలు రేపకున్నె పెదవి యగ్గి?

266

అంద మందె కునుకు నతిద్వీప వివరేఖ,

వలపు నందె తెలియు వంత లోతు;

నాతి హృదయ మందె నరకంబు నాకంబు;

ఎఱుక లేని వాని కేడ్చె వలము.

267

భోరు మంచు పొగసె దూరాన పొగబండి,

కంట నీరు వైచై కలికి వలపు;

బండిగుండె అగ్నిగుండ మార్చ తరంబె

కడివె దయ్యెనేని కంటినీరు!

268

హృదయేకు నావ కావించుకొంచు వా

హృదయే వచ్చె వలపు గాలిలోన,

చెలియ! నీదు చిలిపి చిలిపి నవ్వెదలోని

గాయ మింక మాన నీయ వొక్కొ!

269

అభము శభము నెఱుగవట్టి నా యుల్లామమ్మ
గాయపఱచినావు మాయ చేసి,
అందడంగియున్న అసువుల నీకంటే
కత్తి కొనను బట్టి ఎత్తికొనుము.

270

నీదు మాట తెల్ల నీరవ జలధిపై
లెడ్లు వేసి కొనుదు తేలివచ్చి,
నిదురవోవుచున్న నీలోని ననులేపె,
లేచి ఏమి చేయు లేనికన్ను?

271

ఓత్తి యొత్తరాని మెత్తందన మదెల్ల
మత్తు గొలుపుచుండె రిత్తవేళ్ళ;
అంటి అంటుకోక అఅచేత కుంకుడు
గింజ యొకటే వెట్టె గిలిగిలిగిలి.

272

చుక్క యనుము నన్ను; మార్కుం తనుము నన్ను;
దీప మనుము, మెఱపు తీగె యనుము;
వేకు వనుము నన్ను; నా కొక్కచే తెల్వి
అస వెలుగు పొఱబోసికొనుట.

273

ఇంద్రధనువు మెట్ట నెక్కి నా సిగలోని
విరుల చెండు విసరి వేసినాను;
కొండ వోలె పండుకొని యుంటి వీ, వట్టె
కలల మబ్బు తెల్ల కరగి పోయె.

274

విచ్చు విరి గులాబి మత్తు మండిచ్చి, శ
రీరమధువయఃపరీమళమ్ము
పూరగించి, ఇట్లు సారాయి కైపు నె
క్కించి ఎచటి కేగె దించుబోడి?

275

ప్రకృతి చిత్ర మైన గ్రంథరాజము నెందు
జోధపడవి యట్టి వుటలు రెండు;
చావు మర్మ మొకడు; చాన మర్మ మొకడు;
కేసవాసి రెంటికెని జాన.

276

వాలు వాలు కనులు; చాలివచ్చిన శ్వాస,
అడరు పెదవి, నగము విడిచి నోరు,
పైరగాలి జుట్టు, పారాడు పయ్యెడ,
నెంత చాక కని సహింతు చెలియ!

277

కప్పు తెప్ప లోన కపటకోపమ్మను,
విప్పు తెప్ప లోన వెట్టివలపు,
నాకు చావు బ్రదుకు గాకుండ చేసితి
వేమి చేయ మనెదవే మృగాక్షి!

278

తనివి దీర బోవి పెనగొన్న కౌగిలి;
హద్దు గానకున్న పెద్దముద్దు;
మత్తు వదలనివి మధుశాల రాజ్యంబు;
నిన్ను తలచుకొంట వన్నెలాడి!

279

మొగ్గ విడిచి చిన్ని సిగ్గు దొంతర లోన
నవ్వుచున్న లేతపువ్వు! నీదు
వంపు తెక్కలందు వింపెల్ల న్నాపియు
చాలి పెదవిపై విరాళియె కద!

280

కునుకు నెఱుగనట్టి కనులలో దీపంబు
వెలుగజేసి సఖుడ! వెదకిచూడు!
మీ వియోగహృదయదేవమందిర మందు
నిలిచి యుందు రెవరు? నీవు గాక.

281

మండుచున్న వత్తి మండకున్నను మండే
పోవు బీది నిజమ్ము, పురుగు బ్రదుకు,
చాన! నీదు కనుల లోని మోహజ్వాల
పెదవి ముట్టి రాజై హృదయమందు.

282

కన్ను మూసికొన్న, కిగరాదు ముంచున్న
జగతి; ఎటనో నున్న సకియ తప్ప,
వీడ్చియైన నామెనే కోరుకన్నులు
మతికి చెప్ప గలమె? మారు మాట?

283

కనులు విప్పి చూడ గదె; నన్ను కామినీ!
కజవుతోడ కిడుపు కాలుటయ్యె;
సుందరాంగి! నీదు సొమ్మేమి, పోవునే?
పెదవి నొక్కసారి కదిపినంత.

284

విషములొన ముంచి వేసిన నీ చూపు
దూపు లేల వృథగ తొలగిపోవు?
గురు వెవండె? నీకు తరుణి? ఈ విలువిద్య
కజచినావా? పుట్టుకకును ముందె?

285

ఎగుర వేసినాను, ముగుర! విన విసువీధి
కందె నిలిచి తేల? క్రిందపడక;
క్రింద పడుక! పడుక క్రింద నా పడుకయ్యె
మజల జన్మ మిత్తుపజకు సెలవు;

286

అడిగి తెచ్చికొంటి వార! నా చెలి బుగ్గ
లాలిమమ్ము! నో గుణాబి పూవ!
లేకయున్న, వింత సోకెక్కడిది; లేత
ఆకు క్రింద కూడ నీకు ముట్ట!

287

వ్యంగ్యభాష లోన వ్రాయుచుందురు కపి
శ్వరులు నిన్ను గూర్చి మరులు తీచి!
అతివ నంటుకొనక అర్థమెప్పురి కయ్యె?
నీవు పూచు పూల తావుల బిగి?

286

నది యొసర్చు విరహనాదంబు లోపల
కడలి ఘోష కూడ కలదు డాగి;
తనదు గానమునకు తగులు నెచ్చట నడ్డు
లటనె యంబుధిత్వ మందు తటిని!

287

చూచినట్టివాని చూపెట్టిదో కాని
చుటికి బుగ్గ మీద చుక్క వడియె;
చుక్క కూడ సుదతి కొక్కచో నిలువక
తగని చోట్ల నాడె తాండవమ్ము.

288

బుగ్గ మీద నలుము సిగ్గు కుంకుమ కంటె,
పెదవు లందు కురిసె బెదరు జల్లు;
దాని కంటె ముందు తడబాటు పొచ్చయ్యె;
పడతి యెదుట నగ్ని సర్వతఃబు!

289

ననగులాబి తోడ నును బుగ్గలను మోవి
కొనల సట్లు రాచు కొనెదవేల?
పూవు స్పర్శవోలె స్ఫురియించుచున్నదో!
మబిపు రాని దేదొ మధురనుభము?

290

ముప్పదేండ్లు నాకు; మూడేండ్లు దానికి;
పచ్చి ప్రత్తికాయ, పడతి మనసు;
ఎప్పుడు పండు? దారమెప్పుడు తీయుదు?
ఎప్పుడు చీర మగ్గ మెక్కజేతు?

291

వయసు పద్ధతి

పడుచువాడ! నిన్ను గడచి పోనీయను;

వాగరికసమాజనైతికోగ్ర

ధర్మబద్ధజీవితాగ్నికుండమైది—

స్నానమాడు వఱకు దీని లోన!

294

అయ్యేగారి యాట లాడింపగా బోయి

అమ్మగారి యాట కయ్యే వతని

వడుచుదనము లోని వస నేల వర్జింప

అంబు తానె లక్ష్య మయ్యె నహహ.

295

తనువు పూర్వ మాతనినె కోరి పైదూకు;

మనసు పద్ధటంచు వెసుకకాడు;

ఇంతి కోటగోడ చెందాక నిలుచుచో.

చూడ మారు పొక్క చోట నిలిచె.

296

నగమె యొప్పుకొంచు, నగములో విగియుచు

బెట్టునరిని చేసి ముట్టుకొనుచు.

కినుక బూని నల్ల చనవిచ్చి పైకొంచు,

అరజేయు రమణి అమృతఫలము.

297

గరిటకాడ, ఈనకఱబద్ధగా బలా

మారుతేసి మిమ్ము పాఱవైచె;

కచ్చ బిగియగట్టి వచ్చిన పోతెగా

గద్దరమ్మ నోరు కట్టినాడు.

298

హిందుమతమొ, వాని దిస్లాము మతమొకో,

క్రైస్తవులదో; మఱి జొరాస్తురులదో?

అంచు పాదములను పెంచుకో నేటికి?

మతము మరుని చాడు మగమతమ్ము.

299

ఎంత చేసికొందువే, ఇంతి! శృంగార?
మింత పులుముకొనుట లెంచకొఱకు?
పడుచుదనమె యున్న పనిలేదు వీనికి
పడుచుదనము లేక పనియేలేదు

300

రసికవరుని కరమ! రమణీయమగు పూల
చెండ్లొ; తమ్మి తీవ తూండ్రో! విండ్రో!
చిగురుట్లాకు దొన్నె! మగజాల తిన్నెలో,
ఏది 'ప్రియమొ' కని స్పృశింపుమిచట.

301

శ్రీల కుండునట్టి శృంగార రసవాపి
దివము నుండి భువికి దిగుచునుండు;
పురుషు లందు పొడము సరస స్రవంతిని
భువిని లేచి పొంగి దివికి పోవు.

302

పనిత కంటి తెప్పవంపు; కెంబెదవిపై
వంపు; ముక్కు చివరి వంపు; బుగ్గ
వంపు; గుండె వంపు; వళి పంపు; మెడ వంపు;
మరుని వింటి వంపు; మరులు వంపు;

303

కొన్ని ముద్దు లేరి, అన్నమిన్నల కెంబె
దవుల చేయజూచె తమ్మిచూలి;
జగడమునకు వచ్చె మగువల మేని కం
దమ్ము గూర్చు నవయవమ్ము తెల్ల!

304

కొండగోగు పూవు కొనవోలె మూతి బి
గించి, ముద్దబంతి యంచులల్లె
చెఱను విడిచి, ప్రొద్దు దిరుగుడు పూవుగా
చెంగలించె నిపుడు చెలువ మోవి.

305

రతి పద్ధతి

కోపరసము తోడ క్రుశ్నిపోయిన నేమి?

లెనియవగు నిజంబు పొలతు లెల్ల!

పలపురాజ్య మేల మైవాడు మగవాడె

మందయిన దెపుడు 'క్రిందిమెట్టె'

306

సగము రాత్రి దాక సగమె జవ్వన మామె

కివలు పయసు పొంగు లా పిదపనె!

అర్థరాత్రి దాక అర్భకుం డాతండు

పిదప పట్టి మొద్దు నిదురబోతు.

307

గడప మీద నిలిచి కారాలు మిరియాలు

నూరుచున్న ద త్రగారు, మీరొ'

కొనరుచుంటి రింక కొంచె మింకను కొంచె'

మనుచు నేను దాచుకొనిన యట్లు.

308

ఓడ్ర మంగలి తన ఒడుపు లెల్లను జూపి

పడతి యొడలు రాత్రి పట్టినాడు,

కదల లేదు; భామ క్లాసుకు పోలేదు;

చెల్లి! వ్రాయవమ్మ! సెలవు చీటి.

309

నిదుర లేవలేక నిరసించెను; చాన,

చోటువా డటంచు మొట్ట వెట్టె;

చీకటి పడు సరికె, సింగార మై పోయి

మరల సిద్ధ మయ్యె, మరుని పథకు.

310

వామనావతారవైఖరిలో శివ

లింగ లీల జరిపె, దొంగ వెధవ!

మగువ నొసట నింత మన్మథభస్మంబు

పూయ రమ్మ! బలులు పుట్టకుండ.

311

దిండు చేసికొన్న ముండ కర్మ మదేమి?
పడుక చేసికొన్న పాప మేమి?
అడ్డమైన వారి కడుగున బడి మోయు
చిస్స మొలల నున్ను టున్ను రనుచు.

౩12

మూద్దులాట కేమి హద్దులా? పద్దులా?
కొగిలింత యొకటె దాగుమూత!
కనులు వెల్లకిలినగా, కాంత కగపడు
దూల మెక్కి యున్న దొంగ మధుడు!

౩13

బోటి తొడల ననటి బోదెలతో పోల్చి
వ్రాముచుండు కవులు వర్జనముల;
నందు దూట పట్టునవె యాడు చెట్లసి,
మగ వటండు బుధులు మిగిలినయవి.

౩14

కొటికికొని రాకొళ్లాకొళ్ల ముక్కులు. రెండు
నొక్కమారె యన్న నొప్పదగును;
కొటికికొని రాకొళ్లాకొళ్ల బుగ్గలు రెండు
నొక్క మారె యన్న నొప్ప పెట్టు?

౩15

కనులు మూసి కొంత, కనులు మూయక కొంత,
పెదవి విడిచి కొంత, విడక కొంత,
మారుకొనుచు కొంత, మారుకొనక కొంత,
కోరి కొంత, కోరికొనక కొంత!

౩16

తరుణి నీది కాదు తప్పు నా కనులది,
చిలిపి పనుల కైన కలదు హద్దు!
నిక్కు గుండె మిట్ట లెక్క మన్న దెవండు?
నలగ మన్న దెవడు? నడుమ. దూఱి;

౩17

“రాణి కన్నులందు ప్రణయవహ్నిజ్వాల
 చాల్చి లెవరు చూచినారు రాత్రి?”
 “అమె నీమె నడిగి యేమి ప్రయోజన
 మనలు వాని వన్నె అడుగరాదో.”

318

పరమ నాస్తికుడను; బ్రహ్మచారిని నేను
 కళలు నాకు రావు; కవిని గాను;
 గాలి ఈత వీడి, కలవరితలు మావి,
 మేలుకొనుము; నేల మీది కత్తివ!

319

సంజుకొనుటె యయ్యె నడిరేయి దాక, నీ
 భోజన మ్మితెప్పు రాజరాజ?
 నాకరాజ్య మందె ఏకాదశింతునా?
 ద్వాదశింతునా? ద్రువమ్ము చెప్పు.

320

వెన్నపూస కంటె, నున్నవి, ప్రన్నని,
 చిగురుటాకు కంటె చెరువు నొసగు
 జుంటి పెదవి మీద సొమ్మసిల్లె మనస్సు,
 కదల లేను; చెలియ! వదల లేను.

321

సానిదోమ గొంతు కూవి రాగము లాగ,
 తాళతంత్రి వేయు మేళము వలె,
 పావురాయి పిల్ల ప్రతివల్కు కూతలా,
 కలికి గుండె బదులు వలికె నాకు.

322

పడుక వలదు; వలదు పద్మమంచము, పర్పు,
 చాలు నాకు వట్టి చాప యైన
 చాప లేకపోయినా, పాప మేమి రా
 దత్తివ! నీ యనుగ్రహమ్మె వలయు.

323

గోరుగంట్లు పొడిచి, కుంకుడు గింజల
గట్టి కొక పరీక్ష పెట్టి వలదు;
రసికులార! ధాత రసియించు పసివాని
పెదవులందె కోత లదుక గలవు.

324

ఒంటరించు వారి జంటించుటె జగాన
సృష్టి లోన గల విచిత్రశక్తి;
పెగ్గె లెల్ల కట్టి వేసి, చెప్పవె! ఏది
మప్పు నీకు? కారమా? మిఠాయ?

325

మూడు కాకు లున్న మోడీ విడని పీట;
నాల్గు కాకు లున్న నలుగుపీట;
కంతు మెడను తఱుగు కత్తిపీటలు రెండు
మగని కొకటి; అతని మగువ కొకటి;

326

రాణి వీవు కావు; రాజును నే కాను;
కలల నేల కనగ జలజనేత్ర?
జరిగిపోవనిమ్ము, సామాన్య సంసార
పద్ధతినె; నిశార్థభాగమయ్యే.

327

బొడ్డు దిగక మునుపె, మొలనూలు నీకున్న
నడుము పేచిటికము నాకు తెల్పె;
కనులు తెఱచి కూడ, కనజాల కున్నాను;
భయ మికేల? రమ్ము! పంకజాక్షి!

328

నోరు కలుగు వాని నేరేడు పండ్లకు,
మంచి కండగల ఇమాంపసందు;
పచ్చ యమృతపాణి పనసపండే జోడు,
దాని నడుమ నున్న తేనె తానయు;

329

కలవు కాటకములు కలవు నూనెకు, బియ్య
మునకు, మజియు, తిండి దినుసులకును;
మరుని వివణి లోని మరులు సామగ్రికి,
కలవు లేదు; కాటకమును లేదు;

330

క్షణములో నతండు జావ జావగ నయ్యె
మగువ మగతనమ్మె మగతనమ్ము;
చెప్పుకోను, నోరు విప్పికోగను రాని
చలిమి డయ్యె తనదు చపట బ్రదుకు.

331

అందమైన కల్ల కాతండు పదిముద్దు
లనియె;- చెఱగు మాసె నంటి;- కొయ్య
వాటె నతడు; పైనబడి మోవి నొక్కితి,
పదులు పందలయ్యె- పిదప వేలు!!!

332

పూఁతేకు లెఱ్ఱ గాలి నెత్తురు పీల్చె;
నల్ల బాళ్ళ కూడ నలిగి పోయె;
రాజ! తనివి రాదురా! పెనంగెద వింక,
ఎన్నిసారు లింక, ఎన్నిసార్లు?

333

ఐదు రోజులైన లేదు పరీక్ష; నా
తొమ్ము మీద పుస్తకమ్ము నుంచి,
మదనపాతములను చదువు చుంటిరి మీరు
తెండి! బాబు! చదువుకోండి! కోర్పు.

334

పడతి యెంటి మీద బానిస తొత్తును,
చీర యనుచు నాకు పేరు కలదు,
మగడు వచ్చినపుడు మాత్రము, నన్నీమె
బానిసీని కంటె హీనపఱచు!

335

శ్రీ సౌందర్య పద్యతి

కలికి మాట లెల్ల కలకండ పలుకులు,
చూపు లౌర! వాడి తూపు గములు;
అస్యమందు జిల్గు హసచంద్రికలు; వ
లక్ష మొకటె మిగుల రాక్షసంబు.

౩౩౬

చిటికె కేటి బుద్ధి? చిటుకుమన్న శృణందె
గాలి కడుపు లోన కలిసిపోయె
ప్రేళ్ళ కంటుకొనెనె? వేసిన వానికి?
సిగ్గు లేదె? వెలది బుగ్గకైనె?

౩౩౭

కన్ను కొట్టికొట్టి, తన్నె చూచిన దంచు
చెలియ గుండెమీద చేయి వేసి,
మంత్రి యంతవాడు మటుమాయ మైనాడు
చిల్లి వాడువు డీమె మెల్లకన్ను.

౩౩౮

మఱచిపోయి కూడ, మానిని బాహు వ
ల్లికల దణియు దాపులకును బోకు
దయ్యలార! నాదు ననుభవమ్ము వినుండు!
పూల గుండె లైన ప్రేలిపోవు.

౩౩౯

కుండ లందు క్రింది కొండ లందును నీకు
ఉండి ఏమి ఫలము? మెండుతనము?
కటికి శట్టి యున్న కఱవెల్ల కడుపుల
మాడ్చి చంపుచుండ మమ్ము చెలువ!

౩౪౦

బొలబొలబొల నేడ్చె మెలికలై పెదవులు,
కలకలకల వవ్వె కంటిసీళ్ళు;
కలికి దీపకళిక చలితోడ వడకగా
సాగె- విగురువెట్టె తీగ మేను.

౩౪౧

తన్ని! నీకు చక్కదనమును గూర్చిన
తగువు లోని బ్రహ్మవని యెంత?
మట్టి యెంత? వింగి పట్టెంత? నిట్టూర్పు
గాలి జాలి యెంత? కాంతి ఎంత?

342

పడతి నీకు నొడల బంగార మున్నది,
ముత్తయములు కలవు మోవి వెనుక!
నీమ కనుల గలవు నీలాలు, నీ పేద
ఊకపు చోటై నాకు దికిర మిమ్ము.

343

త్రాగబోదు తిటిని తననీరమును తానె,
తనను తగుల బెట్టుకొనదు వహ్ని;
తరువు తనఫలము తానె భుజింపదు,
ఆత్మబలికి హేతు వంద మొకటె!

344

అతని ప్రేమ కంటె ఆమె అందమె హెచ్చు
నోటి తీపి హెచ్చు కోటిరెట్లు;
అతని యెదద లోన నా రెండునుం దీప
కకిర లట్టై సతము వెలుగు చుండు.

345

చిట్టి పెవవి మీద చిటికెనవే; లల
చేతి గిన్నె లోన చిటుకపుటిక;
గట్టపైన కాలు; కాలిపై మో చేయి;
నడము ఎంపు; వారె' పడతి సొంపు;

346

తలను జాటునట్టి జలపాతముల కంటె
జడకు చివరి కొసలు నడుము మీద
నూగులాడు నప్పు డువిదకు పండ్రెండు
రకములైన పసలు ప్రకటిత మగు.

347

ముసలి పద్ధతి

గడిచె చాల్గు నెలలు కలికి పెదవి మీద
గంబొకండు మాడ కాన బడదు;
తాత గారి నోరు తాబేటి నోరయ్య!
పరుల నోరు సతికి పనికిరాదు.

348

ముసలివా డనుకొని నిసి వాన తలదాచు
కొనగ దూఱి అతని కొంప తోన;
వయసు వావి జేసి వచ్చినావు; పురంధ్రు
పొలసు రుచినిగన్న పులి యతండు.

349

బిడ్డ లంద టిపుడు పెద్ద వారైరని
ఇంతి వంక బెట్టు బెల్లి వినియు,
ముసలి యెద్దు మీద కని జూపె దేలరా!
కొంకులేక కుఱ్ఱకుంక మరుడ!

350

కలియదగిన చేదు కాకరకాయది;
కలియబడదు ముషిణి కాయ చేదు;
రంగిగా డదెంత ఊక్కినా, త్రొక్కినా,
కట్టు పళ్ళ మగని కంటె మెఱుగె!

351

వయసుప్రాయ మందు వార్ధక మైనచో
వెణ్ణిపీపి లోన వెగటు బుట్టు;
వార్ధకంబు నందు వయసు ప్రాయంబైన
వెగటు లోన బుట్టు వెణ్ణిపీపి.

352

వచ్చి ముసలి వయ్యె వచ్చిన గడియలు;
రాక ముసలి రయ్యె రాని గడియ!
ముసలితన మొకండె నినలైన కాలంబు,
భ్రమయె కాని లేదు పడుచు గడియ!

353

సంప్రదాయ పద్యతి

చుట్టచాప కొనను పట్టుకోని వహుడి
చాప చూచి కూడ జాలిపడడు;
సార పెండ్లికొడుకు సారాని కూతురు
కట్టరాడు వరుడు కత్తిరించె.

౩౩4

ఒరు మొగము వాని ఆరువేడ్పు విను భార్య
పకపకలకు గోడ పగిలె నిన్న;
అటు ముగము వచ్చె నయ్యో లోళ్ళక్కాని
కెగిరి పోవు వాడ యిండ్లు నేడు.

౩౩౫

పురుషులకును గూడ మోహన రూపుండు,
నామ మందు కూడ రామమూర్తి
కావలసిన వారు కస్సాబజారు వి
లాసమునకు కమ్మ వ్రాసికొనుడు.

౩౩6

వీపె తడవినాడు వేపారి పంతులు,
పడుచు భార్య రైక ముడిని విప్పి,
ఉంతి ఎడద కనుట కెన్నాళ్ళు పట్టునో
ఎన్ని జన్మ లాత డెత్తవలెనో?

౩౩7

చేతబడిని చేసి పాత్రి డెంకాయ,
గోడ క్రింద నెవరా గోయితీసి,
లెచ్చినానె త్రవ్వ పచ్చడి సేయవే,
చికు దయ్య మైక జీర్ణమగును.

౩౩8

చెట్టు మీద నున్న చింపి దయ్యము కూడ
చవిని చూడ దిట్టి చప్పిడులను,
ఉన్న మిరపకాయ లన్ని దాని మొగాన
దిట్టి తీసి పోసితివి కదమ్మ!

౩౩9

తోడు లేక పడునె? తొడకాళ్ళు వీనికి!
పుట్టినాడు చూడు బొట్టెగాడు;
పురిటిపాప నీళ్ళు ముంతెడు పోయుమా
ఎండు నరమె యగును గుండుతాయి.

౩౬౦

పండు వంటి బిడ్డ దెండియూడిన బొడ్డు
వరుల కనులు మీద బడని దిదిగొ;
బెల్లమందు మాటు బెట్టి మ్రింగు మికెన్ని
నాళ్ళ; బిల్లలంచు కుళ్ళ గలవు?

౩61

ఉగ్రషష్ఠు లెన్ని? ఉద్యాపనములెన్ని?
రక్షరేకులును ప్రవక్షిణములు?
ఎన్ని పాట్లు పడిన నేమి కర్మమొ కాని
కోడలమ్మ కడుపుతోడుకొనదు.

౩62

తీర్థ మందు కీడు దీయించగా నన్ను,
నాయనమ్మ కొంచు బోయినపుడు;
క్రుళ్ళు బావనయ్య కొల్లాయి ముదిగబ్బు
మాదుజన్మ కైన మఱపురాదు.

౩6౩

అఱునెలల గర్భ మట్టె మాయ మయ్యె
ఒక్క చిటిక లోన నక్కజముగ,
వనిత పోయె నంట జనుప చేనికి, రాత్రి
కోడి కూయువేళ కొంపజేరె.

౩64

నాన్న నాకు తెచ్చినాడు మామిడిపండు,
పుల్ల దొడ్డు నాల్గు చిల్లి వడియె;
అటుక నుండి తీసి నెటికెడు పెట్టవే!
తాతపెద్దెలోన తాటి తాండ్ర.

౩65

వ్యాఘ్ర పద్ధతి

కట్టు మనెడి నోరు; కజ్జలు కోరలు;
 ణాంశనాలు గోళ్ళలకలు; కళ్ళు;
 హాడి మొదవు వంటి పడువు ప్రాణానికి
 పెద్దపులియి నేటి పెండ్లికొడుకు.

366

నల్లచీమ లెల్ల తెల్లని కుండల
 తలల నెత్తికొనుచు తరలిపోయె;
 పేరటమ్ము కొఱకొ పెండ్లి కోసమొ; యేలొ
 చావుమందు మీద చల్లెవారు.

367

పెద్దవుంగ నీమ వేషమ్ము గాంచి, మ
 స్రాసురాజు' మగడు తలుపు మూసె;
 గడియ దీయ దింక, గదికి గొళ్ళము వెట్టి,
 గుఱ్ఱగుఱ్ఱ మునుము గుఱ్ఱ మెక్కి.

368

చింక చెప్పదండ, బింక అడుసు గంధ
 మలది ఆరటిపింక ఆకు లెల్ల
 నమలి వైచి తింక తమలపాకుల వోలె
 కొట్ట కుందు నెట్లు పట్టమహిషి.

369

పగలు నీడ చోరె పడియుండి, ఇరులలో
 నిడ తానె లేచి నిలిచియున్న
 దొక పిళాచి గీత, ఉప్పరమను మట్టి
 తీడ, కాదు కాదు; తాడిచెట్టు'

370

చట్ట మనసు కూడ బొట్టు బొట్టయి కాతె,
 కాలు నెత్తు పాడె జోలపాట,
 ఆకసమ్ము సైత మట్టె మ్రాన్పడిపోయె,
 ప్రళయభస్మ మందె ప్రణయరశ్మి.

371

సప్తమంట లెల్ల నింగికే పయనించు;
విడుగుధార దిగును పుడమి వెనకు;
అన్నిచోట్ల నిండి యున్న చైతన్యాన,
విలయశక్తి యొకటి సలయమొకటి.

372

పిల్లి పెండ్లికొడుకు పెండ్లికూతురు గూడి
కామదేవు కొంప కాల్చినారు;
రాత్రి రాత్రి యెల్ల క్రావళ్ళే ట్రావళ్ళే
అరవవాడ తుంజ దరడ దరడ.

373

తణుకు లోనె వుట్టె; తణుకు లోనె పెటిగె;
దానితల్లి, దాని తల్లి తల్లి,
కోతివోలె మగని గోళ్ళతో పడబీకు,
కొంప కగ్గి విడదు; కొంత నయము.

374

పట్టు దూది వంటి పండి మాంసము నెల్ల
తొజు వోలె వమలె రాజరాజు;
కడకు మిగిలినట్టి కాళ్ళు, గిట్టల దొడ
కటకటించె రాజుగారి కుక్క,

375

పిల్లివాడు మాత్ర మల్లో నేరెడు పండు,
చేడె మాత్ర మాడు పాడెగట్ట;
పండు చప్పరించుచుండు నప్పుడె దాని
వాటి గాని, నే దదేటి మాట?

376

వ్రాసికొనుము పేరు రంగు బొమ్మల పైన,
మహిళ పైన, తాజమహలు పైన,
అణువుబాంబు పైన; అయ్యో! నీ పస జూప
బోకు మీ గులాబి రేక పయిన.

377

తగవి పొగరు కనుం తెగదట్టి యున్నన్ని
 నాష్ట్ర త్రాచినావు కాళ్ళ నెత్తు;
 కాష్ట్ర నేల్పు లైరి; రమణి! ఇప్పటి కైన
 మనిషి కత్త రుచిని ముంగ గదవె.

378

కన్నె బందుగోబి కత్తిపీటను జూచి
 పులుకు పులుకు చున్న పం మదేమి?
 నజ్జువెటి, పొరల నరము లన్నియు లాగి
 మూకు డందు వేచె పాకయాజి.

379

తడిసినట్టి నలివ మొదలి బంగారమ్ము
 అమ్మచుండ, వర్తకమ్ము చేసి,
 వయసు సంపు లెల్ల బయలించి, యూరించి,
 ఊరుకొంటి వేల? క్రూరురాల!

380

గ్రుచ్చుకొన్న గాని, గుర్తింప రానిది,
 కామరహ ముదు ప్రేమ ముల్లు;
 నన గులాబి వోలె మనసెల్ల రసియించు,
 తేలుకొండి వోలె జ్వాల లుమియు.

381

అతివ! నీకు గలుగు యశ్వర్య మందమే
 యగును పొమ్ము; మగల హత్య కైన
 ప్రేరణమ్ము చేయు కారణ మ్మదియైన
 గర్వపడుట నీకు కటికితనము.

382

మరులు మండి పోవ మగువ నగ్గును చేసి
 అనుభవించినార లైదుగురును;
 తనివి తీర కామె తనువు ముక్కలు చేసి
 రొచ్చు గుంట లోన గ్రుచ్చినారు.

383

గ్రామ్య పద్యతి

కూలి నాలి చేసికొను వాని యెడదలో
నందనాల పూలు వందవేలు;
ఛనికు తైనయట్టి జనుల చిత్తము లందు
పాడు గబ్బు తోడ పేడదిబ్బ.

384

బాస చేయుచుంటి, నోసి కలహకరి!
గడ్డి గొంతు మీద కత్తివెట్టి
పూల పాన్పు నీకు తేలేక పోయినా
దొడ్డి లోన నుంతు గడ్డిపలుపు.

385

కూటువడ్డ రైక మాచెల్ల గన్పింప
మట్టి గంప నెత్తె మాల పడుచు;
పంచబాణు డనెడు పాముల వాడొక
తొస్సెనోట బున్ను బున్ను మనియె.

386

బుసలుకొట్టె గడ్డి కొసలపై కొడవలి-
కన్ను మనియె అయ్యగారి బిజ్జ-
ముచ్చిలించె ముద్దుమోవి రేకొకమోవి-
చప్పరించె నెజ్జ చిప్పమీను.

387

అలికినాడు పొలము సపలేరు రాగానె;
మఖ పొగాకు నారుమళ్ళ బోసె;
పోసె నల్ల నువులు పుబ్బలో ఫలమేమి?
తెప్ప వచ్చి చినికి నప్పుడుకడ!

388

వానపాము; బెస్తవాడు; గాలము ముల్లి;
చేప నోరు; దఱిని పేపబుట్ట;
వీరు పుల్ల మంట; కారాల తాలింపు;
లోవి నీటిపూవు; బ్రేవు బ్రేవు;

389

భార్య పద్ధతి

చెంప మీద రేల చెంగాని రంగయ్యో?
 యగని కతడు చాల మంచివాడు!
 అమ్మగారి వ్రేళ్ళె అతిసున్నితమ్మయా,
 పొక్కులెక్కు వెన్నహస కైన.

390

పనిత యెద గులాబి వన్నె జాబిలి; వెన్న
 వెన్నె లగును, దాని కన్నె వలపు;
 వెచ్చదనము విభుని గ్రుచ్చిన కౌగిలి,
 నితై పాడి యాపు క్రొత్తభార్య,

391

ఆతని అక్కలకు ఆహారమై పోయె
 భార్యవదము లోని భావ మెల్ల;
 ఇంక మిగిలి యున్న దిప్పు దామెకు కాని
 భర్తవదము లోని ఆర్తి యొకటె!

392

మాధవుండు వాడె; మధుసూదనుడు వాడె,
 భివుడు వాడె; అంగ భవుడు వాడె;
 సమ్మవలసి నట్టి నాధుని సమ్మక
 భోరు మన్న నెట్లు తీరు సతికి?

393

పూలు దిండు క్రింద పోయుచు లలితాంగి
 తనకు తానె నవ్వ కౌనెడు నపుడు
 వెనుక తెలియకుండ ప్రియిని యాతింగన
 మల్చి నపుడె తెలియు నతివ నేర్పు.

394

తమ్మిపూల బోలు నమ్మ! నీ యందమ్ము
 నీటి వంటి వాడు నీమగండు;
 నీట నుండు నపుడె నెలత జీవన మైన
 మునిగియుండ దెవుడు వనజసుమము

395

భర్త పద్ధతి

ఉన్న మువ్వు రందు ఒకతె లజ్జావతి;
ఒకతె తేలుకొండి; ఒకతె మొండి;
ఉండి అట్లతద్దె! ఉండక ఉండ్రాళ్ళ
తద్దె; అయ్య ఎద్దు మొద్దు బ్రతుకు

396

బ్రాందిబుడ్డి కొఱకు పడతి నమ్మిన హరి
శచ్చంద్రు డతడు; ఆమె చంద్రమతియె;
చనుల గుడుపు శీలమున మొండిమొల ఆన
సూయ ఆమె; భర్త బాయిగాడు.

397

నగములోన నను రసాభాసమును చేసి,
లేచిపోయె నిట్లు లేమ వెలికి,
దేవదేవ. ఇంక సీవైన కరుణించి,
చేయు మయ్య! దుష్ట శిక్షణమ్ము.

398

ఎండగట్టినావు చండి! ఇన్నాళ్లును
పెండ్లివారి గొడవ పేరుబెట్టి;
అప్పగింత లయ్యె! ఇప్పుడు వధువుతో
వయన మైతి వెట్లు బ్రదుక గలనె?

399

కమల కున్న ఆనకట్టలు తెగిపోయి;
గుండె లోన కుములు కొండపగిలె;
మగని మేను చనెడి మార్గరేఖ అదెల్ల
సుదతి మదిని తోకచుక్క యయ్యె,

400

నెలత వాని పైన నేరమ్ము మోపియు
ప్రజలు వాని చావబాదుచుండ,
క్రుక్కుకొనుచునుండె గ్రుడ్లలో కన్నీళ్లు
ఇంతి యెద తుఫాను నెవ్వడెఱుగు?

401

ప్రసూతి పద్యతి

పురుషిసాల గుండి పొలితి వేసెడు కేక
లాలకింప లేక అట్టు నిట్టు
కొట్టుగానుచు చుచ్చు చుట్ట లొచున్నాడు
అతివ కానా. కాను పితని కానా?

402

రాత్రి కంటు నందు కాపరానికి వచ్చె,
హాఘ మాన మైన మరల లేదు;
పంతులమ్మగారి భాగ్యంబె భాగ్యంబు,
పండు వంట కుజ్జవాడు పుట్టె.

403

అక్కటంప రాసి వగు భూతములకైన
మూర్తు లగుట కెంత యార్తి యొక్కో!
దుమ్మ నెత్తి గారి బొమ్మలై నడియించు
మమ్ము లెత్తి నింగి ఉబ్బరించు.

404

నమల బెట్ట నేకు కమలమ్మ చేతికి
పిల్లదాని నిచ్చి ఎల్లపుడును;
వెళ్లిదాన వీవు; పెనపెద్ద వారికే
పడుట కష్ట మామె పాలు పులుపు

405

అయ్యగారి కేమొ, ఉయ్యాల జంపాల
ముండమోపి కేమొ, ముండమోత;
పాపభార మెల్ల రూపైన పాపాయి
కమ్మ ఎవరు? గుండ్లకమ్మ కాక!

406

ఆన చూచె నతివ అందగాడ వటంచు,
పుట్టె బిడ్డ నీదు పోల్కి తోడ;
బ్రహ్మ మాయ చేసె: పడలేదు పతిపోరు,
కంటిచూపె యగునె? చంటి బిడ్డ!

407

తెక్క పద్యం

అప్పురసల బండి అందగలెలు చేర
 మీల పెచ్చెనాడు ప్రియ సభకు;
 శత్రు-శంకరయ్య ఒక్కొక్క శ్రీ నోడు
 ముద్దు పెట్టుకొనియే నడవకుండు.

408

“వెళ్ళుచేర! నీవు బుట్టి హాపాయివా?
 గదిని రానె చుట్ట మొదట చూడె;”
 “లోడు రానె నీవు కూడ అక్కా! అది
 పెచ్చు లావ దీసి గిచ్చు నచ్చు.”

409

చట్ట కథలు చెప్పి నెట్టినా వీ రాత్రి,
 కోడి కూసె, పాలవాడు వచ్చె;
 ఇది భరింప జాల; ఇపుడైన తిరుగు పి
 ళ్లొక్కసారి- చెలియ;- ఒక్కసారి!

410

మెదడు లేదు కనుక మదరాసు బీచితో
 కఱచినట్టి గడ్డి మఱచి పోయె;
 మఱచి పోక యున్న హరహరా! రెండొనె,
 దుడ్డుకఱ్ఱ క్రింది నడ్డిపూప!

411

తవను కట్టి వైచి తనమ్రాల దయితను
 వెఱచు చెనటి నేమి చేయ లేక-
 కడకు కట్టు విప్పగా వచ్చు భార్యను
 కులట! నన్ను తాక వల దనె పతి!!

412

జగతి యెల్ల తనదు స్థానమ్ము కోసమే
 అసపడు సటంచు పీసు నొందు;
 రాజుగారి కుక్క! రాజరికము తన
 తలనె విలిచి నట్లు తలచుచుండు!

413

గణిత పద్ధతి

కతనె కాలు రెట్టె యతనెతో నాటు మూ
క్లరికినాడు; మూట చిత్రికినాడు;
మిగిలినట్టి దాని నగము చేయుచు మూడు
బ్రగిచివేసి రానె మిగిలినాడు.

414

ఒండు నొండు కలిసి రెండు సరిగాడు;
రెండు రెండు గాగ నుండుటయును;
మగువ మగడు నేక మగుటలో మరమ్ము
ఒంటి తీసివేత రెంటినుండి.

415

చుక్క గముల నెల్లి నొక్కబొక్కటె కూడి
కలుచు చున్నవాడు గణిత విద్య;
చేవు డచ్చనములు తీసిరా, వేసినా,
ఉన్న శేష మింక నున్న యొకటె!

416

మూడు మూళ్ళ గదులు; మూలల పరివారు;
నడుమ బేసివారు; నట్టెడుమ
పంచముఖము వాని పంచాయతీ తీర్పు
లేడ నున్న కడకు మూడయదులె.

417

సున్నబెట్టి యొకటి నెన్ని సార్లు గుణించు
కొన్నగాని మిగులు సున్న యొకటె;
సున్న నైన దాని కున్న యారజ మదే,
సున్నదనము మీద సున్నదనము.

418

వీడు పెదవి వంపు మీది గులాబికి
చచ్చి ఈ గులా మొనగె సలాము;
గుండె మీద పండుకొన్న మూడంకెకై
బ్రదుకు ఈ సలీము హృది హరాము.

419

బావ పద్యతి

భరతనాట్య మందు భంగిమల్ చూపితి;
వీణ మీటితిని కవిత్య మందు;
చెప్ప మిందు నాదు తప్పేమి? ఆక్క! నీ
రసికరాయ డట్లు పసరమయ్యె.

420

తప్పు లెఱుగనంచు తలుపు మూసికొనంగ
నిజము కూడ బయట నిలిచిపోయె;
నీ నిజానిజాల తోనేల? బావ! ర
మ్మప్పనుభము కోరి ఒప్పుకొంటి!

421

ధర్మశాస్త్ర మందు తప్పని యున్నచో
కన్నె ముద్దు తప్పు గాదటంచు;
స్త్రీల సభను పెట్టి చేయింతులే, బావ!
సవరణలను- ఇంక చంపకయ్య!

422

మఱిదిగారు! మీరు తరవాణి కుండలో
నీరు ద్రావలేదు;- నిమ్మకాయ
కోసికోసులేదు;- కొఱుక లేదును కిళ్ళి
ఎట్లు వచ్చె పెదవి కెఱుపు? పులుపు?

423

మొగము మీద వంగి, బిగియించుకొనె రైక;
కాలు జాఱి మీద తూలివడియె;
ఒంటివాని చేసి సొంటి పిక్కను పెట్టె;
మొద్దుబావ వట్టి చడ్డికుండ;

424

అన్న దెవరు? నిన్ను దున్నపోతని- వారి
హెచ్చదేమి?-నీకు లొచ్చదేమి?
బావ! వారి కంటె నీ వెంతయో నయ
మొడ్డెతనమె కాని గడ్డితినవు.

425

బాప' పిచ్చ నన్ను బ్రతిమాలి బోకుము,
పట్టికొకు కాళ్ళు; పైకి పైకి,
ఒంటిదాని చేసి, అంటింపకుము నాకు,
నిచ మైన పనుల నేర్చు లెల్ల!

438

పీర యెత్తి నాను; బారాబజారులో
నల్లి యిరికిదా, యనంగ, కలికి
ఎంత కెత్తినావె? ఇంతి! ఎట్లున్నదే
ఎత్త చూపు మనియె, క్రొత్తబావ-

439

తుమ్మిదా! వయస్సు కమ్మదనము తోడ
పత్తు గొలుపు పూవు మఱదలి మది
తెక్క కొసరి నీకు నెక్కొన్న చాంచల్య
మెఱుగ జాల కున్న దింతయేని.

440

పండ కుండ బట్టి దండుగ మఱదలి
పొంము; మేము బ్రదికి పోయినార;
మదియె వండియున్న పెదబావ సాగుతో
మునిగి యుందు; పిల్లముండ నేను!

441

నీకు నాకు మధ్య రైక లేటికి? కోక
రేచి కంచు నటు గిరాటు వేయ,
తిడిపి వేసె వాని దాసి; నీ ధోవతి
చుట్టుకొంచు నేగుచుంటే బావ!

442

భర్త లెంద టున్న, బాపకు పరివచ్చు
మధురవస్తు చొండు మహిని లేదు;
మగువ లెంద టున్న, మఱదలు సాటిది
మధుర మధుర నిధియు మహిని లేదు.

443

అత్త పద్ధతి

అన్నమెల్ల నిచట నై పోయె సంకటి
వలుకు వదును నానుబాయి కాగ,
అసలదేవ! ఇంక అత్తగారి మొగము
పదలి రాగదయ్య! వంటగదికి.

444

ఆదై నత్త కనుల కపరంజి మొహిరీలు,
కట్న మారు వేలు క్రక్కె మామ;
మంకుపట్టు మాను మింక కూతురితోస
మేడ నుండి తెచ్చు నెడమ కన్ను?

445

పచ్చి, జలుగలేదు వడసార మొకనెం?
నూరుచున్న దవుడె పీరకత్తె
కోడలమ్మ మీద గొడ్డళ్ళు గుండ్రాళ్ళు
చేయ రమ్మ! సతికి చేతబడిని.

446

అత్త ఉట్టి మీద నత్త సందుకొనంగ
చంక లెత్తి యెత్తి సాయ మడుగు;
కూతు కన్నుదోయి కొఱకంపు లయ్యెబో.
అల్లు డందమైన పిల్లవాడు.

447

కలిపె నత్తగారు ఘాటుగా పులిహోర
అయ్యిరమగ వచ్చె నల్లు డనుచు,
మొదతె దూదిబొమ్మ, ముద్దు కూతురు; దైవ
మడ్డు పడిన, ప్రేమ గ్రుడ్డిదగునె!

448

బోను వంటి ఇల్లు మేనత్త గారిది,
రాధిగాడు వట్టి రాలుగాయ,
నెత్తి నోరు పెట్టి మొత్తుకొన్నను నీవు
వినక పోతి విప్పు డనుభవించు.

449

‘అక లింగ లేదు!’ ‘చాలి లేదు’
 తెచ్చ నంగ తెచ్చ గద్దవలు;
 పట్ట పరి చువగ. కట్ట గైకొని వచ్చు,
 అత్త గారి చెవిటి మొత్తుకోర్చు.

450

బిడ్డ పాప లేని గొడ్డుమారు పెట్టించు
 పర్తిపోయి నేం అత్తగారు;
 కొడుకు చేటపెయ్య; కోడ లేడకు బోయి
 అరుపు తెచ్చు నందు రిచ్చు పొరుగు.

451

“ఈవలేకు వాడు, గోదారిలో బడ
 పోయినాడు, నీదు పోరు చంన;”
 “అత్తగారు! మీరు హడిలిపో బవిలేదు,
 చెడ్డ భయము పతికి చేప చచ్చు.”

452

అన్న మన్నమంచు, ఆకలాకలి యంచు
 పోలిపోవు పన్ను చూడగానె;
 ఎదుట కంచమున్న పెద్దుత్రెణ ముట్టి డే
 మయ్య? పతికి తెచ్చు తత్తగారు!

453

అత్త లేవి కోడ తత్తమురాలనె
 లోకవాక్కె గావి నాకు వటరు
 వేయి అత్తగార్ల పెట్టు నా శ్రీవారు
 చీర జాతనేని నూరుకోరు.

454

అత్తగారు నీకు, అమ్మగా రగునాకు;
 ఆమె కొలిచినోసి వంశసుఖమి,
 అవురనెకు నాకు ఆహార మైవనో
 బ్రదుకలేనె; వివవె! బ్రతుకలేనె.

455

గాఢా పద్యతి

కోడి గ్రుడ్డు లోన కుసుకు హ్రావపు మంట,
పెగము క్రింద మండు పివకవంట--
దానకడుపు దాలి లోవి అకల మంట;-
కొవకు గొంతుకోత కొక్కొ-రొక్కొ-

456

వెనుకనుండి వచ్చి కనులు మూసికయిచ్చి,
బర్త చేత కత్తవ హూర్తి యనియు,
శర్మగారటంచు శాస్త్రీజీ యనిపల్కి-
ప్రేమపూజ పూల కేమి లోటు?

457

శివు కూడ నెవుదా అవిరై పోవుడు
వసుడు శాస్త్రవేత్త లందు రిప్పు
దవి తటాక మధ్య నవహసించె- వినియు
శిరధి విననలై యూరకుండె.

458

ద్రాక్షపండు నంత దయమాలి యొత్తకు
కొఱికి వేయ కోసి కుండరదన!
పండు కండ ఖండ ఖండమ్ము లగుచుండ
బెదర సాగె; నాదు పెదవి కూడ.

459

ఎత్తు చెట్టుకొమ్మ నెక్కి కూర్చున్నావు;
నవ్వుచుంటి విట్లు నన్ను చూచి;
వేళ యయ్యె నింక కాకు లూగించక
రమ్ము! దిగుము! నా యరమ్ము పైన.

460

జోజో! జోజో! నాన్న! జోజో జోజో బాబు
విదురపోర కన్న! నిదుర పోర!
అబ్బ! లాగకండి! అబ్బాయి నిద్రపో
నీండి! అదిగో! ఆర్పకండి! దివ్యె.

461

“స్వీకరేదే, బావ! ప్రియ స్నానము చేయు
చుండ. గదివి చూడుచుంటి విట్లు;”
“బయటి కేగువాడ! హార్డులో సాయంత్ర
ముందు గంచు నొప్పు తొందువేనె!”

462

చీర నడుగ నేదా బెప్పుబో! చైతన్యము
బొంగ సాక్షి మిచ్చి తొలగునేమో!
కాని, బుగ్గమీది గంధైర్లతెల్లక
మాన వింక, ఉన్న మాట చెలియ!

463

పథము వేసినాడ! చురురాపురము దాక,
పయచిరాద! నమ్మతసరసి దాక,
విడుతు చచ్చి కన్న నేడంకెనే చూపు
చుగువ మానసంబు మైలుకాయ.

464

మలి గులాబి రేక మాటువెట్టిన తెల్ల
మల్లె మొగ్గ లదివ పల్లెనున్న.
ఫవ్వ దోడి విపపు నప్పు మాత్రను మ్రొంగి
చచ్చిపోయినాడు పిచ్చివాడు!

465

భార్య లేవియ్యదు పడకింటిలో వంట;
వంట యింట ఆమె ఇంటనున్న;
కాని యెడల కంది; బనచో నాదిగె
క్రొత్త వంట లక్క నితైవంట.

466

“రాజుగారు మీకు నాజూకు నాజూకు
పచ్చసింపు చీర పంపినారు!”
“చీర తెచ్చినట్టి వారె కట్టించు టా
చార మంచు మాకు వారెఱుగరా!”

467

రసాభాస పద్యతి

అపె పెనుకిరా; అతడా, చుంచెల్ల
ప్రేమపెండ్లి మైర నేమివంతు?
పొడుగు దాక్షరయ్య పోగొటతో నామె
చిక్కులెల్ల తీరె నొక్క బిగిసె.

466

గేదె కంట పెళ్ళి; ఊదె నన్నాయి. నా
గిలము; చప్పుకొట్టె చెలమ కప్ప;
కన్నుగొట్టె నామె దున్నపోతుకు చూచి,
పిచ్చి యెత్తి మరుడు చచ్చినాడు.

469

ఒడ్డు విండిపాడు ఉదక మైనను కుక్క,
నాల్క తోడ గతుకు నాకి, నాకి,
మదపుదేస్తు నదికి ఎదురీడు, తొండావ
పీల్చు, వెల్చు, నర్దికల్ వెమర్చు.

470

అమె పాదరసమి ; అతడా చప్పిట్టె;
ఇంకజాల చొకటి; ఇంకు నొకటి;
కరుడు గట్టి మంచుగడ్డగా నతడయ్యె,
చుక్క వోలె రసము చిక్కె నడుమ.

471

ఎంత చిన్నదోమ? ఇంత రాగము దీసె;
మొగము నెల్ల మూసె; ఎగిరి ఎగిరి;
చిక్కదయ్యె చేత; చిక్కగా వతికించె
చెంప వాయ ముద్దు చెంపకాయ!

472

మనసు లోని మంట మానిని దైవబో
దావి నాల్పు తెలుగు నే నెలుగుదు;
సరములెల్ల చితుకు నలి చేసికొనిమండు
నాదు గుండె మంట కేది దారి?

473

వేకువంద తముల పాకయ్యెనని కాంత
వెల్లబోయి వేల? వెట్టివాడ?
ముప్పు ఏర్పడేంత మొగులకు నరిపడ్డ
అరువదేంత ఘడికు దానె భర్త'

474

అట్టి పెద్దమాట లగు టబద్దము నాకు;
అభము పభము నెఱుగ నట్టిదాన!
హదలు గొలుపు హాస్య మావక తాక్షరూ
కరులు విప్పి, చూచి, అను మదేదా!

475

అయి గుండెలోని ప్రేమనగర మెల్ల
కప్పరంబు పోలె కాలిపోయి;
ఎంక ఎన్నెయ్యెన్ని లంకాపురంబుల
బుగ్గిసేయ నుంటి వగ్గిపుల్ల!

476

ప్రేమ అడవి లోన పాములు, తోడేళ్ళు,
కోళ్ళు, ఎడ్లు, గ్రుడ్లగూల లెన్నో
వలచి, వలచి, ఓటువడెగాని, గాడిద
మక్కు వొకటె చెలికి తక్కువయ్యె.

477

"కదలి వైతి వపుడె కన్నీళ్ళతో; నిన్ను
శుష్టకౌనక ముందె ముద్దుగుమ్మ!
భూతపతినో? దున్నపోతునో! కోతినో?"
"అర్జుపుత్రు చేది యైన నదియే!"

478

గోపురమ్ము వంటి కురులున్నచో, సింగ!
పెట్టవచ్చు పూలు బుద్ధెడైన!
ప్రబోవు చేసినావు, పూలిన్ని; ఎన్నాళ్ళ
కెదుగు నోరి! సింగి ఎలుక తోక.

479

ఇరుగు వారి కోడలెనిమిదింటికె ఓర
మడుచుకొని పరుండు పదక మీద;
మత్తు గొలుపు చుండు నత్తరు వాసన,
లెట్లు సాగునో! పరీక్ష లింక.

480

మగని తోడ నున్న, మగనాలి తనప్రపాత
మగని గూర్చి ఎవుడో పొగడు చాప్త;
రాత్రి పడుక మీద రాబోవు మగని చా
ర్జ్యమును మెచ్చుకొనుట అనుచితము.

481

అడ్డెరా ప్రేయంద' ఎద్దు తోకకు గల్లు
బుద్ధి యైన నీకు వుట్టదేలే?
కబిక చీకపైన కనజాలు తగుచోటు
పసుపు సైతము పొరపాటు పడదు.

482

అతని కెంత; యామె కది చాల; దతనికి
ఆమె కున్న దేదో అదియెచాలు;
అరువు బేరములును, చిలుతిండ్లు హరియించు
కొనెడు శక్తి లే దతని కొకనికె!

483

రమణి రైక లెల్ల రతిరాజె కుట్టినా
డెడమ కంటె కుడిది హెచ్చుకొలత!
కారణము మీరు గాలింప పనియేలే
దొంటి చేతివాడు యువతి మగడు.

484

వర్ష బేదములును, వంశవేధలు లేవు;
మతము మీద మాకు మమతలేదు;
నరుల జాతి యేని వల్లివి కావుగా?
చేవ గలదె? తీపి చావుకొఱకు!

485

తిమిర పద్ధతి

ముదిత నిదుర కనులు ముద్దుతో మేల్కొంచె,
అధర మందు తేనె లదరసాగె;
కొట్టుకొనియె బిట్టు గుండె తప్పెట వోచె,
నవులనున్న మగని తలచె మనసు.

486

నాల్గు చేతు లాట నాతి యాడగ బోవ,
ఆటు కాళ్ళు చేతు లాటు నయ్యె;
ముండదైవ మింక రెండె యేర్పజుచునో,
మూడు తలలొ సతికి ముందుముందు.

487

పైట గూటిలోని పక్షి పిల్లల బిట్ట
తివురు నరకిరాత! తిమిరవేళ,
నిదుర వోవునట్టి విసుగుల లేచకు
మగురు నెట్టా; లెజక లెడుగలేదు.

488

గట్ట మీద నేదో కాలిచప్పుడు వించు
భయము నొంది లేచె బాపనమ్మ
“నిను తలారి రాము డనుకొంటి తహసీలు
దార!” యంచు త్రిరిగి కూరుచుండె.

489

కన్ను గొట్టుచున్న పిన్నకుంభల కండ్ల
మనసు దీర్చుచుండ, వెనుకనుండి
భక్తి! సెబా పటంచు పతిదేవు డరుదేర
కాక వయస యయ్యె ఘోరకనయన.

490

అరుగు వెనుక నున్న విరజాతి పందిరి
క్రింద నెడమ కొత్తిగిలి పరున్న
గోడ నొంటిగంట కొట్టగా కచ్చించు
అంధకారమం దరుంధతియును.

491

హరిహరి! నినుదప్ప నన్ము నెఱుగనంచు,
పతికి చెలియ చేయు దానకెల్ల
హంస మహగు నుండి మక్తపై పొడిచిన
ప్రేమ కాక దాఖలా లికే?

492

ఎఱుగ నెఱుగ నంచు వీడ్చి వీడి ఫలంబు?
ఒట్లు వేయ చుక్క లూడిపడునె!
మరులు వేడిగాలి; మరువాక దయ్యంబు;
మగువ; పిలువ వమ్మ! మంత్రసాని.

493

ఎత్తు మత్తు చూచి ఎవ రనుకొన్నదో!
జటిగ నేమొ దాని కిరులె సాక్షి!
బాధపడెడి దెవరొ వామండ, తామండ,
లోక మేం చేయు కాకిగోల?

494

అతివ బిగువు చూచి, అతిక్కు మిచ్చెదో
బలము చలము గలుగు బ్రహ్మచారి;
తా? బలము నమ్మి, తానొప్పెదో భర్త!
దైవ మేమి చేయు? తప్పెవరిది?

495

దొంగపొత్తు గోరి లంగోటి ముడి చించు
కొన్నవాడు, రేచుకుక్క నోట,
వెట్టి వదినె ముందు వీరాధిపీరుడై
కోయుచున్నవాడు కోతలెల్ల.

496

గొంతు లేవ కితడు గుసగుస వ్రణ్నించె
కలదె డాక్ట రింటి కడ నటంచు;
“లేరు! రండి! లోపల” కటం చతని భార్య
నడిచె తలుపుదీసి పడుకగదికి.

497

నాకు విడియె జబ్బు నా భార్యయే దాని
 నాచు ముటంచు వనియె వైద్యు;
 తైన నా చికిత్స కామె తెప్పుడు తీరి
 పడునో! తెప్పు తనుచు నడిగె రోగి.

498

బండకాయ నొచు పడ నహల్యను కాను;
 పాప శాపములకు భయము పడను;
 పై బరున్న వాదెవండో నే నెఱుగనా!
 గొంతు చించుకొనకె కోడివుంజ!

499

సెట్టిగారి సుతను పట్టిక తురక ద
 య్యము పీర్లపండు గైనకావి;
 వదలిపోవనంచు బెదిరించు తెఱుగడో!
 ఏల వచ్చె నల్లు డింతలోనె?

500

నల్ల పీర యామె నాభార్య యనుకొంచి,
 తప్పుతప్పె దాని కొప్పుకొంచి;
 అఖరైనదాక అట్టారకొవి ఇప్పు
 డామె ఒప్పుకో దిదేమి వింత?

501

నిదుర నటన చేసి తుదియంచు గనుమేర
 కీడె సుఖవయోధి పేదరాళి;
 కీర్తనకీర్తన నడికి గుఱ్ఱ మేల్కొని వచ్చు
 అప్పు బడితె వూజ తప్పదయ్యె.

502

వెన్ను దట్టమండె కన్నీటిలో పాప;
 గుండె మెఱుముమండె కొఱవి మొటిటె
 కడచిపోయినట్టి అడవులం దెచ్చోట
 తన చరిత్ర నామె దాచుకొనునో.

503

కరగిపోయె; సంజ ఇరులు పేరగసాగె;
గూళ్ళ పక్షు లెల్ల చురుకసాగె,
సిరికలువ తానె నెలవంక కోసమై
ఎదురు చూచుచుండె హృదయునందు.

504

గెలుపు వీడి; ప్రేమకలహమ్ములో నావ్వు
కొంది; రోకమెల్ల నొంటివాని
చేసి నన్ను చిత్రచిత్రవధల్ చేయు
చుండ నూరుకొనెదె? చండి! కరుచు.

505

చంపి పుట్టె చుక్కసానుల నెల్ల నీ
కంటిచూపు వాలుగంటి! నన్ను
అంజనమ్ము వేసి అమవసలో ముంచి,
నీ ఘంఘ్రి నొంద నెంచినావు?

506

తురక వాని వెంట త్రోలి వేసిరట, నం
బూడి వారి పిల్ల నిద్రలోన
తప్పు చేసె నంచు దానిచే నగుశిక్ష
మగువ కయ్యె నొక్కొ! మగని కొక్కొ!

507

అతను డొకడు చంపె నబలను దినమెల్ల;
సతను డొకడు వచ్చి చంపెరాత్రి;
నందె వేళ కాకముందె పోగైతి వీ
వెవడవయ్యె ముసుగు హవుసుకాడ!

508

ఇన్ని చందమామ అన్నను-ఒంటరి
నాకు మార్గమెల్ల చీకటయ్యె!
చుక్క- లొక్క- తొకటె లెక్క-పెట్టుచు నిట్టె
బదుకు నెల్ల గడపి వైచినాను.

509

కలం తొన పిక్తకాయంతో నాడు
కొనగబోయే పుణకు మనక రెల్ల,
ఎలకబాస మాత్ర మలమారు తలుపునై,
మ్రోయుచున్నవాడు, మోర్సుకోర్డు 510

వనధిలోన చేవకును దప్పిచే గొంతు
కెండి పోయినట్టు లుండు నతడు;
అహరహమ్ము పనియె మహిళాసమాజము,
లోన; రాత్రి దిండు పైనసాము. 511

ఒక నిల్బుటద్ద మందు పీకటి లోన,
నన్ను నేనె చూచికొన్నవాడ!
నన్ను నన్ను నుండి భిన్నతం చూపెడి
వెలుగు కంటె చీకటులె నయమ్ము. 512

నన్ను మ్రింగినట్టి నీలిచీకట్లను
మ్రొంగు చుండు ననియె మెలుగుపుర్వు;
గౌరవంబు నీదె ఖద్యోతమా! యంచు
నవ్వుకొనియె లోన నలివసలుడు! 513

ఒక సిరామరకకు ఒకనాడు ప్రాణమ్ము
వచ్చె; గుండె దడయు హెచ్చె; కలము
కలలె యల్లికలనె కాళిదా సగుపించె;
విచ్చె కలలు; మచ్చ చచ్చిపోయె. 514

రంయి మనుచు లేచె రామబాణము మీద,
క్రీడి శరము మీద దాడిచేసె;
తగిలినట్టి చోటె తన లక్ష్మ్య మన్నది;
గ్రుడ్డివాని చేతి దుడ్డుకట్ట! 515

మృతి పద్ధతి

చెట్టు నుండి బ్రేలు మట్టి దుల్లసు పించి,
మూత తీసి, లోన చేత చదివి,
పసిది పచ్చు వెదకు కొనవెట్టి కన్గొని
పొక్కిపండ్లు విక్కి పుట్టెనెవై!

516

తోరణమ్మ కట్టినారు "యువాసువా
సా" యటంచు నీవు చదివినావు;
మంత్రముల ద్విజోత్తమా! చెప్పుమీట వివా
హము! చేసినాడ వపరకర్మ?

517

ప్రాణమహిమ యేమొ! పొడించు, నాడించు,
నాన బెంచు నున్నచువుచుమేన;
అంత ప్రాకలాది అంతలో ఏమెయి
నెలుగ నట్టె విడిచి, ఎగిరిపోవు!

518

మిట్టి మొహరు తోడ శుత్రరా తెన్నెన్నొ
ప్రకృతి నంచి తీయబడుచునున్న
వీయ బడుచునున్న వే చిరునామాకొ;
ఇచ్చువా డెవండొ? ఎలుగరాదు

519

డాక్టరయ్య వ్రాసె తావున్నర చికిత్స
మందులయ్య గుంజె వందలైదు;
డాబుసరిగ వచ్చె టాక్సిలు, రిక్సాలు;
లలిత కయ్యె దిక్కు-తులసి నీళ్లు;

520

కాటుక విష మద్ది కంటి చూపుల చురుల్
గుచ్చి నంత మాత్ర చచ్చిపోయె
నంచు తలవ బోకు మమృతకుంభము అందు
ఇల్లు కట్టికొనియె; యుల్లమతివ!

521

మిఱుకు మిఱుకు వసుచు, మిఱుగురు వురువట్టు.
కన్నుగొట్టుచుండె కల్ల బ్రదుకు
బిగిసి, బిగిసి, బిగిసి, దిగలాగుకొనుచుండె
చారుసత్క మైన చావుతాడు.

522

ససల జూచు; నాతి సగుమొగమ్మును చూచు,
జగతిజూచు; జనుల పొగరుజూచు;
అన్ని చూచి చివర కాకాశమునుజూచు
వెల్లకిల బరుండి వెట్టికనులు,

523

వచ్చు వారు పోవువారు వేనకువేలు;
కానరాదు నియమ గలుగువాడు;
పూవు పూచు బిడ్డ పుట్టు గుమ్మము మీది
తోరణమ్ము లోనె కారుచుచ్చు.

524

పాట లోనె కలదు పాటకు మృత్యువు
పాడబడిన దింక పాడబడదు;
బ్రదుకు లోనె కలదు బ్రదిమికి మృత్యువు,
బ్రదుక్ బడిన బ్రదుకు బ్రదుక బడదు.

525

బ్రహ్మాంధము నెక్కి, పంగనామాలెట్టి
కాది కేగినాడు; బోటిమగడు;
శోకజలధినెల్ల నొకలోదాటింప
బొడ్డి సిద్ధమైరి; రెడ్డిగారు.

526

వెన్ను పాము బట్టివేలాడు మరణంబు
పాట ద్రోలె నీదు ప్రణయమహిమ,
మృతి రుచించునన్ను బ్రతికించితి వడేల?
మృతికి మఱొక మృతియు నతుకనేల?

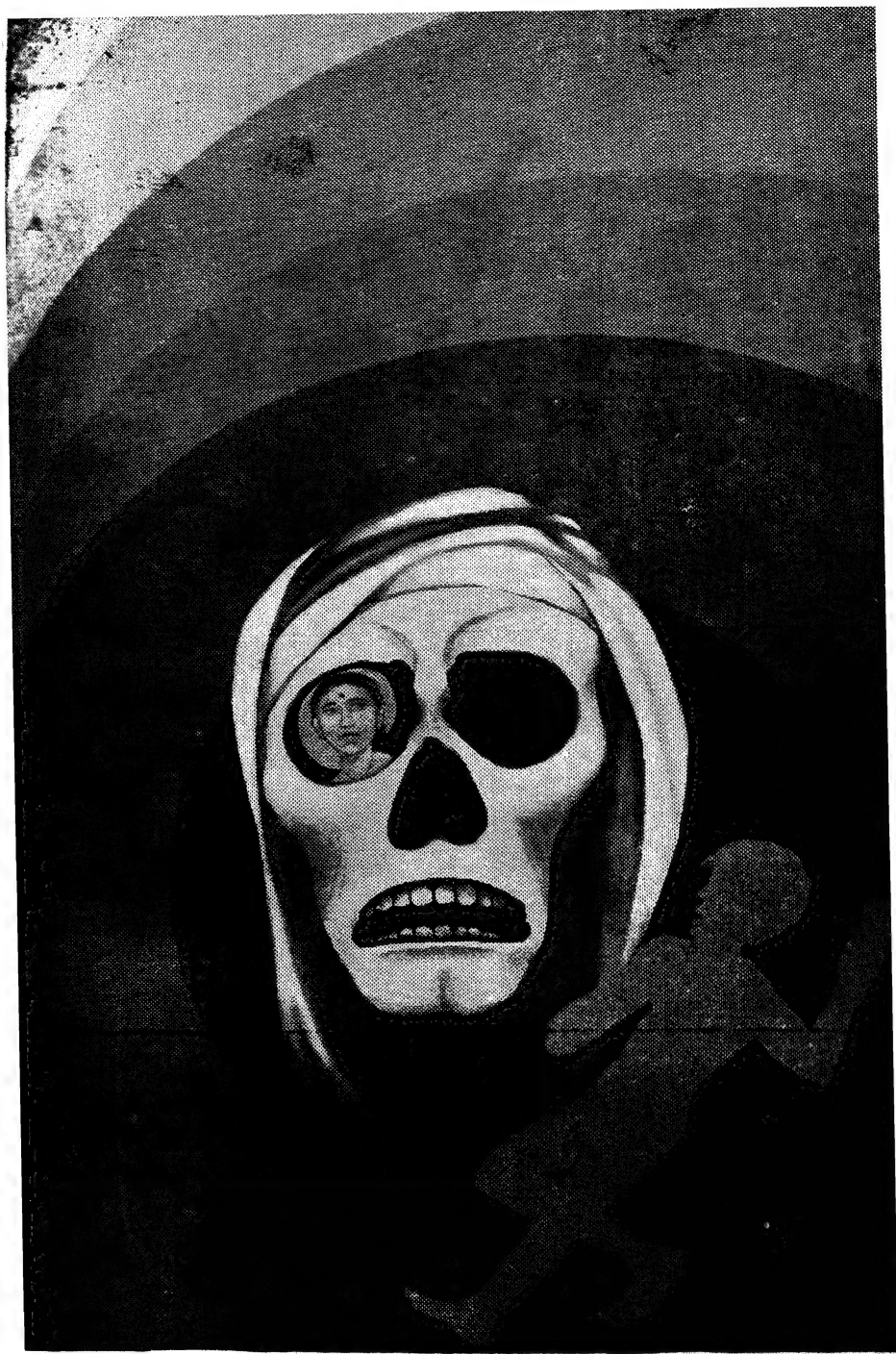
527

ఇందలి నాల్గవ పాదమే పద్యమంతటికి జీవగట్ట. అనంగదశలలో కడపటిది మరణము. నాయకపై విరహబాధచే నాయకుడు మరణానర్హుడై నాడు. అమృతమహిమ కల నాయక ప్రేమకత్తి వలన, అతడు విరహమరణమునేకాక, వెన్నుపామును పట్టుకొని విత్యము వ్రేచాడు. సహజమరణమునుకూడ ఉత్తరించి అమృత్యుడై నాడు. నాయక విషయమున నాయకుని మనస్సులో రేగిన మన స్సంఘర్షణ తప్పు ఇందులో నిజముగా జరిగిన ప్రకృతి వైపరీత్యమేమియులేదు. 'మృతి రుచించు వన్ను బ్రతికించితి వదేల' అను మూడవ పాదములో 'కోరుకొను చున్న మృతినుండి నన్నేల తప్పించితివి' అను నాయకుని ప్రశ్నలో అతనికి అవరోధమేదియో అడ్డువచ్చినదని ద్యోతకము కాగలదు. దానికి జవాబు నాల్గవ పాదములో కలదు. నాయక మరణించిరది. అయథార్థమైన తన మృత్యువుపై యథార్థమైన ఆమె మృతి అతికినది. ఆశలు తీరని ప్రేతాత్మలు బాణావతుల వలె గదిలో ఒకమూల తిష్టవేసికొని ప్రియుడు చనిపోవువఱకు కన్నార్పకుండ అతనినే చూచుచు కాలముగడపునని పేరాసైకాలజీ పరిశోధనలలో పేర్కొనబడిన విషయము. చిత్రమునందలి పుట్టెకంటిలోనిబొమ్మ మరణించిన ప్రియురాలు. ఆమె దృష్టిచే ఆకర్షింపబడుచున్న ప్రియుడు క్రిందిచాయాపురుషుడు. ఒకరిది మృతజీవనము. ఇంకొకరిది జీవన్మరణము.

సూచార్థము : ఇక్కడ నాయికా నాయకులు - ప్రకృతిపురుషులు. వెన్నుపాము అనగా కుండలిని, సంస్కరింపబడిన మనస్సుచేత కుండలివీ వృత్తావనమై సహస్రారమును చేరి మనస్సులయము కాగనే సాధకుడు జనన మరణములనుండి ముక్తి నొందును. అంతవఱకు ప్రకృతి బ్రహ్మముకంటె బిన్న మైనదనుకొని సాధకుడు మృత్యువునుండి మృత్యువునుపొందుచుండును.

మనసైవేద మాప్రవ్యం నేహనానాన్తి కించన

మృత్యోస్సమృత్యుం గచ్ఛతి య ఇహ నానేవ వశ్యతి.

దీన పద్యతి

వారఫలము నమ్మి బేరమ్ము పెట్టినా
డిగిరి పోయె వేలు; దిగ బజారు;
ఇంక దిక్కెచుండు? వెంకటేశుడు చక్క
కాని ఇమ్ము ముడుపు గట్టికొనగ.

529

పిల్లపాల కొఱకు బిచ్చ మెత్తగబోయి
చావ గొట్టినాడు; సాపుకారు;
గిన్నె డిండు నాకు గన్నేరు వేళ్ళ ర
నమ్ము నూనె గలిపి, ఆమ్మగారు'

530

నిదుకు లేరి తెచ్చి చిన్ని జెల్లల వేచి
బిడ్డ లందఱకును పెట్టినాను;
ఎట్టు యిడుకునమ్మ! కట్టెపేడును లేక
పెద్దచేప ఇంటి పెద్దకొఱకు;

531

జీత మందు నోట్లు చేతముట్టికొనంగ,
ఉలికిపడు నదేమి పిలకగాడు;
వేడి పాల నోరు మాడిపోయిన దింక
ఊద తెట్టు? త్రాగుచున్న చల్ల!

532

కనులు చూచు, చెవులు విను, వాని పనులవి
'భేయుచుండు, సద్దు చేయకుండ,
తినుట తప్ప యేమి యొనరింప కీ పాడు
నోరు మాత్ర మేడ్చు భోరుమనుచు.

533

ఎంత చీకుచున్న, ఎండు బొమికె నుండి,
తడియు పొడమ దయ్యె పొడియె కాని;
ముడుసు తాకి నాల్కు వెగలు రక్తమె, రస
మ్మంచు కుక్క చప్పరించు నార!

534

మనసు మీద మంచు కొనిన నీ హాహుతి
విగ్రహము నేడు విడిచిపోయె;
గిన్నె నిండ నింపి కన్నీళ్లు దిగవ్రాచి,
దప్పి చిల్చుకొంటి చుప్పనాదే'

584

కూర్చువాని చేరి శోచి మొగముమీద
రగులచుండు భవద రక్తపహ్ని;
వడ్డి బ్రదుకు బ్రదుకు దొడ్ల ఖజానాం
బూది యగుచుండు పేదబితులు.

585

పొట్ట బెల్ల నాయగట్టి, పేదల ఆయు
వులను తీర్తి చేసి, కొలిమినూదె,
కాన్చె తాను వంటి కన్నీళ్లు, యంత్రంబు
కొలిమి లోని ఇరుడ గొలుసు చుండి.

586

ధనపదమ్ము తోచ కనులు చోయిన యట్టి
ధనద జనుల క్రూర దాహ్య మనెడు
కలుపు మొలిచినట్టి పొలమైన బ్రదుకెల్ల
దున్న వలదె వలయు నన్న ఫలము,

587

మన్ను తినెడి వాని కన్నీళ్ల కడలిలో
పుత్తడి తినువాని నెత్తురెల్ల;
చుక్కచుక్క కూడ చక్కగా కరిగిన
కాక, కలదె శాంతి లోకమునకు!

588

విశ్వ మెల్ల ప్రాణ విభుని మందిరముగా
తనరు పేదవాని మనసునందె
ధవికహృదయ మందు కణము కణము కూడ
ముళ్ళకంఠ; వట్టి క్రుశ్ణగోయి.

589

...

వైరాగ్య పద్ధతి

కంటె' చెలియ కై న ఘాతుకమ్మును నేడు
మింట నూగులాడు మేఘసముద
కార్చి పొమ్ము రెండు కన్నీటి చుక్కలు;
ఎదద లేదు నాకు తడి యొకింత.

540

పుట్టు మొదలు కాటి గట్టు మెట్టర దాక
గద్దె పదవు లందె గడపినావు;
తుదకు మంట లందు దుమ్మైతివా' రాజు
ఏమి ఫలము? జగతి కేదీ గుఱుతు?

541

నాటి కథ లవెల్ల నాటి తోదనె తీరె;
నే డదేల? వాదులాడుకొనగ?
ఇంక మీద చెలియ! ఈ ముద్దె హద్దుగా,
మనుడు, మమ్ము మఱచి మగడు నీవు.

542

పసిడి పంజరాన పాయసాన్నము కంటె
అడవి లోన ఆకు నలము మేలు;
రాణి కొప్పు మీది రత్నంపు రవకంటె
కెంపు దమ్మి నీటి తుంపు మేలు!

543

కనుల లోన కనుల గలిపి చూడకు నన్ను;
పాపి మరుని నిదుర లేవబోకు;
వారి వీరి మాట వేతేల! మా వారె
పాతి పెట్టగలరు; గోతిలోన!

544

మనసు లోని కనులు నిను జూడగా నంగ
లార్చుచుండ, ఎదుటి కరుగుదెంచె;
ఒక కబోడి, అతని యుల్లంబున జగమ్ము
కన్ను-నాదు గ్రుడ్డికన్ను గంటి!

545

చిక్కనైన గారి ముక్కు రంధ్రము లందు;
కాపురమ్ము చేసి కైపు గూర్చె;
మనసు లోని నీడ మాత్రమే కొండలు
ఓబ్బి చెక్కి తిరిగె ముచ్చటల.

546

పెంచికొన్న తరువె పంచన సోయమును;
మనసు కూడ తనను మాయచేయు
మగువ మాయ సేయు; మనిషి మాయలు సేయ,
మాయ సేయు తరచి మండలంబు.

547

సరస మెఱుగ నట్టి సన్యాసి యొక్కండు
వవయు మాంస మవియె వసిత తనువు;
అతని గన్న యట్ల యమ్మకు బంగారు
వెండి యడయమ్ము లుండె నొక్కో?

548

సోకు లొలుకునట్టి రేక లన్నియు విచ్చి
సవ్వకొనుచు నుండు పువ్వకన్నె;
మాన లేదు వలపు లీనుట వరులకై
కంచ గ్రోచ్చు మెడను త్రుంచుచున్న;

549

ఎవ్విధమున నెంత కవ్వంప బడినను
మనసు దగ్గ యుంచుకొనుట 'మేలు'
మగువ కైన మేటి మగవాని కైనను,
కాలు జాతిపడుట చాల తప్పు.

550

పడతి చుంబికాగ్ని బలవత్తరమె యైన
ధ్యేయవస్తు వొక్క స్త్రీయె కాదు;
కలవు జగతి లోన కవులార! మీ కైత
కర్తమైన జీవితాశయములు.

551

మాతృ పద్ధతి

తల్లి కారణముగ పిల్ల కార్కంబౌను,
పిల్ల కారణముగ తల్లియౌను;
ఎంచి చూడ నెవరి కెవరు కారణ మౌను
కన్నతనము లోనె సున్నతనము.

552

రసము లెల్ల కంపు ప్రకృతిగర్భము భోర
మహితమైన దొకటె మాతృరసము;
క్రాత్య ధైర్య శౌర్య కరుణాదు లవియెల్ల
మాతృరసము నందె ఛాతృకములు.

553

అన్ని దినుసు లందు కన్నతల్లి ఘనంబు,
కన్నతల్లి కైవ చన్ను ము ము,
చన్ను రిత్త గాక చాన పిల్లకు గాదు,
పిల్లగాక తల్లి తల్లిగాదు.

554

ప్రేమ వెచ్చదనపు నోము నోవనిశ్రీలు
తగులుకొనగ వలదు తల్లిదనపు
గోడు లందు, విద్ధ ఏడుపు లందును,
స్తన్య విషయమైన తప్పలందు.

555

తల్లి రసము తోడ తడియు నెత్తురు గ్రుడ్డు
జాతి విడిచె మంత్రసాని తూర్పు
గ్రుడ్డు చితికి పసిడి గుండుగా జ్వలియించె
అదె యవర్ష వజ్ర మయ్యె త్రుటిని.

556

అడవి లోన అడవి; అడవిలో అడవిలో
అడవి లోన అడవి; వదుమ నొక్క.
చెట్టు లోని చెట్టు; చెట్టులో చెట్టులో
చెట్టు లోని చెట్టు చిన్న విత్తు.

557

అద్వైత పద్ధతి

తీయ తీయ నైన లేనె చూటలు; గోటు
కోర మీసకట్టు, ఓర చూపు
చిలిపి నచ్చు చూచి కంకండ వసుకొంజీ
నన్ను మోస పుచ్చె నామనసు.

556

తొగిలించి, విన్ను కవ్వన చిలికిండ్రి,
కోడె వయసు సీట తోడుపెట్టి,
అమృత ఫలము నంద నాచించితిని కాని
నన్ను మోసపుచ్చె నామనస్సు.

557

వసుధ లోన గల్గి పసిడిరో వెండితో
తీరిపోవు; గొప్పవారి బతుకు-
వెండి పసిడి కొండ లుండినన్ కొనరాని
పైరు కుప్ప కొద్ది వారి గొప్ప.

560

మగడు కొంచుబోయె మరువమ్ము దవనమ్ము
మఱది కొంచుబోయె మల్లెపూలు;
పొరుగు వాడు తెచ్చె బూందీ పకోడీలు;
ఎవని భాగ్య మెటు ఫలింప గలదో!

561

మరులు గాలి సోకి మా ఇంటితో రాల
వలసి యున్న మగని వాస చినుకు,
పోయి పోయి పోయి పొరుగింటిలో రాలె
ఎండె నిచట; పొలము పండె నచట;

562

కార్తికంబు నందు కదురంత ఉంటినా,
మామ మందు నాదు మహిమ చూడు
డన్న దెవరో! దాని కన్న వారే దాని
చిక్కు విప్పి కనుడు, చిక్కు నొకడు.

563

పుట్ట పెదలి వచ్చి అచ్చిట్టు బుంగరాల్
మెలికె ద్రిప్పు సాగె ఎలుకతోక;
పట్ట లోలి కేచ్చె, హమె, ఏమో చావి
నర్ల సువ్వు కనులు; లెల్లవడియె.

584

కరికి పెదవి మీద గానమ్ము వలె, చూప
సమున లేత కోర్కె ననలు దొవగె;
పాట మాట వేల; ప్రారబ్ధ ఫలమట్లు
గదికి సిద్ధమయ్యె, గాడిదయ్యె!

585

వలపు నూనె వోసి, వెలిగించుకొని దివ్వె
నెలత పొలములెల్ల నెమక బోవ;
మేత యయ్యె సవతి ఈతి బాధకు పంట,
మంచె గానదయ్యె మగని ఎడద.

586

వచ్చునము చూచి పనస ముండ్లనుకొంటి,
చేత ముట్టి దోవ చిత్ర మయ్యె;
ఉడపు బరువు కరిగి ఉమ్మెత్త కాయయ్యె;
అముడంపు కాయ అవియు కరగి.

587

గాలి సోకి లేచు కాల్య అలల దేలు,
ప్రమిద కలలు పేదవాండ్ర తలలు;
లేమి నోట జిక్కి రెపరెపమను దీప
కోరకములు, వారి కోరికలును.

588

అదియె గొంతు! నడక అదియె; ఒయ్యారమ్ము
లవియె; కన్ను నైగ లవియె; ఉడ్లువు
లవియె; పూవుపొదలు అన్నియు నవె కాని
ఈ నిశీధి భాగ్య మింకొకరిది.

589

నడులు పొంగి, కొంద కదలి, క్రేందకి జొలు
చచ్చిపట్టి కోటి జనుల లోన
ఒక్కడైన పున్నె మొనరించు కొనడాకో!
ఎల్ల వార మయ్యె చల్లకాడు.

570

పవతి చేతి లోని వడిసెల తాయిగా
తిరిగి తిరిగి తెగె నదృష్టరేఖ.
ఎగిరి గాలిలోని తెదు రేది వచ్చునో!
పాప మెఱుగ నట్టి పక్షులందు?

571

వీటి వంద వప్పు నెలత నవ్విర నేమి?
గుండె యెల్ల నాకు మండిపోయె;
బూది నెల్ల బొక్కి బొక్కి యాకలి దీర్చు
కొంటి; చెఱకు నమలె పంటవాడు.

572

బొంది తోడ మోక్షమున కేగు నానతో
వీడిలోన కవిగె నీటిబుడగ;
అమ్మతల్లి' ఎంత ఆన పుట్టెనె యంచు
నీటితల్లి సైకి నెట్టివైచె.

573

పూలు కోసికొంఁడు పోయె చాకిరి పిల్ల
అకు మేసిపోయె మేకపిల్ల,
కొఱికి వేసె చిగురుకొమ్మ పిచ్చికపిల్ల,
క్రతుంచి వేసె వేరు చుంచపిల్ల'

574

బుగ్గ సొట్టలందు పొంగు పాలుగ నించు
బోడి నవ్వె నాన తోడువెట్టి;
కవ్వ మట్లు చిలికె కాంతువి మదినెల్ల;
వెన్నపూస తీసి కొన్నదొకడు.

575

అతడు ముష్టివాడె, ఐశ్వర్య ముండియు,
ఇదియు నదియు బిచ్చ మెత్తువాడు,
వరుల నడుగకుండ బ్రదుకంగ గలవాడు
పేద యయ్యె తా కుబేరసముడు.

576

పున్నె మెంత చేసి పుట్టెనో! నూలు పో
గులును నిన్ను గొలుచు ఫలము గాంచె;
పాప మెంత జేసి ప్రాపించితి నో జన్మ
రైక కున్న నుగతి నాకులేదు

577

అన్న పున్న మంచు ఆర్చి ఆగము చేసి,
చచ్చిపోనాడు బిచ్చగాడు
రాదై కొనలు తెచ్చి పట్టెడు వేయవే!
పీనుగయ్యె, దయ్య మౌను కూడ!

578

ఒడలి కొడలె తావి; ఒడలి కొడలె వన్నె,
ఒడలి కొడలె నిండు పడుచుతనము;
రంగు, తావి, పరువు, రవికాంతు లేకమై
ఆరుగు దెంతు వెవరి వమ్మ! నీవు!

579

మరత కొఱకు మంచుగడ్డగా రూపొంది
కొండ తలను మంచు కులుకసాగె;
చేయి సాచి ఇనుడు స్పృహయించి నంతనే
పడియె కరగి, జాఱి, పదము మీద

580

మనసు తీట గీకికొను పద్యముల హాయి
తీట గోకిరట్లె తీయనగును;
ఆరుచిరోగి, చెవుల నవి భస్మ మగుచుండ
గోకు మండినట్లె గీకుమందు.

581

...

రాజనీతి పద్ధతి

చాచ నీయ గలదు నోటి కంకారమ్ము.

ఓట్ల దెచ్చిపెట్టు నోట్లకట్ట;

చాచ నీయ గలదు రొడిల మద్దత్తు

ఏమి తెచ్చు మనకు వేమనయ్య?

583

కడుపు తలల కంటగట్టి వేజాక మాట;

తోచ నీయకుండు దొరతనమ్ము;

పొట్ట నిండ తిండి పుట్టెనా! క్రొవ్వెక్కి

తిరుగువాటు చేయుదురు జనమ్ము!

584

అనయ బ్రదుకు రూప మర్థ మైనది నేడు

పూతలోక రాజనీతి వలన;

యమపురమ్మునకు మహారాజ మార్గమ్ము

దీమజారు పైన చెప్పుకాలు.

585

చెవిజో గ్రుడ్డి రాజు చేతిలో పక్షిగా

మనిషి బ్రదుకు నేడు మంటగలిసె;

ఈక లూడదీయు తోకను తెగలాగు;

రాని గోడు ప్రొయ్యి లోని పేడు.

586

లంకెటికము సేయు, రాచ లచ్చిమి, దొంగ

నోటు మరల తెరల మాటునందు;

అడ్డుకొనుట వలన అప్రతిష్ఠయై గాన

ప్రభుత మాడ మటిగె వడుపుకూడు.

587

దొంగవనులు చేయ దోషసంకోచమ్ము

ప్రభుత కేని లేదు; ప్రజల కేని,

దొంగ వాని చూచి దొంగన్న వానినే

పట్టుకొందు; చావ గొట్టుచుందు.

588

ప్రజల మూర్ఖులందఱె ప్రభువుల స్వహ్మలు;
ప్రభువు న్నన్న మందె స్వాత్మరథము;
స్వాత్మరథము పయిలె ఒకల భవిష్యత్తు
వహ్మలే 'ప్రపంచ హతకమ్ము'

౪౯౩

సున్నముగకు గూడ వన్నె హెచ్చించెడి,
లెలుపు గల్గినట్టి దీనజనుల
ఎముక గూళ్ళ చూర్ణ మిది లోకసభ గుమ్మ
ములకు పూసికొనుడు; మ్రొగ్గులిడును.

౪౯౪

జవట గలపు క్రూరాహత్యలు, లంచాలు,
చిత్రపథలు; స్వార్థ మూత్ర విదులు;
అదియె రాజనీతిగది; దాని తలుపులు
మఱచి పోయి కూడ తెఱవలదు.

౪౯౫

మింటి కేగుచున్న మంట నెవ్వరివంటి
ముక్తి సమర వీర రక్త మేను
పూర్ణజన్మ మందు; పౌలిషీషియన్త దా
హమను; నేటి జన్మ మందనె నది.

౪౯౬

నూయ చేసి, తలకు మసిపూసి, మారేడు
కాయ చేసి, ప్రజల వామునొక్కి;
అఱపు లఱచి, స్వర్గ మఱచేత చూపించు
గారదీయె, రాచ దారి నేడు.

౪౯౭

రాచకమ్మనగ నరాచక మ్మవియును,
సూన్యతమ్మనంగ, నన్యత మనియు,
తగ్గె ననగ హేచ్చ ధరలవి పాలక
యమనిఘంటు పుటల నర్థ మిపుడు.

౪౯౮

చెమట నోట్టి బ్రదుకు శ్రమజీవి జిహ్వగ్ర
ముస, మొకద్ద మనెడు ముట్టగుచ్చి,
పసులు చేయు, ప్రభుత పంకాల గమలందు,
మిండతనము' లంచగొండితనము!

595

దొరతసంపు గదుల ధూళియు పైబడి
కట్టలందు, తాను కాంచు కలలు
భంగపడుట వలన బ్రాండీలు విసిక్కిలు,
మంచమున సుఖము లంచమడుగు.

596

తఱిమి వేసినారు; తమ డెందముల నుండి
పాలకులు ప్రజాళి బాధ్యతలను;
ప్రజలు కూడ త్రోసి వైచిత్ర్యో నింక
పాప; మెటకు బోవు బాధలేని?

597

లెండి! ముందుకిక పదండి!! దూకండంచు!
చబుకు బట్టి ప్రభుత జబురు చున్న
ఒక్క నరములైన నక్కగుఱ్ఱాలు తా
మూర్ఖ కదనె గెంతు చున్నవహహా!

598

ఒక ప్రభుత్వమునకె ఉన్న తలల్ మూడు;
లంచగొండితనము, వంచనయును,
అంతు పంతు లేని అధికార దాహంబు,
జనులె తమకు మొండె మనును తలలు.

599

శ్రామికునకు వాని శ్రమఫలితమును
దక్కనీని గుత్తుదారు ప్రభుత,
కోట గోడ లెల్ల ఖోసాకుబేరుండు
కుళ్ళగించె, వందికొక్కు వోలె.

600

శిక్ష లేని యట్టి పనుల కేలిక
పొందాదికార పదవు లిచ్చె;
పాలు విజిగె నంచు గోల వెల్లెడు ప్రజన్
కాలదండహతుల జోలజా డె.

604

జజము లేని యైన, నిజమున కొక్కడే
గీటు జాయి; ప్రజకు నోటి నింద
తిండి; కట్టి బట్టి; ఉండ ని ద్రిమూడె
మనకిప్పుడు నభిన్నమంబు లయ్యె.

602

లంచగొండిరహము, లై సెన్న తంత్రాలు,
చండశాసనాలు; బందమనసు,
చచ్చు దాక ప్రజల పుచ్చిపోవీచ్చుట.
దొరతనావి కయ్యె; పరిచువీటి.

603

తినెడి నోళ్ళు, హెచ్చెనని హడావిడి సేయు
చేయ గలిగినట్టి చేతులకు ప
నేమి చూప గలిగి నామని ఏడ్వడ
ధరల తలపొలమ్ము, దొరతనమ్ము.

604

ప్రభువు లనుసరించు పద్ధతు లానాడు,
భయము, భక్తి. గొలిపె ప్రజలయందు;
భరణిసేత లందు, దైవభక్తియు, ప్రజా
సేవయును ప్రభుత్వ శీలమగుట.

605

భయము భక్తి లేని పద్ధతుల్ ప్రభువులే
నాడు ప్రజకు నేర్పినారు; నేడు
తగిలి ప్రజలు వావి తమపై ప్రయోగించు
చుండ, నుడ్డుగుడుచుచున్నవారు.

606

ప్రజా పద్ధతి

భరణి చారుణమ్ము భరతదేశమ్మునే
కాదు; జగతి నెల్లి కాల్చుచున్న
దనుడు, దొరలు చెప్పినను మూర్ఖజనులకు
కడుపు తప్ప వేఱు కానబడదు.

807

చాలినంత లేదు, చక్కెర రష్యాకు;
కాయగూర లేదు గల్పుపజకు;
జనుల కడుపు మంట చల్లార్చుకొనుటకు
చాలదొక్కొ: బొడిసలేఱు మనకు.

808

అదియు నిదియు మెసవ మని చెప్పిరుపవాస
ములను చేయ మనిరి; పొదుపు చేయ
మనిరి; దొరలు; హితవు లొనరించు మాటలు
ప్రజకు నచ్చకున్న ప్రభువు తప్పె!

809

తినెడి వారి కేని, తినని వారం కేని
కఱవు లేదు; కాటకమును లేదు;
తీచుట చేతగాని డేబిరిగొట్టుకే,
కఱవులైన, కాటకములైన.

810

ఉభయ మీయకున్న అభయమ్మె దొరకడు,
దొరకు నభయమందు ధూళి నగము;
తలను కత్తిరించు తలపైన గలవాడు,
నడుము కత్తిరించు, నడిమివాడు!

811

సర్వభక్షకత్వశక్తి గల్గిన యగ్ని
హోత్రునకు ఘృధా నియుక్తికలదె?
రేగనేని, రోదసిగోళముల భస్మ
సాత్కృతమ్ము చేయ జాలు నతడు!!!

812

ప్రజకు కల్గి వర్షభక్షక శక్తెన్యి
ప్రజలు మఱచి నట్లే ప్రభువుమఱచె
రాజుచున్న యగ్నితో జెలగాటమ్ము
బాడ సాహసించు నజ్ఞుడతడు.

618

వంచనయును, ధనము, వాగ్దాన ఫిషణల్,
మఱులు నౌషములుగ మంత్రములుగ
మనుజు మారణాగ్ని మంట బోకార్చగా
జాల వింక, నెల్లకాలమునకు.

619

బ్రదికి యున్న చావు, బ్రదుకుతో యుద్ధంబు,
జేయుచున్న దిపుడు వేయి గతుల
కదనభూమి యొకటి కాలాబజారు; రెం
డవది, రాజకీయ నాట్యశాల;

620

సులువుగా లభించు చోరీ వలన పొంగ
నోట్లవలన, బందిపోట్ల వలన;
లంజెఱకము వలన, లాభాలు; దైహికా
యాసమునకు నెవ్వ డభిమతించు?

621

పాలు చౌక చౌకగా లభ్య మగుచుండ;
పశువు మేవ నెవడు పాటుపడును?
రూపయౌవనములు రూపాయికి లభింప
భార్య యుతి కెవడు పాలుపడును?

622

అమరలోక మైన నణగారి క్రుశ్చి దు
గ్గంధమలంసమ్ము కార్చగలదు;
క్షణము సేపు నేటి సంఘవైతరణిలో
నాని, పొందె నేని, స్నానసుఖము!

623

గట్టగానె శేగిరట్ట పకోడీలు
మంద ప్రజలు ప్రభుల విందులను;
పస నెటింగి నట్టి ససికుల కొక్కటే,
సెక్కు రుచియు వాచివిక్కు రుచియు.

818

అన్యదేశములను అవిశేషి ఉన్నదే
కాన మనకు గూడ కావలెనది;
అన్యదేశముల మహాస్వల్పమో 'మన
కందరాని చగుట అసంసరము.

820

జాపుజీవి రూపుమాపిన గాడ్సె యొ
కండె కాడు భరతఖండ మందు;
అతని బోధ దీప మార్చినగాడ్సెయి
నేనయి గాంధీ వేషధరులు.

821

కులము, గౌరవము, బలము, శైశ్వర్యము
ప్రాపకము, కీర్తి, పలుకుబడియు,
భయము, భక్తి, గూర్పు భవ్యబింతామణి
వహి నొకండె కలదు మంత్రపదవి.

822

పచ్చి దయ్యేనేని వట్టి చుకోమంట;
దోర దయ్యేనేని బారువెట్టు;
గట్టి దయ్యేనేని కాలవైద్య మ్మిట్లు
పల వ్యాధుల కగు ప్రభుచికిత్స

823

ధనికుడును దరిద్రు డను రెండు వర్ణముల్
పూర్వముండు వర్ణములను మ్రుంగె;
ధనిక పాలిటిషియను లేకమై నేడు
సేద వాని కాడు పేర్చినారు.

824

భరతజాతి మూల భంగ వాచమునను
వేజువరును కారు వారణాసు;
బొజ్జ పెంపుకొనెను పొలిపిషిన దేశ
దారుణముల కెల్ల కారణము.

625

ఆత్మకీర్తిబుద్ధి, ఆత్మనైభవసిద్ధి,
ఆత్మవాక్త్రసిద్ధి. ఆత్మవృద్ధి;
ఆనెడి హరులు లాగు మనవాలిటికియనె
రథమె భరతమాత ప్రగతిరథము.

626

ఇతర దేశ వాసు లేమనుకొందురో,
యనెడి నెగ్గు సిగ్గు లైనపదదు;
చిరుపొట్ట తనదె శ్రీరామరక్షగా
మంచుచుండు ప్రజలకెల్ల నతడు;

627

పైక గుడ్డ లోన పాలిటిప్పు, గృహన,
భార్యముద్దు లోన పాలిటిప్పు
పాత్ర పుస్తకాల పాలిటిప్పు, హోదేలు
జీల లోన గూడ పాలిటిక్కె!

628

నగటునజకు గల్గు నగచాట్లు తెగుబాట్లు
తిండిలేని తనము, బండతనము,
మందకొడితనమ్ము మందతనమ్ములే
పాలిటిషియనుల పచ్చగడ్డి!

629

చెప్పగలదు చరిత జిన్నాకు తులదూచి
భారతమున శకుని పాత్రధరుల
పసిడిపండు వంటి భరతధాత్రిని శ్మశా
నముగ చేయు ఘద్రనాయకులను.

630

చాత్ర పద్ధతి

రాజ భక్తి లేదు; రాజభీతియు లేదు;

దైవభక్తి లేదు; దైవభీతి.

సంచుభక్తి లేదు; సంఘభీతియు లేదు

రాచకమ్మె యుచుతరమ్ము నేడు

643

బ్రతుకు దారి చూప సనికిరావిది నేటి

విద్య యనుట ప్రజకు విదితమగును;

అట్టి విద్య నేర్చి నట్టి కళాధి హ

తాళ కూడ ప్రజల కర్థమగును.

644

కాని నేడు జరుగు కాలేజి కిల్లోల

జీవితమ్ము లందు భావి పౌర

పీరులైన యట్టి విద్యార్థుల మనః ప్ర

వాహగతులు భోద పరపు ప్రజకు

645

కన్న తిండి బట్టి తన్నించుట, పరీక్ష

చీట్లు చూచి వాయు చెడ్డ పనిని

పట్టుకొన్న గురని బట్టి బాదుట

చాత్ర జాతి చూపు ఔత్ర మగునె?

646

రాక్షసత్వ సరణి రాగింగు డక్కింగు,

మూక బలము చూపు స్త్రీకింగుల గతి

లేకి దనమె చూపు స్త్రీకింగులును, నేటి

చాత్రజాతి చూపు ఔత్ర మగునె?

647

కన్నె పిల్ల జడను కత్తిరించుటయును,

చీర బైట్లు పెట్టి చించుటయును,

ఒంటి దాని మీద దంట చేతయు నేటి

చాత్రజాతి చూపు ఔత్ర మగునె?

648

గోడ చాటు నుండి గుండ్రాళ్లు విసరుట.
చాచ గొట్టి చాటిపోవుటయును,
లంచ హిచ్చి ఫస్తుక్కాసు గొంటయు, నేటి
చాత్రజాతి చూపు షాత్ర మగునె!

649

నేడు చాత్ర శక్తి ఈడేర్పు గలయవి,
దొరత ముచ్చ చేత కొఱుక బడని
యవియు, జనుల కెల్ల నవసర మ్మొర న
మస్య తెన్నొ కలవు మనచరిత్రి.

650

కల్లి సరుకులును, దగా వర్తకములు,
గొడ్డు ధరలు, లంచగొండి తరము,
లనెను నాల్గ శత్రులను హతమార్చుడి!
చాత్రశక్తి విజము! షాత్ర మగును.

651

మందిరము నల్లె మర్యాదయును, భక్తి,
శీతిహోతు నల్లె వెఱపు, శ్రద్ధ,
విద్య గఱపు విశ్వ విద్యాలయములలో
సహజ శీల విధులు చాత్ర తత్తికి.

652

పొలిటికల్ పిశాచి మూక కమ్ముడు పోవ
కుంటయును, కళాత్తి యోగ్యమైన,
శీల ధనము వృథగ చెడనాడు కోకుంట
నేటి చాత్రతత్తికి నియత విధులు.

653

భరతమాత పరువు బాజారులో పెట్టి
అమ్మివేసినారు; స్వార్థపరులు;
వారి యాట కట్టి గౌరవమును విల్పు
శక్తిలేదు; చాత్రశక్తి దక్క!!

654

రైవ పవతి

మనము పేరు చెప్పి, మర్న మంచెకి -ంప
వలదు మాకు తరుణియు లేదు
వాడు లాడుకొను; ఎరిచెనె పండక
జ్ఞాను పచ్చదనమి మా మరముం.

655

గుడి యొకండె మాకు కొబ్బరితోట; అ
ద్దాని కాయ రెల్ల దైవతములే;
గుళ్ల మిద్దె లందు కున్ను మీ దేవుళ్ల
యొద్ద పీరి గుండె బ్రద్దలగును.

656

ఆ ఉగాది రోజు, లా కామరసములు,
ఆ జయంతు లిప్పుడు బాహుపత్రై,
చిదు లవెల్ల పంపి లెఱులె పూర్తిచినాల,
తిండి యున్న నాడె పండు గిప్పుడు.

657

గర్భవలగ నైన కల్లమే దేవుండు;
ప్రసవ మై నిజమె బ్రతుకు వెరుగు;
నిజము పైన మీరు నీరి తెరల్ చప్పి
మాకు చూప ఎలదు చీకటిల్లు.

658

నేడు మాకు గం సిసి దేవళమ్ముల
ముందు మీకు గల్గి మందిరముల
లాపు లెంచి చూడ నేపాటి పవి? సాంఘి
కముగ గాని ఆర్థికముగ గాని.

659

నాడు దురికమ్ము; నాడుపవాసంబు;
నాడు ఘోరమైన సరకబాధ;
నాడు విశ్వనాశవము; నేటి యువత కే
నాడు ఫిలుము షో విగాగ నగునొ.

660

ఎక్కడైన కలదో ఇంతటి పరదతి,
 హాసగ్నే నుండి యదాపి కలుగు;
 కేవలము రోని దేవుల్లకు? దిశము;
 వీరగుడల తిట్లు లినుట తప్ప.

౪౭

జగతి ఫిలుము పోయె; భగవంతు దనువాని
 పనికి హితవారి పనికియె అగు;
 సదక లేని బొమ్మ గుడిపోని దేవుడు.
 సదుడు ఫిలుము బొమ్మ సరునిమూర్తి.

౪౮

మానవత్వ మనగ మహితదైవత్వందె,
 మానవుడు కూడ కాని వాడు
 దైవ మెట్టు అగునో సర పర భేదాల
 మాను లేని వాడె మానవుడు.

౪౯

మానవత్వ మనగ మనవి రూపము గాదు;
 మనసు రూప; మందె మానవతయు,
 దానవతయు, కలపు; మాన దంభపు శిల
 దానవతయు, సమత మానవతయు.

౫౦

ఎదురె యెట్టి పనుల నొనరించె సత్తెన.
 ఆ పనింబు తనకు సగునో, అట్టి
 పనుల నెట్ల పరుల కొనరింప కుండె ప్ర
 కృత మొక దైవలక్షణంబు.

౫౧

శైలమాలలోని సహనగహనశాంతి
 పండితులకు తప్ప పనికిరాదు;
 పర్వతమ్ము పగిలి ప్రసరించు సెలయేదె
 చచ్చి, చప్పి దీర్చు పామరులకు.

౫౨

నీతి పద్ధతి

జనుల శక్తి కంటె తన శక్తియే హెచ్చు
గా దలంచి నట్టి గర్వపోతు
విక్సనాకడు; వాని నీచమా గతి గాంచి
నీతి నేర్చికొనుడు నేరతెల్ల.

667

ప్రజకు ప్రభువు కంటె వాంధవు డికలేడు;
ప్రభువునకును లేడు ప్రజలకంటె;
ప్రజల భక్తి బదులు వారి క్షుదాగ్ని ర
గుల్ప జూచు ప్రభువు కుక్కితుండు.

668

ప్రకృతి బాధి కైన, ప్రభుబాధ కైనను
కార్పించు మీరు కంటి నీళ్లు;
జనన మొంద గలవు శ్రమజీవులార! మీ
కంటినిట భూమి కంపనములు.

669

మెదుకు దొరక కేడ్పు మీ యమాయక మైన
శ్వాస లందె ప్రభువు లాన పలుద
లారవేసినారు; వారి యాసల భంగ
పుచ్చవలదు; మీరు చచ్చిపోయి.

670

ఎల్ల దిశల యందు ఎట్టని చీకట్లు
బలిసి యున్న విపుడు, భరత ధరణి;
వాటి మీద ఎల్లకాటి చిత్రాలను
గీయ కింక స్ఫూర్త నాయకుండ:

671

నెత్తు రుమిసెనేని, నెత్తిపై లాతీలు-
కలుపు పుట్టి నిన్ను కలుచె నేని-
గ్రద్ద లాడె నేని కన్న బిడ్డల పైన-
గుండె దిటవు వీడకుము బికారి!

672

బొజ్జ పె-చు కొన్న బుడ్డపుంజులు నంఘ
రక్త మెల్ల త్రావి బ్రదుకు చుండ,
పేద వాడ' నీదు స్వేదమ్మయిన నీవు
త్రావి మనసి బ్రదుకు బ్రమకలేవే!

673

భయము పడును ప్రాణి బలవంతునిం జూచి,
లెక్క చేయ రెపరు బక్కవని,
ప్రభువు లైన కూలి పనివార లైన ఈ
మంచి మాట జ్ఞప్తి నుంచు కొనుడు.

674

నేటి సంఘమందు, నూటికి తొంబది
పాలికాండ్రో లేక కూలివాండ్రో;
బిచ్చగాండ్రో, లేక పచ్చి దొంగలొ, నిరు
దోగ్గె జనులొ, కపట యోగి వరులొ.

675

అన్న మన్న మనుచు అఱపు లారెచ్చెడు ప్రజ
నేడు బ్రతికి రేపు నీల్లు చుంద్రు;
అన్న మడుగ కుండ మన్నికగా నుండు
విగ్రహాలే మేలు వీధులందు.

676

తిండి లేక యనకు దండర్పరిష్కేంటు
చావు లింగిలీషు చావు లవి్యి;
మతిపిహీసు లైన ప్రతిపక్షు లవ్వాని
కఱవు చావులంచు అఱచు చుంద్రు.

677

జనుల మోష లెల్ల వివరదుచున్నను
ప్రభుత చెవిటి నిద్ర నభినయించు;
గుఱ్ఱు వెట్టుచున్న కుంభకర్థుని లేప
లంకలోని ప్రజలు జంకినారె?

678

ప్రగతి పద్ధతి

ప్రగతి ప్రగతి యందు ప్రగతి నామక మాష
నేటి కాల మందు నోట నోట,
కలము, కలము నందు, కాలేజి గదులందు
ఇటుకు లెల్ల వచ్చె చుడద వోలె.

679

ప్రగతినామ మంత్రరటనంబె ప్రగతియా?
ఆచరణము కూడ అందు కలద?
ఆచరణము కూడ అందున్నచో దాని
రూప మెట్టులుండు లోకమందు?

680

భరత మాత కయ్యె ప్రగతి ప్రసవ మందు
పొట్ట కొని కనిరి పుట్ట ప్రణము;
ప్రణము లోన కనిరి లంచగొండి తనాలు
క్రిములు ప్రాకు రాజకీయములును.

681

ప్రగతి కేవలముగ వృద్ధి సంబంధియా?
అది సమర్థి పరము సగుర ప్రజకు?
వృద్ధి లేని దగు సమర్థి రూపెట్టుండు?
ఏ సమర్థి కేని ఏది కొంత?

682

ప్రగతి జీవితమున బాహ్య సంస్కారమా?
జుల కంతరంగ సంస్కారణమ?
ప్రగతి యనగ బాగ్యవంతుని బానినా?
ప్రగతి ఘనము బీదలకును కలద?

683

ప్రగతి యనగ మాడు పైవ పిచ్చుకగూళ్ళ?
గజగీత చూపు గంట ప్యాంట?
చెంప లెల్ల మూయు చింపిరి తలజుట్ట?
ఊసులాడు త్రాసు మీసకట్ట?

684

ప్రాత మీద తిరుగుబాటే ప్రగతిరూప?
 భ్వంసనీతి యొకదే దానితెరువ?
 నేటి సంఘమందు ఘాటు సమస్యల
 విషమతకు జవాబు విప్లవంబ?

485

ప్రాత చింకి పాత, పట్టి లాగితిమేని
 తునుక తునుక లగుదు చినిగి పోవు?
 భూత కాల మనెడి భూతరూపానికి
 కండగాని ఎముక గాని లేదు.

486

చంద్రలోకమునకు జనుటయు ప్రగతియే
 అణువు బాంబు కూడ నగును ప్రగతి
 ధరణి ప్రజకు దేహధారణాపసరమ్ము
 లెంతవఱకు దీర్పు నంతవఱకె.

487

ప్రతిదినమ్ము నందు ప్రతిచోట ప్రతిజీవి
 గర్భ చిత్తికి శాంతి కలుగు నట్లు
 తిండి తాను పరులు తినగల్గి జగతినే
 ప్రగతి పూర్ణమైన జగతి యంద్రు.

488

నేటి సంఘమందు భోటా తనము, దేహ
 మలసిపోవు నేమొ యన్న భీతి,
 సుఖమదమ్ము వంటి సోమరితనములే
 ద్రువ పదమ్ము లయ్యె యువతరమున.

489

మఱుగు నెత్తులోన తరవాణి కుండలు,
 పందతనము, నల్ల మందుతనము,
 ప్రగతి మార్గమునకు ప్రబలమౌ శత్రువుల్
 వాని రూపు మాప వలయు మొదట.

490

ఉపసంహారము

అలసే పోతి నీ సునంతరంగ బుడై
నాట్య మాడే యాడ్య నాథ ఆప
నీదు నన్ను నాట్య మెడట కూర్చున్న నీ
మాపు, మిడుత ఎదుటి దీప పట్టు.

702

కొండ నెత్తి పయన గొగ్గలున్న నవేల్ల
కొండ మెరికి కొమరి గూర్చు నవియె;
తాల కొఱకు పరడు త్రవ్విన గవి గోయి
గాయమట్ల కొలుపు గలపరమ్ము.

704

దండ కుండ తుంబి తంత్రులు బిరికిలు
పీఠ శసువు దృశ్యమాన జగతి;
దాన నడగియున్న గార సౌలభ్యమే
భావవేద్యమగు నభావ జగతి.

705

“హంబీథాని వ్యతృణత్స్వయంభూః
తస్మాత్పరాజ్ వశ్యతి నాంతరాత్మన్.”

తానె బ్రహ్మ మగుచు తనదె జీవాత్మగా
కావ్యతూపు దగును కవివరుడు;
కావ్యరూపమునకు కవికుండు సంబంధ
మరయ గల్గి నంత వఱకె జగతి.

706

సమాప్తము

